

[9]

Knez Serebrjani.

Roman iz časov Ivana Groznega. Ruski spisal grof Aleksej K. Tolstoj; prevel Al. Benkovič.

17. Zagovarjanje krvi.

K

o so sosedje zvedeli o napadu opričnikov in ugledali žar nad dvorom Morozova, so hiteli zapirati vrata in gasiti ogenj.

»Gospod!« so govorili križajoč se tisti, mimo katerih je dirjal Vjazemski s svojimi hlapci:

Gospod, usmili se nas! — Reši nas nesreče!»

Bilo je slišati samo še peketanje oddaljujočih se konj in žvenketanje oklepov je zamiralo po praznih ulicah. Prebivalci pa so govorili: »Slava Bogu, nesreča je šla mimo!« in so se zopet križali.

Medtem je knez dirjal dalje in pustil hlapce že daleč za sabo. Sklenil je še do zarje priti do vasi, kjer so ga čakali novi konji, od koder je hotel spraviti Heleno na svoje rjazansko dedno posestvo. Toda ni še bil pet vrst daleč, ko je opazil, da je zašel s ceste.

Zraven pa je začutil, da mu rane, za katere se v svoji razburjenosti niti zmenil ni, sedaj povzročajo neznosne bolečine.

»Bojarka!« je rekel in ustavil konja; »moji hlapci so zaostali, počakati moramo nanje.«

Helena se je polagoma jela zavedati. Ko je odprla oči, je najprej ugledala ognjeni žar v daljavi, potem je pričela razločevati gozd in cesto, potem je začutila, da leži konju na hrbtu in da jo drže silne roke. Počasi se je pričela spominjati dogodkov današnjega dne, naenkrat je spoznala Vjazemskega ter zakričala od groze.

»Bojarka!« je rekel Afanazij Ivanovič z grenkim usmevom, »ti se me bojiš? Ti me preklinjaš? Nikar ne preklinjaj mene! Helena Dmitrijevna! Preklinjaj svojo usodo! Zaman si se mi hotela izogniti. Nihče ne uide svoji usodi. Gotovo ti je bilo usojeno, bojarka, da dobiš mene!«

»Knez!« je zašepetala Helena, tresoč se od groze, »če že nimaš vesti, pomisli vsaj na svojo bojarsko čast, spomni se sramote...«

»Nimam časti, nimam sramu! Vse sem žrtvoval tebi, Helena Dmitrijevna!«

»Knez, spomni se božje sodbe, ne pogubi svoje duše!«

»Prepozno je, bojarka! Sem jo že pogubil. Ali misliš, da tisti, ki vrača gostoljubnost tako kakor jaz, more rešiti dušo? Ne, bojarka! To noč sem jo pogubil na veke! Včeraj je bil še čas, danes zame ni več upanja, ni odpuščenja za moje hudobije. In jaz tudi nočem nobenega drugega rajskega blaženstva razen tebe, Helena Dmitrijevna!«

Vjazemski je slabel čezdalje bolj. Čutil je svojo onemoglost in se zaman junačil. Vročica mu je zatemnila razsodnost.

»Helepa!« je rekel, »kri mi odteka, moji hlapci so daleč... pomoči ni od nikoder. Mogoče, da ne bo dolgo, da odidem v večni ogenj... Ljubi me, čeprav samo kratek čas... da ne oddam zaman duše satanu! — Helena,« je nadaljeval, zbirajoč zadnje moči, »ljubi me, vaba mojega srca, poguba moje duše!...«

Knez jo je hotel priviti v krvavo naročje, a zapustile so ga moči, vajeti so mu padli iz rok, omahnil je in padel na tla. Helena se je ujela za konjevo grivo. Konj je začutil, da nima več jezdeca na sebi in je zdirjal. Helena ga je hotela ustaviti, toda konj je skočil v stran, zdirjal po gozdu in odnesel bojarko s sabo.

Dolgo sta drevila po temnem gozdu. Od kraja je Helena skušala konja ustaviti, a kmalu so ji oslabele roke. Tedaj je zgrabila za grivo in se vdala v božjo voljo. Konj je dirjal brez prestanka. Vejevje se je zapletalo Heleni v obleko, veje so jo bile po obrazu. Ko je letela čez polje, razsvetljeno od me-

seca, se ji je zdelo, da se v beli megli gibljejo rusalke in jo vabijo k sebi. Slišala je v daljavi enakomerno šumenje, ki ga je ponavljala jeka. Ali se je smejal gozdni črt, ali pa je šumelo kaj drugega, a glasovi so bili čezdalje glasnejši; srce je Heleni umiralo od strahu in krepkeje se je držala konjske grive. Kakor na kljub je konj dirjal naravnost proti temu šumu. Zdaj se je pokazal ogenjček: kakor da bi srebrna prikazen mahnila s krili. Naenkrat se je konj ustavil in Helena je omedlela.

Zavedla se je na mehki travi. Okrog nje se je razlivala prijetna svežost. Zrak je bil poln drevesne vonjave; šum je bil še slišen, toda nič strašnega ni bilo v njem. Kakor stara pesem je zibal in uspaval Heleno.

S trudom je odprla oči. Veliko kolo, od vode gnano, se je s šumom vrtelo pred njo. Pene so brizgale daleč na okrog. V mesečnem svitu so se ji zdele kakor dijamanti, s katerimi so jo kitile njene hišne na vrtu tisti dan, ko je prišel Serebrjani.

»Ali nisem doma na vrtu?« je pomislila Helena. »Morda sem res zopet na vrtu? — Dekleta! Pašenka! Dunjaša! Kje ste?«

Toda namesto svežega dekliškega obraza se je nagnila čez Heleno siva, gubasta glava, kot sneg bela brada se je skoro dotaknila njenega obraza.

»Glej, kako te je rešil Gospod, bojarka!« je rekel neznan starec, radovedno gledajoč Heleni v obraz; »kajti če bi bil konj dirjal le malo bolj na levo, bi bila padla naravnost v tolmun. Sicer pa je konj navajen,« je nadaljeval sam zase. — »Kraj mu je znan; hvala Bogu, ni bil prvič v mlinu.«

Starčev pojav je prvi trenutek prestrašil Heleno; spomnila se je pravljic o gozdnih vragovih in čudno so vplivale nanjo gube in bela brada neznanega starca, vendar je bilo v njegovem glasu nekaj dobro-srčnega. Zato je takoj izpremenila svojo misel o njem in se mu vrgla k nogam.

»Deduška, deduška!« je vzkliknila; »reši me, skrij me kam!«

Mlinar je takoj razumel, kako in kaj: konj, na katerem je Helena prišla sem, je bil Vjazemskega. Vse je kazalo, da je to bojarka Morozova, tista, katero si je on prizadeval pričarati knezu. Nikdar je še ni videl, a mnogo je čul o njej od Vjazemskega. Kneza ni ljubila, prosila je pomoči, torej se je najbrž rešila pred knezom na njegovem lastnem konju.

Starec je hipoma uganil vse te okolnosti.

»Bog s teboj, bojarka!« je rekel; »kako naj te rešim? Močan je knez Afanazij Ivanovič, dolge roke ima: uniči me starca, uniči!«

Helena je v strahu pogledala mlinarja.

»Ti veš...« je rekla, »ti veš, kdo sem?«

»Česa vsega človek ne ve, matuška Helena Dmitrijevna! Koliko stvari mi je v mojem življenju

našumela voda, našepetalo drevje! Dovolj vem; toda vsaka stvar samo ob svojem času.«

»Deduška, ako ti je vse znano, potem torej tudi to veš, da te Vjazemski ne uniči, ker leži posekan na cesti... Njega se ne bojim, deduška, pač pa se bojim opričnikov in njegovih hlapcev; zaradi presvete Bogorodice, skrij me, deduška!«

»Oh, oh, oh!« je rekel starec težko vzdihujé; »Afanazij Ivanovič leži posekan na cesti! Toda ni mu usojeno, da bo umrl pod mečem. Vstane knez Afanazij Ivanovič, pride sem v mlin in poreče: Kje je bojarka, srce in duša moja? In kaj naj mu odgovorim? On ni, da bi mogel človek govoriti z njim. Na kose me razseka!«

»Deduška, glej, tu je moja zavrtnica. Vzemi jo! Še več ti dam, če me rešiš!«

Mlinarju so se oči zaiskrile. Vzel je biserno zavrtnico bojarki iz rok in jo z naslado gledal v mesečini.

»Bojarka, labod moj,« je rekel z zadovoljnim izrazom; »naj te blagoslovi dobrotni Gospod in moskovski čudotvorci! Ni mi lahko, skriti te pred knezovimi ljudmi, če pridejo sem, kar pa Bog ne daj. Ustrežem ti v svojo škodo — morda se naju Bog usmili...«

Starec še ni bil izgovoril, ko se je iz gozda zaslislalo konjsko peketanje.

»Že gredo, že gredo!« je vzkriknila Helena. »Ne izdaj me, deduška!«

»Dobro, bojarka, hodi za mano!«

Mlinar je hitro odpeljal Heleno v mlin.

»Skrij se tu za vreče,« je rekel, zaklenil za njo vrata in pohitel h konju.

»Ah, ti moj Bog, kako pa naj skrijem konja, da se ne domislijo.«

Prijel ga je za uzdo, ga odpeljal na drugo stran mlina, kjer je stal čebelnjak, in ga tam privezal v grmovju.

Medtem je prihajalo konjsko peketanje in človeški glasovi čezdalje bliže. Mlinar se je zaprl v izbo in upihnil luč.

Kmalu nato so se pojavili na poljani ljudje Vjazemskega. Dva hlapca sta šla peš in nesla na spletenih nosilih kneza, ki je ležal brez zavesti. Pri mlinu so se ustavili.

»Ali smo prav prišli?« je vprašal zapovednik jezdecev.

»Sem je bežal konj!« je odgovoril drugi. »Videl sem sled. Tu tudi čarovnik živi. Naj pogleda kneza!«

»Denite njega milost na tla, toda varno. Ali se kri še ni ustavila?«

»Nič ni bolje,« so odgovorili hlapci; »že trikrat se je zavedel in zopet omedlel. Če mlinar ne ustavi krvi, je s knezom pri kraju: kri mu odteče!«

»Kje pa je ta prekleti čarovnik? Hitro sem z njim!«

Opričniki so pričeli trkati po mlinu in izbi. Dolgo je ostalo njihovo kričanje in trkanje brez odziva. Slednjič se je v izbi zaslišal kašel; skozi odprtino se je prikazala mlinarjeva glava.

»Koga je Bog pripeljal ob takem času?« je rekel starec in kašljal tako težko, kakor da bi hotel dušo izkašljati.

»Pridi ven, čarodej, pridi hitro kri ustavit! Bojar, knez Vjazemski, je ranjen s sabljo!«

»Kakšen bojar?« je vprašal starec, delajoč se gluhega.

»Glej ga, malopridneža! Še vprašuje: kakšen? Ulomite vrata, mladci!«

»Počakajte, duše božje, počakajte! Sam pridem ven, kaj bi lomili vrata? Saj sam pridem ven!«

»Aha, glej ga, zdaj je pa že slišal, gluhi ruševac!«

»Ne jezi se, batjuška,« je rekel mlinar, ko je lezel ven; »odpusti, težko slišim, ne razumem takoj. Sicer pa, čemu bi tajil: ko ste začeli butati na vrata in na steno, sem se prestrašil in pomislil: Bog nas varuj, ali so razbojniki, ka-li? Veste, duše božje, prav tukaj naokrog imajo največ svojih zasek in jam. V večnem strahu živiš v gozdu in neprestano misliš: sam Bog nas varuj pred njimi!«

»No, no, dosti je besedovanja! Pojdi sem, glej, kako odteka kri. Ali jo je mogoče ustaviti?«

»Bom videl, bratje! O, vsi svetniki! Kdo pa ga je tako usekal? Če bi bilo za prst niže, bi mu bil sence presekal. No, Bog ga je čuval. In zopet tu! Ramo ima presekanu skoro do kosti. No, tisti, ki je tako zmrevril njegovo milost, je znal pa menda dobro sekati.«

»Ali je mogoče ustaviti kri, starec?«

»Težko, dobrotnik moj, težko! Sablja je bila začarana.«

»Začarana? Ali slišite, mladci? Saj sem rekel, da je bila začarana! Kje bi jih bil sicer sam sedem posekal!«

»Tako je, tako!« so se oglasili opričniki; »seveda je začarana. Kaj bi neki sicer Serebrjani mogli proti sedmim!«

Mlinar je poslušal in pazil.

»Glej, kako vre kri!« je nadaljeval, »kako naj jo ustavim? Če bi sablja ne bila začarana, bi se dala kri ustaviti, toda sedaj... da se ustavi tudi sedaj. Samo bojim se. Če jo začnem zagovarjati, mi kar jezik otrpne.«

»Česa se boš neki bal? Le zagovarjaj!«

»O, seveda, česa se boš neki bal! Tebi se seveda ni ničesar bati, kaj pa bo z mano?«

»Istoma!« je rekel opričnik enemu izmed hlapcev, »daj sem mošnja z Morozovimi cekini. Tu imaš pest cekinov, starec! Če ustaviš kri, jih dobiš še eno pest. Če je pa ne ustaviš, ti iztrgam dušo!«

»Hvala, batjuška, hvala! Bog ti poplačaj in vsi svetniki njegovi. Storim, kar morem, dobrotnik,

čeprav na svojo glavo zvalim nesrečo. Idite proč, redniki, — ta stvar se boji oči.«

Opričniki so stopili v stran. Mlinar se je nagnil čez Vjazemskega, mu prevezal rane, pomolil očenaš, mu roko položil na glavo in pričel zagovarjati:

»Šel je človek starec, konj pod njim je rjavec, po stezah, po cestah, po skritih krajih. Ti, mati, žilna kri, telesna, ustaviti se daj, obrni se nazaj. Star človek te zapira — ogreva te do mira. Ko bi njegov konj ne imel vode, bi ne bilo tebe, mati kri. Vse en rod, zemlje prah, naj po mojem bo namah! Moja beseda je silna!«

Čim dalje je starec zagovarjal, tem počasneje je tekla kri in se je pri zadnji besedi popolnoma ustavila. Vjazemski je vzdihnil, a oči ni odprl.

»Pojdite sem, očetje moji!« je rekel mlinar; »pojdite brez strahu. Kri se je ustavila, knez je živ, samo meni je slabo... že čutim, kako mi jezik drevenil!«

Opričniki so obkolili kneza. Mesec je obseval njegovo kakor smrt blede obličje, toda kri ni več tekla iz ran.

»Res se je ustavila! Le pogledjte ga, starca! Ni mu izpodletelo!«

»Tu imaš cekine!« je rekel opričnik. — »A to še ni vse. Čuj, starec! Po stopinjah vemo, da je po tej poti bežal knezov konj in da je na njem bržkone pobegnila bojarka. Če si jo videl, povej!«

Mlinar je gledal debelo, kakor da ne razume.

»Ali nisi videl konja z bojarko?«

Starec je pričel omahovati, ali naj pove ali ne. Toda v enem samem trenutku je preudaril sam pri sebi takole:

»Če bi bil Vjazemski zdrav, bi bilo neznansko nevarno skrivati bojarko pred njim; izdati jo, pa bi bilo zelo koristno! Ali, sam Bog ve, ali Vjazemski še ozdravi. In Morozov za uslugo ne ostane dolžan. In tudi Serebrjani, kakor vse kaže, bojarke ne ljubi malo, ko je vendar zaradi nje razsekal kneza. Torej — si je mislil mlinar — mi zaenkrat Vjazemski ne storj nič žalega, Serebrjani in Morozov pa se mi zahvalita, ko jima oddam bojarko.«

Ta račun je odločil njegovo omahovanje.

»Nič nisem slišal in nič nisem videl, duše božje,« je rekel. »Niti ne vem ne, o kakšnem konju in o kakšni bojarki da govorite.«

»Hej, samo da ne lažeš, starec!«

»Naj me vrag vzame, naj ne vidim kraljestva nebeškega! Naj me Bog takoj s strelo ubije, če kaj vem o konju ali o bojarki!«

»Daj sem luč, da pogledamo, ali ni sledov v pesku.«

»Kaj boste gledali?« je rekel eden izmed opričnikov. »Če bi tudi bili, tak so jih naši konji pomanjrali. Sedaj ne najdemo ničesar več.«

»Potem pa nimamo kaj iskati. Odpri nam izbo, stavec, da položimo kneza noter.«

»Tako, prijatelji, takoj! Oj, star sem, dobrotniki: sicer bi stopil v krčmo in vam prinesel piva in zele-nega vina.«

»Ali ga doma nimaš?«

»Ne, prijatelj! Kje ga bom pa siromak vzel? Nimam ne vina ne jedi, ne krme za vaše konje. V krčmi, tam je vsega dovolj. Tam imajo tako vino, da bi ga lahko postavil na carsko mizo. Tesno vam bo pri meni, častita gospoda, in ničesar ni za pod zob. Sicer pa ste tako vojni ljudje — in ste lahko tudi brez večerje. Vaši konji se napasejo trave... Samo to je slabo... trava je tu čudna. Včasih se kak konj napase, potem ga pa tako napenja, da postane tak kot gora. Nekaj časa se ti ziblje, ziblje, potlej pa poč!«

»Vrag te vzemi, goba ti stara! Ali bi rad, da bi nam konji popokali?«

»Bog varuj, prijatelj! Konje lahko tako privežete, da se ne bodo mogli pasti. Ena noč, to ni taka stvar, bodo že tudi tako prestali. Vas, gospoda, pa prosim spoštljivo, izkažite čast moji izbi. V njej ni niti sena niti slame — gola tla. Pri meni ni tako kakor v krčmi. In ko ležete spat, ne pozabite moliti molitve zoper nočni strah... pri meni namreč straši.«

»Ej, ti vragov stric! Vrag naj vzame tebe in tvojo izbo! Glej ga no, s čim bi nam rad postregel? Mladci, pojčimo v krčmo! Kako daleč pa je do tja, stavec?«

»Blizu je, prijatelj, čisto blizu. Pojdite po tej stezi; ko pridete na cesto, zavijte na levo; po cesti boste hodili komaj eno vrsto in že ste pri krčmi.«

»Pojdimo!« so rekli opričniki.

Vjazemski je bil še vedno nezavesten. Hlapci so ga dvignili in ga varno nesli na nosilih. Opričniki so zajabali in šli za njimi.

Komaj je bila tolpa odšla in v gozdu ni bilo več slišati človeškega glasu, je stavec odprl mlin.

»Bojarka! Odšli so!« je rekel. »Izvoli v izbo. Ah, ti revica moja, kako si se skrila! Izvoli v izbo, labod ti moj! Tam ti bo prijetneje.«

V izbinem kotu je nastlal svežega mahu, naredil luč in postavil pred Heleno leseno skledo z medom v satovju in krajec kruha.

»Jej na zdravje, bojarka!« je rekel in se nizko klanjal; »tako ti prinesem vinčka.«

Pohitel je še enkrat v mlin in prinesel veliko steklenico in lončen vrček.

»Na tvoje zdravje, bojarka!«

Stavec je kot gospodar prvi izpraznil vrček. Vino ga je razveselilo.

»Izpij, bojarka!« je rekel. »Sedaj se ti ni treba bati nikogar. Krčmo iščejo. Če jo najdejo ali če je ne najdejo, sem jih ne bo več; sem jih že po taki poti poslal... he, he! Zakaj pa ne pokusiš vina, bojarka? Sicer pa ga ne pokušaj, slabo vino je. Prinesem ti drugegal«

Mlinar je zopet zbežal v mlin, to pot se je pa vrnil s steklenico pod pazduho in srebrno čašo v roki.

»Vidiš, to je pa res vino!« je rekel in nagnil steklenico nad čašo. »Na tvoje zdravje, bojarka! To vino mi je s čašo vred podaril dober človek... Prsten mu pravijo... he, he! Tu v gozdu prebiva mnogo dobrih ljudi in vsi so moji prijatelji. Jej, bojarka! Zakaj ne ješ satja? To ni navadno satovje. Takega ne dobiš sto vrst naokrog. A zakaj ni kakor navadno? Ker znam s čebelami bolje ravnati nego drugi. Jaz nisem tak kakor drugi. Vsako leto vržem najlepši panj povodnemu možu v močvirje in mu velim: Tu imaš, dedek, pokusi! He, he! A on, bojarka, Bog mu daj zdravje, čuva moj čebelnjak. Radi njega so tudi čebele na svetu. Jahal je konja toliko časa, da je poginil, ga vrgel v močvirje in iz tega konja so izrojile čebele; ribiči pa so vrgli mrežo in namesto rib ujeli čebele... Ej, bojarka, malo ješ in malo piješ! Pa boš videla, da te prisilim izpiti vino... Poslušaj, bojarka! Na zdravje... he, he! Na zdravje kneza... ne tega, marveč Serebrjanega! Bog mu daj zdravje, ali ga je posekal tega, no — Vjazemskega! Pa bojar Družina Andrejič, he, he! Na njegovo zdravje, bojarka! Tu pri meni prebiješ skrita dan ali dva, potem pa pojdi, kamor hočeš: k Družini Andrejiču ali pa k Serebrjanemu... Kaj me to briga! Na tvoje zdravje!«

Čudno in bolešno so zveneale Heleni v srce besede pijanega mlinarja. Zdelo se ji je, kakor da bi mu bile znane vse njene najbolj skrite misli, kakor da bi jih bral v njenem srcu. V steno zataknjena trska je razsvetljevala njegov razorani obraz z jarkim svitom. Njegove sive oči so bile ome glene od pijače, vendar se je Heleni zdelo, kakor bi prodirale skozi njo. Zopet jo je postalo strah in pričela je glasno moliti.

»He, he!« je rekel mlinar; »le moli, bojarka, le moli, jaz se tega ne bojim... mene z molitvijo ne prestrašiš, s kadihom ne prekadiš... sam znam zagovarjati... Jaz nisem kar tako... mene pozna povodni mož in gozdni hudir... poznajo me rusalke... in čarovnice... in strahovi... vsi me poznajo... mene... mene... Ali hočeš, da jih pokličem? Šikalu! Likalu!«

»Jezus!« je šepetala Helena.

»Šikalu! Likalu! Kaj? Ne gredo? Čakaj, jih že pripeljem! Bdu, bdu!«

Stavec je vstal in opotekajoč se ter plešoč odšel iz izbe. Helena je z grozo zaprla vrata za njim. Mlinar je dolgo za vrati govoril sam s sabo.

»Mene vsi poznajo,« je govoril z bahatim, a že pojemajočim glasom; »lesni hudir... povodni mož... rusalke... in strahovi... Jaz nisem kar tako!... Mene vsi poznajo! Bdu, bdu!«

Slišalo se je, kako stavec pleše in potrka z nogami. Potem mu je glas oslabil, legel je na tla in skoro se je zaslislalo njegovo hropenje, ki se je vso noč spajalo s šumenjem mlinskega kolesa.

18. Stari znanci.

Drugi dan po uničenju doma Morozovskega je jahal star vojak na vrancu skozi gosti les. Neprestano je snemal čapko in nečemu prisluševal.

»Tiho, Galka,¹ ne hrkaj tako!« je govoril in tapljal konja po krepkem vratu. »Kako si vendar neugnana, ne daš miru, da bi človek kaj slišal! Za vraga, niti kraja ne poznam! Sama lipa in leščevje; ko smo pa tiste dni ponoči jahali tukaj, je menda dišalo po smoli!«

In jezdec je nadaljeval svojo pot.

»Postoj, Kavka!« je rekel naenkrat in nategnil uzdo... — »Sedaj sem pa menda zopet nekaj slišal. Postoj vendar, da bi te vrag! Pa res slišim! A to ni več šumenje listja, to je mlinsko kolo! Poglej ga no, kam se je skrila ta mlin! Zdaj pa le počakaj! Sedaj mi ne uideš, da bi te vragova babica!«

In Mihejič, kakor bi se bal, da bi zopet ne zašel s poti, je krenil v diru naravnost proti šumu.

»No, hvala Bogu!« je rekel, ko se je med drevjem pokazalo z mahom porastlo tramovje z vrtečim se kolesom. »Vendar sem te izvohal. Čudo, da se nisem bolj upehal; enkrat je šum pred tabo, drugič za tabo — tako da ničesar ne razločiš. No, sedaj je tukaj! Od onele strani smo takrat prišli z bojarjem, ko so nanu razbojniki kazali pot. Kako pa je spet to sedaj? Takrat je bilo kolo na desni, sedaj pa je na levi; takrat je stala bajta z oknom proti mlinu in z vrati proti gozdu, sedaj pa stoji z oknom proti gozdu in z vrati proti mlinu! Vrag ga vzemi, tega mlinarja! Kaj ti počne, da bi človeka zmedel! Ni čuda, da sem se ves dan motal okrog tega kraja; ko bi ne bilo treba rešiti bojarja, bi za ves svet ne bil prišel sem!«

Mihejič je zlezal s svoje Kavke, jo privezal k drevesu, stopil s precejšnjim strahom k mlinu in potrkal na vrata.

»Gospodar, he, gospodar!«

Nihče ni odgovoril.

»Gospodar, he, gospodar!«

V mlinu je bilo tiho, samo mlinski kameni so drdrali in stope so udarjale.

Mihejič je skušal odpreti vrata, toda bila so zaklenjena.

»Ali spri sivi vrag, ali se je potuhnil?« je pomislil Mihejič in je pričel na vso moč z rokami in nogami tolči po vratih. Nič odgovora. Mihejič se je pričel jeziti.

»Hej, ti hren!« je zakričal. »Prilezi ven, sicer podložim ogenj!«

Začul se je kašelj in skozi majhno linico nad vrati se je pokazala bela brada in obraz, razoran od gub, med katerimi so se svetile oči svetlosive barve.

Mihejiču je postalo mučno vpričo mlinarja. »Pozdravljen, gospodar!« je rekel s prijaznim glasom.

»Bog s teboj!« je odgovoril mlinar. »Kaj bi rad, prijatelj?«

»Ali me nisi spoznal, gospodar? Saj sem vendar zadnjič pri tebi prenočil z bojarjem.«

»S knezom? Kako bi te ne poznal, takoj sem te spoznal! Po kaj pa te je Bog pripeljal sem?«

»Zakaj pa si se zaprl, gospodar, kakor sova v duplo? Spusti me noter ali pa sam pridi ven; tako ni prijetno govoriti.«

»Počakaj, batjuška, samo da žita nasujem, potem pa takoj pridem k tebi!«

»Seveda,« je pomislil Mihejič; »rad bi videl, kakšno žito nasipaš, vragov stric! Meni se zdi, da melješ židovske kosti čarovnicam za moko! Semkaj pač nikdo ne more zapeljati, ko je vsenaokrog taka goščava in so kolesnice vse zarastle s travo!«

»No, vidiš, batjuška, sem že tu,« je rekel mlinar, previdno zapirajoč vrata za sabo.

»Rad nisi prišel! Dosti si se obotavljal, gospodar!«

»Kaj hočeš, stric, tu živim v gozdu, ne pa na trgu. Vsakemu ne morem odpreti; nesreča je kaj hitro pri roki. Vedeti moram, kakšen človek je, ali ima blagoslovljen kruh pod suknjo ali kamen!«

»Le poglej jo, mušnico!« je pomislil Mihejič. »Dela se, kakor bi se bal razbojnikov, pa ga gotovo ni gozdnega hudirja, da bi njegovim otrokom ne bil kum!«

»No, batjuška, kaj bi rad od mene? Razloži mi, jaz te bom poslušal.«

»Le poslušaj, gospodar. Zgodila se je nesreča, hujša od smrti. Prekleti opričniki so ujeli mojega gospoda in so ga odpeljali v Slobodo z veliko stražo. Sedaj gotovo sedi v ječi in mu slaba prede. Zakaj sedi, sam Bog vedi. Nikomur ni storil nič žalega, ne pred carjem ne pred Bogom. Potegnil se je samo za pravico, za bojarja Morozova in njegovo bojarko, ko so oni lokavo sredi veselja napadli njegov dom in ga razdejali do tal.«

Mlinarjeve oči so dobile čuden izraz.

»Oh, oh, oh!« je rekel. »Hudo je to, rednik moj, hudo! Hudo se godi karasu,² kadar priplava v šum. Hudo je tvojemu knezu sedeti v verigah, hudo je Morozovu brez mlade žene, a še huje je Vjazemskemu od tuje žene!«

Mihejič se je začudil.

»Odkod pa veš, da je Vjazemski Morozovu odpeljal ženo? Ničesar ti nisem povedal o tem!«

»Ej, striček, ni mi znano samo to, kar se mi pove; včasih trešči daleč v gozdu, pa se blizu sliši. Ko je pod kolesom zmanjkalo vode, vem, da je suša sto vrst naokoli in da bo hudo primanjkovalo kruha, jaz pa držim lepo jezik za zobmi; poslušam, kako trava raste, in si mislim svojel!«

¹ Kavka.

² Karas — neka riba ruskih rek. — Op. prel.

»Ali ne veš, gospodar, kako bi pomagali bojarju? Na vse strani sem premišljeval in ugíbal, si ubijal glavo — pa mi ni nič v misel seglo. K dobremu človeku pojdem; sem si mislil, in ga vprašam za svet. In razen tega, da ti povem po pravici, mi je ves čas na misel hodil tisti junak, ki nas je takrat spremljeval do tebe. Rekel mi je takrat: ako bo bojarju kaj treba, je rekel, pojdi v mlin, je rekel, vprašaj dedka, kje je Vanjuha Prsten, in jaz, je rekel, bom rad pomagal bojarju. Za njega, je rekel, tudi življenje rad žrtvujem! In sedaj sem prišel k tebi, gospodar; izkaži mi milost božjo, povej mi, kako bi oprostili bojarja. Ako mi poveš, te knez Nikita Romanič ne pozabi, in tudi jaz, siromak, bom tvoj sluga na veke.«

»Naj te zemlja požre in vragova babica naj te vzame!« je v mislih pristavil Mihejič. »Le poglej, komu se mora človek že klanjati!«

»Zakaj bi ne poskusil, batjuška, pomagati v nesreči. Sila je huda, to se mora reči; tudi lonce jemljejo z burkljami iz ognja, včasih pa zrno celo izpod stope skoči; je že tako, kakršno ima kdo srečo!«

»Res je, gospodar, da v srečnem slučaju tudi petelin jajce znese, v nesrečnem pa tudi hrošč človeka zakolje. Toda samo tega te prosim na kolenih: povej mi za božjo voljo, kaj naj sedaj storim?«

Mlinar je povetil glavo in je bil videti, kakor da bi poslušal šum kolesa.

Minilo je nekaj minut. Starec je zmajal z glavo in rekel, ne da bi se zmenil za Mihejiča:

»Kolo se vrti; kar je bilo visoko gori, to bo nizko doli; kar je bilo nizko spodaj, bo visoko zgoraj. Slišim — daleč nekje zvoní zvon, Bog ve ali k pogrebu ali na svatbo, in koga bi ženili, koga pokopavali, tega ni slišati — voda šumi, ničesar ni videti od velikega dima!

Vrani lete skupaj iz daljave, drug drugega kličejo na bogato pojedino, a sami ne vedo, koga bodo kljuvali, komu oči izkljuvali, samo preletavajo se in kriče! Nabrušena je sekira, pripravljen krvnik; po hrastovih deskah bodo tekli, bodo vreli tople krvi potoki. Glave bodo padle s pleč — čigave, kdo ve?«

Mihejiča je pretreslo.

»Kaj pa vendar govoriš, deduška, in mrmraš, kakor bi molil?«

Mlinar pa, kakor da bi ne bil slišal Mihejiča, ni več govoril, ampak je samo sam sebi nekaj mrmral pod nos. Ustnice so se mu pregibale neprestano in sive oči so gledale mrklo, kakor da ne vidijo ničesar.

»Deduška, oj deduška!« ga je potegnil Mihejič za rokav.

»A?« se je oglasil mlinar in se obrnil k Mihejiču, kakor da bi ga bil šele sedaj opazil.

»Kaj pa godrnjaš, deduška?«

»Eh, striček! Mnogo se sliši, malo se pove. Pojdi sedaj po poti mimo te smreke. Kar naravnost hodi; večkrat boš zavil v stran, sedaj na desno, sedaj na

levo, ti pa le kar naprej. Ko prehodiš pet vrst, ugledaš v strani kočico; v tej koči ni žive duše. Tam počakaj do noči, tja pridejo dobri ljudje, od njih zveš več. Nazaj grede pa pridi sem, dobiš opravka; rajska ptica se je ujela v past; odpelješ jo k carju Dalmatu, skupička pa vsak pol.«

In ne da bi počakal odgovora, je odšel starec v mlin in zaklenil vrata za sabo.

»Deduška!« je zavpil za njim Mihejič. »Povej mi, o kakšnih ljudeh vendar govoriš in o kakšni ptici?«

Toda mlinar se ni oglasil na Mihejičev klic in naj je ta še tako vlekel na uho, ni slišal ničesar razen šumenja vode in škripanja kolesa.

»Da bi ga vragova babica!« je pomislil Mihejič. »Kam me pošilja! Pet vrst odtod bo kočica, v nji čakaj do noči, potem pa pride vrag ve kdo, da ti več pove. Tebe bi samega poslal tja, hren ti hrenasti. Ko bi se ne tikalo bojarja, bi ti že pokazal! Da bi te pošast. No, Kavka, pojdiva, da poiščeva vražjo kočico!«

In Mihejič je sedel na konja, zažvižgal in se spustil v dir v tisto stran, ki mu jo je bil označil mlinar.

19. Rus ne pozabi dobrote.

Bilo je že pozno, ko je Mihejič ob strani zapazil črno in zakajeno kočico, bolj podobno napol gnili gobi, nego človeškemu bivališču. Solnce je bilo že zašlo. Proge megle so se vlačile nad visoko travo na majhnem, izsekanem prostoru. Bilo je hladno in vlažno. Ptice so prenehale čebljati; samo nekatere so zdajnzdaj začenjale zaspano pesem, a zaspale na vejah, ne da bi jo končale. Polagoma so umolknile tudi te in v splošni tišini je bilo slišati samo slabotno žuborenje nevidnega potoka in včasih brenčanje večernih žužkov.

»Glej, glej, kam sva prišla!« je rekel Mihejič, oziraje se naokrog. »Okrog in okrog ni žive duše! Počakam, da vidim, kdo pride in kaj mi bo svetoval. Morda pa pride, Bog nas varuj, kakšen tak... fej! Sam Bog se nas usmili in križ božji! Vrat bi mu zavil mlinarju, če ne bi bilo treba osvoboditi bojarja!«

Mihejič je zlezal s Kavke, nadel ji spone, ji snel uzdo in jo prepustil božji volji.

»Napasi se trave,« je rekel, »jaz pa grem v kočico, če niso vrata zaklenjena, da vidim, če dobim kaj pod zob. Tole gospodarstvo menda ni najboljšega očeta, ampak lakota pa tudi ni teta!«

Udaril je z nogo po nizkih, zverženih vratih; čudno se je razleglo v tem mrtvem kraju njih zategnjeno, človeškemu joku podobno škripanje. Ko so se slednjič zasukala v tečajih in udarila ob steno, se je Mihejič zganil in stopil v kočico. Objela ga je tema in puh mrzlega dima. Stikal je naokrog, iztaknil na mizi krajec kruha in ga pričel natepavati. Stopil je k ognjišču, razkopal pepel, našel žerjavico, jo s trudom razpihal in zapalil trsko, ki je ležala na klopi. Med ognjiščem in steno je bilo pritrjeno ležišče. Na njem

je ležala razna obleka, med drugim tudi brokatast kaftan, šivan kakor za kakega bojarja. Na steni je visela misjurka z bogato pozlačenimi zarezi. Najbolj pa je Mihejiča zanimala na podboju viseča sveta podoba, vsa črna od dima. Sprijaznila ga je z neznanimi gospodarji.

Mihejič se je nekolikokrat prekrizal pred njo, ugasnil luč, legel na posteljo, se iztegnil in zastokal ter zaspal junaško spanje. Spal je prav sladko, ko ga je vrgel nenaden udar s pestjo v bok z ležišča.

»Kaj je?« je zavpil Mihejič, zbudivši se že na tleh. »Kdo me je udaril? Da bi te vragova...«

Pred njim je stal mlad hrust z razmršeno brado in širokim nožem za pasom ter se pripravljaj, da ga pozdravi z novim udarcem s pestjo.

»Pusti ga!« mu je rekel drug krepak dečko, kateremu je brada šele poganjala. »Kaj ti je pa naredil? A?« S tem je odrinil tovariša s pleči, se postavil pred Mihejiča in ga debelo gledal.

»Vidiš, pa še siv je!« je pripomnil z nekakim spoštljivim začudenjem.

»Kaj pa se poteguješ zanj, ti tulenj?« je zakričal prvi nad njim. »Ali je tvoj oče ali tast?«

»Star je, zato. Siv je, zato ker je starec, zato ga branim. Pusti ga, ti pravim, sicer se razjezim!«

Bučen smeh je nastal med ljudmi, ki jih je cela truma stopila v kočo.

»Hej, Hlopko,« je rekel eden izmed njih. »varuj se! Če se Mitka razjezi, ti bo slaba predla! Ž njim rajši ne začenjaj!«

»Gozdni hudir naj začne ž njim!« je odgovoril Hlopko in se umaknil v stran. »Kdor se med otrobe meša, ga svinje požro.«

Drugi dečaki, vsi oboroženi, so obkolili Mihejiča in ga gledali ne posebno prijazno.

»Odkod pa si priletel, netopir?« ga je vprašal eden izmed njih in mu gledal naravnost v oči.

Mihejič se je bil medtem zavedel.

»Aha!« je pomislil. »To so že tisti, prav gotovo so razbojnik!«

»Pozdravljeni, dobri ljudje! Kdo pa je med vami tisti, ki ga imenujejo Vanjuho Prstena?«

»Atamana bi rad? Zakaj tega nisi prej povedal? Ko bi bil odprl usta, bi je ne bil dobil pod rebra!«

»Tu je ataman,« je pristavil drugi, kažoč na Prstena, ki je bil pravkar vstopil, spremljan od starega Koršuna.

»Ataman!« so zakričali razbojniki. »Tukaj je prišel ta človek; po tebi izprašuj!«

Prsten je bistro pogledal Mihejiča in ga tako spoznal.

»A, ti si, tovariš!« je rekel. »Pozdravljen! No, kako se godi knežji milosti, kaj dela, odkar smo skupaj klestili Maljutove opričnike? Pošteno so jih skupili pri Nečisti luži! Samo škoda, da se nam je izmuznil Maljuta Lukjanič in da je tale klada Mitka izpustil

Homjaka. Slaba bi se jima godila v mojih rokah!... Kaj pa, ali je bil batjuška car kaj vesel, ko je zagledal carjeviča? Mislim, da kar sam ni vedel, kako bi poplačal kneza Nikito Romaniča.«

»Seveda,« je odgovoril Mihejič in vzdihnil. »Rad ga ima car, ne pa psar. Batjuška car Ivan Vasiljevič, daj mu Bog zdravje, je zelo vzljubil mojega gospodarja. Samo tistim prekletim opričnikom ni všeč Nikita Romanič. Seveda, ljubiti nas nimajo za kaj. Najprej smo jih v Medvedevki našeškali z biči, potem smo pri Nečisti luži Maljuti dali zaušnico, včeraj pa jih je v Moskvi zopet pošteno potolkel moj gospod. A prekletci so se trumoma vrgli nanj, ga podrli, zvezali in odpeljali v Slobodo. Vse to bi ne bilo nič, toda ta Maljuta, pasji sin, nas očrni pred carjem in se maščuje nad knezom za svojo zaušnico.«

»Hm!« je rekel Prsten in sedel na klop. »Torej car ni dal obesiti Maljute? Kako je vendar to? No, to ve že njegova carska milost sama. Kaj pa misliš početi?«

»A čuj, batjuška Ivan, ne vem, kako bi te klical po očetovem imenu...«

»Vanjuha mi reci, pa mir besedi!«

»No, batjuška Vanjuha, sam ne vem, kaj bi počel. Morda ti kaj ugameš? Ena pamet je dobra, dve sta boljši. Tudi mlinar me ni poslal h komu drugemu, ampak k tebi! Idi k atamanu, je rekel, on ti pomore. Vidim, je rekel, vse kaže, da bo imel od tega uspeh in bogato korist! Le kar k atamanu pojdi, je rekel.«

»K meni! Tako je rekel — k meni?«

»K tebi, batjuška, k tebi. Pojdi k atamanu, je rekel, pokloni se mu v mojem imenu, naj osvobodi kneza, naj stane, kar hoče. Že vidim, je rekel, da bo imel od tega bogato korist, vse kaže tako. Samo kneza naj osvobodi, naj stane, kar hoče. Jaz, je rekel, mu ne pozabim te usluge. Ako pa ataman ne osvobodi kneza, ga čaka nesreča za nesrečo: usahne, je rekel, kakor cvetlica; čisto propade, je rekel.«

»Glej, glej!« je rekel Prsten, povetil glavo in se zamislil. »Ali res usahnem?«

»Da, batjuška, roke in noge ti usahnejo, je rekel; na glavi pa se ti naredi, je rekel, taka skrumba, da sam Bog nas varuj!«

Prsten je dvignil glavo in se je pozorno ozrl v Mihejiča.

»Drugega pa nič ni rekel mlinar?«

»Kaj bi ne, batjuška?« je nadaljeval Mihejič in po strani pogledoval na kadeči se lonc s ščej³, ki so ga bili razbojniki postavili na mizo. »Še tole je rekel mlinar: povej atamanu, naj te pošteno nasiti in napoji, tako, kakor bi mene samega. Predvsem pa, je rekel, naj osvobodi kneza. Vidiš, batjuška, kaj je rekel mlinar!«

In Mihejič je gledal atamana, opazujoč, kakšen vtis so napravile njegove besede.

³ šči — kislja zelenjavna juha. — Op. prel.

A Prsten ga je pogledal še bolj pozorno in se je naenkrat bučno in veselo zasmel.

»Ej, starče, starče! Ali ti je res mlinar rekel, da propadem, ako ne osvobodim kneza?«

»Da, batjuška,« je odgovoril konjar nekoliko v zadregi, »roke in noge...«

»Navihan si, brate!« ga je prekinil Prsten, ga udaril po rami in se smejal dalje. »Samo da si me zaman skušal prestrašiti! Sedi z nami,« je dodal in se primaknil k mizi, »ná kruha in soli. Tu imaš žlico, večerjali bomo; če pa je mogoče pomagati knezu, mu pomorem brez tvojih izmišljotin. Samo kako in s čim naj mu pomagam? Knez torej sedi v ječi?«

»V ječi, batjuška.«

»V tisti, ki je na trgu pri Maljutovi hiši?«

»V nobeni drugi. Ta je najtrdnjša.«

»Kdo pa ima ključke do nje? Maljuta?«

»Ko smo bili v Slobodi, smo večkrat videli, kako je hodil v ječo mučit ljudi. Ključke je imel vedno s sabo. Zvečer pa jih je nosil carju; car pa jih, kakor je splošno znano, devlje prav pod vzglavje.«

»No, vidiš!« je rekel Prsten in spustil žlico v šči. »Kakšen vrag bi mogel pomagati tvojemu knezu? Sam povej, kakšen vrag naj mu pomaga?«

Mihejič se je popraskal po tilniku.

»Torej vidiš, da ni pomoči?«

»Vidim,« je odgovoril Mihejič in odložil žlico, »da torej tudi meni ni več živeti na svetu! H gospodu pojdem, naj pade stara moja glava poleg njegove, služil mu bom na drugem svetu, če mi je prepovedano služiti mu na tem.«

»No, no, kaj boš pel mrtvaške molitve! Morda pa tvoj knez še ni v ječi. Potem tudi ni treba jokati, če pa je v ječi, daj, da premislim... Slobodo dobro poznam, prejšnji mesec sem medveda peljal tja in dvorec poznam, vse sem si ogledal. Mislil sem si: sčasoma vse prav pride... Čakaj, pusti me pomisliti...«

Prsten se je zamislil.

»Že imam!« je zdajci vzkliknil in skočil pokonci. »Striček Koršun! Naju dva je knez rešil smrti; — tudi midva rešiva njega. Sedaj je vrsta na naju! Ali hočeš iti z mano na težko delo?«

Stari razbojnik se je pomračil in zmajal s kodrasto glavo.

»Kaj, Koršun, tebi se ne da?«

»Ataman, ali si ob pamet ali kaj? Ali nisi slišal, kje sedi knez? Ali nisi slišal, da ima ključke podnevi Maljuta, ponoči pa car pod vzglavjem? Kaj naj storimo? Z glavo se ne da skozi zid. Če je izgubljen, je izgubljen! Ali naj zaradi njega še mi poginemo? Ali mu bo kaj bolje, če bodo z nas rezali jermene?«

»Res, da je tako, Koršun, toda ljudje ne pravijo zaman, da je dolg takrat lep, kadar ga plačaš. Da naju ni tisti čas rešil knez, kje bi bila sedaj? Visela bi kje na kaki brezi in veter bi naju gugal. A kako je sedaj

njemu? Gotovo si misli: Svoj čas sem jaz fante rešil, sedaj pa oni mene rešijo! Če pa ga pustimo, ga popeljejo na morišče — fuj! Rekel bo: Kakšni ljudje pa so bili to? Krasti in ropati znajo, dobrote pa ne poznajo! Samo, bo rekel, nedolžno kri prelivajo, kristjana rešiti pa ne znajo. Pri Bogu, bo rekel, ne založim zanje dobre besede! Naj jim bo, bo rekel, poguba na tem in na onem svetu! Tako bo rekel knez!«

Koršun je še bolj nagubančil obrvi. Njegov sirovi obraz je izražal notranji boj. Kazalo je, da se je Prsten dotaknil žive strune v njegovem zakrknjenem srcu.

A boj ni trajal dolgo. Starec je zamahnil z roko.

»Ne, brate,« je rekel; »zaman govoriš. Lastna košulja je telesu najbližja. Ne pojdem!«

»Če ne, pa ne!« je odgovoril Prsten. »Počakajmo do jutri, morda nam kaj drugega pride na misel — jutro je modrejše od večera. Sedaj pa je čas, iti spat, fantje! Kdor more, naj pomoli k Bogu, kdor pa ne more, naj leže tako!«

Ataman je po strani pogledal Koršuna. Gotovo je vedel nekaj o starcu, kajti Koršun se je rahlo zdrznil; da bi pa tega nihče ne opazil, je pričel glasno zevati in polglasno nekaj peti.

Razbojniki so vstali. Nekateri so takoj legli na ležišča, drugi pa so še dolgo molili pred sveto podobo. Med zadnjimi je bil tudi Mitka. Goreče se je priklanjal do tal in ko bi obleka in oprava ne izdajala njegovega posla, bi po dobrodušnem obrazu Mitke nihče ne spoznal razbojnika v njem.

Stari Koršun pa ni bil tak; ko so že vsi polegli, je videl Mihejič ob slabem plapolanju ognja, kako je starec zlezal z ležišča in stopil pred sveto podobo. Pokrižal se je nekolikokrat, nekaj mrmral in nazadnje jezno rekel:

»Ne, ne morem! Mislil sem, da bo danes lažje.«

Dolgo je slišal Mihejič, kako se je Koršun prekladal z ene strani na drugo in kako je nekaj mrmral, zaspati pa ni mogel. Pred svitanjem pa je zbudil atamana.

»Ataman,« je rekel, »čuj, ataman!«

»Kaj bi rad, stric?«

»Naj bo, jaz pojdem s tabo; pelji me, kamor hočeš.«

»Kako to?«

»Tako, — ne morem spati. Že več noči ne spim.«

»Pa se ne umakneš?«

»Če sem rekel, da pojdem, se ne umaknem več.«

»Dobro torej, stric Koršun, hvala ti! Sedaj nam je treba samo še enega tovariša, to bi bilo zadosti! Koliko je še do dne?«

»Sliši se, da so že ptiči pričeli peti.«

»No, naležali smo se, čas je vstati... Mitka!« je rekel Prsten in sunil Mitko v bok.

»A?« je rekel fant in odprl oči.

»Ali greš z nami?«

»Kam?«

»Kaj pa te to briga? Vprašam te, ali greš z mano in z dedom Koršunom?«

»Zakaj pa?« je odgovoril Mitka zevaje in je povesil noge z ležišča.

»Tole mi je pa posebno všeč! Pojdi in ne izprašuj, kam te popeljem. Če ti razsekajo glavo — kaj ti mar,

to bomo vedeli mi, kaj briga to tebe? Samo, če pojdeš, glej, da se boš držal. Če se ustrašiš, ti bomo rekli rak!«

»Ne boste mi, ne,« je odgovoril Mitka in pričel noge zavijati v onuče (krpe).

Razbojniki so se pričeli oblačiti.

Kaj je nameraval Prsten in ako se mu je posrečila namera, to zvemo iz naslednjih poglavij.

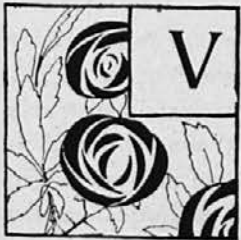
(Dalje prihodnjic.)

Savitri.

Zmagoslavje zakonske zvestobe. (Odlomek iz Mahabharate.) — Iz staroindijsčine prevel St. Petrič.

Uvod.

dobi od 4. do 2. tisočletja pred Kristusovim rojstvom se je priselilo v Indijo novo, bojevito ljudstvo, ki je izpodrinilo staro prebivalstvo in si ustvarilo v rodovitnih ravninah ob velikih rekah svoja nova bivališča. To

ljudstvo je prineslo s seboj nov jezik, ki je bil tuj onemu prejšnjih prebivalcev. Prinesli so s seboj svojo vero in svoje šege, svojo pesem in svoje običaje. Toda prebivalci, ki so bivali prej na tem ozemlju, niso zlepa izročili svoje zemlje priseljenim tujcem, marveč so jo branili do konca. Ta boj med obema nasprotnikoma je trajal dolgo dobo. Končno pa so le zmagali priseljeni in še nepomehkuženi Ariji ali Indi in so polagoma zavzeli vse najbogatejše in najrodovitnejše predele Indije. Tam so si postavili svoja domovja in ob velikih rekah in v svetih gajih častili svoje bogove. — Dežela, v kateri so prebivali, jim je nudila vsega v obilici in zato so se čimdalje bolj pomehkužili, tako da so tujci z lahkoto zlomili njihovo odpornost in jih podjarmili.

Ona velika doba silne borbe pa je zapustila v narodovi duši globoke vtise, in kakor je srbski narod opeval čine svojih junakov v narodni pesmi, tako so Indi opevali najsijajnejšo dobo svoje zgodovine v veliki pesnitvi *Mahabharati*. Skoro tisoč let je nastajala ta pesnitev in sedaj obsega ogromno število: 200.000 stihov (vrstic). Sprva je bila pesnitev majhna, a nove dobe in nova stoletja so pridejala nove pesmi najrazličnejše vsebine, ki so množile obseg pesnitve.

Ta velika pesnitev razpada sedaj v več knjig, ki pa so vse med seboj združene po opisovanju boja med desetimi sorodniki. Seveda sta te dve petorici

bratov le prispodoba za Indijce in prebivalce pred njimi, s katerimi so se morali bojevati Ariji ob svoji priselitvi. Te dve petorici bijeta med seboj neizprosni boj za nadvlado. Ena petorica, sinovi kralja Panduja, pa zaradi nesrečne igre izgubi svoje kraljestvo in mora oditi v gozdove, kjer živi odslej sama zase s skupno soprogo Draupadi. Pandujevi sinovi si kratijo čas z lovom in s povestmi, ki jim jih pripoveduje pobožen puščavnik Markandeja. Med drugimi pripoveduje ta samotar enemu med brati, Judhisthiri po imenu, naslednjo povest o zvesti Savitri, ki spada med najlepše v *Mahabharati*.

Jezik, v katerem je spesnena *Mahabharata*, je književni jezik stare Indije, ki ga imenujemo »sanskrit«, kar pomeni »okrašen, umetno izvršen«. Ta jezik, ki so ga v Indiji govorili le višji in najvišji sloji, je del velike jezikovne skupine, kateri pripadajo tudi slovanski in skoro vsi drugi evropski jeziki. Da so ti jeziki res sorodni, nam kaže sorodnost posameznih besed. N. pr. staroindijsko *matár* slov. *mati*, staroindijsko *kada* slov. *kda* itd.

Kakor pa so sorodnosti med jeziki, bi jih bilo mogoče najti tudi med narodnimi pesmimi različnih narodov, med njihovimi običaji, verskimi nazori in obredi. Vse to nam pa le dokazuje, kako je zajemalo vse človeštvo iz pravira, iz katerega je izšlo, iz ustnega izročila prvih staršev.

Prvi spev.

Markandeja je dejal:

Čuj, o kralj Judhisthira, kako je dosegla Savitri, kraljeva hči, vso ono srečno usodo plemenitih žen. Živel je v Madrah¹ čednosten in pobožen kralj, ki je izpolnjeval zakone in pomagal nesrečnim; nikdar ni prelomil dane besede, ukrotil je svoje čute in žrtvoval bogovom; radodaren je bil in dober, prijatelj me-

Viri: C. Kellner: Praktisches Elementarbuch zur Einführung in die Sanskritsprache; Leipzig 1888.

Hofer: Indische Gedichte II.; Leipzig 1844.

Dr. M. Winternitz; Geschichte der indischen Literatur I; Leipzig 1915.

¹ Madra so bili rod v severozahodni Indiji, v zahodnem Penčabu med Iravatijem in zahodno ležečimi rekami. Sicer pa se njihova selišča ne dajo natančno dognati. V izvorniku stoji ime rodu namesto dežele, podobno kot rečemo mi v »Nemcih«.

ščanov in kmetov, knez Ašvapati² po imenu; veselil se je sreče vseh živih bitij, bil je potrpežljiv, a vendar je ostal brez otrok on,³ ki je vedno govoril resnico in premagal svoje čute. Ko se je postaral, si je naložil pokoro, da bi mu bilo dano roditi otroke, in storil strogo zaobljubo: on, ki se je postil ob času jedi,⁴ živel čisto življenje, ukrotil svoje čute, on, ki je doprinašal žgalne žrtve (boginji) Savitri:⁵ deset tisoč žgalnih daritev; najboljši izmed kraljev je jedel le še vsak tretji dan. In tako je živel po tem pravilu celih 18 let; ko pa se je izpolnilo osemnajsto leto, je bila zadovoljna Savitri. Tedaj se je prikazala, o kralj, utelešena, v svoji lepoti onemu knezu. Stopila je iz žrtvenih plamenov, polna velike radosti, in rekla kralju, kot izpolnjevalka želja, tole besedo:

Savitri je dejala:

»Zaradi tvoje čistosti, samopremagovanja in globoke vernosti sem zadovoljna s teboj, o kralj! Izberi si milost, kralj Madrov, katero želiš! Toda nikakor ne smeš kršiti zaobljube!«

Ašvapati je odgovoril:

»Zato, da bi dobil potomca, sem začel živeti to čednostno in spokorno življenje. Mnogo sinov, ki bodo razširjali rod, naj mi bo danih! Če si zadovoljna z menoj, o boginja, bi želel to milost. Kajti, razširjati svoj rod, je najvišja dolžnost!« so mi dejali brahmani.«

Savitri je odgovorila:

»Že davno, ko sem spoznala, o kralj, to tvojo namero, sem govorila z vzvišenim praočetom⁶ o tebi zavoljo sina; kmalu se ti bo zaradi naklonjenosti onega, ki je sam po sebi, o kralj, rodila deklica, bleščeča in ljubka kot mesec. Toda ničesar več ne govori in ne izprašuj, kajti po milosti praočeta ti to pripovedujem.«

Markandeja je nadaljeval:

Potem ko je knez z besedico 'da' izrazil svoje zadovoljstvo, ga je zopet potolažila: »Kmalu se bo to zgodilo!« Ko pa je Savitri odšla, se je vrnil v svoje mesto,⁷ živel v svojem kraljestvu in junaško in pravično varoval svoje podložnike.

² Ašvapati (gospodar konj) je priljubljeno ime, ki se večkrat ponavlja.

³ Pri starih Indijcih je veljalo za nesrečo, ostati brez otrok. (Primerjaj stare Izraelce!) Vsak oče je hrepenel po sinu, ki je opravil ob njegovi smrti obredne molitve. Brez teh molitev namreč po njihovi veri duša ni mogla priti takoj v nebo. Da bi dosegli knezi moško potomstvo, so si čestokrat naložili veliko pokoro.

⁴ Čas jedi... Stari Indijci so jedli samo dvakrat na dan.

⁵ Savitri. Ta beseda ima tri pomene: 1. pomeni boginjo, 2. glavno junakinjo te pesmi in 3. obredno molitev, ki jo molijo ženske. Tu stoji ime v prvem pomenu. Boginja Savitri (emanacija Brahme in hkrati njegova soproga) je posebljenje rodeče naravne sile in boginja rojstva. Večkrat pa nastopa tudi kot soproga Šive.

⁶ Praoče je Brahma, najvišji indijski bog.

⁷ ... se je vrnil v svoje mesto. Najbrže se je prikazala Savitri kralju zunaj mesta.

Ko pa je prešlo nekaj časa, je knez, ki se je strogo zaobljubil, osrečil svojo prvo in čednostno soprogo.⁸ In je rastel sad kraljeve hčere Malavi, o najboljši izmed Bharatov,⁹ kot mesec, gospodar zvezd na nebu. Ko pa je prišel čas, je rodila deklico, ki je imela modre oči kot lotosov cvet;¹⁰ vesel je opravil najboljši izmed mož svete obrede.¹¹ Milostna Savitri jo je dala, Savitri, ki jo je častil tudi z daritvami: Savitri so jo imenovali svečeniki in oče.¹²

In rastle je knežja hči, podobna boginji Šri,¹³ in sčasoma je deklica dozorela. Če so jo videli ljudje, njo, njen stas in njene lepe boke,¹⁴ njo, ki je bila podobna zlati podobi božanstva, so mislili: tu se je približala božanska deklica!¹⁵ Nihče pa ni snubil nje, ki je imela lotosove oči in se je bleščala od sijaja, kajti blesk je odbil vsakega.

Ko pa se je postila in umila glavo, se je približala božanstvu, darovala Agni-ju po postavi in se razgovarjala z brahmani na praznik.¹⁶ Nato je vzela cvetje,¹⁷ posvečeno bogu, in stopila pred velikodušnega očeta, lepa kot Šri. Priklonila¹⁸ se je k očetovim nogam, mu ponudila najprej cvetja, sklenila roki v pozdrav¹⁹ in stopila ob stran gospodarja mož, ona, deklica s krasnimi boki. Ko pa je kralj videl lepo hčerko v cvetu mladosti, ki je nihče ni snubil, se je užalostil.

Kralj je dejal:

»Hčerka, čas bi bil, da se poročiš, toda nihče ne snubi tebe pri meni. Zatorej si poišči sama svojega moža, ki ti bo enak po čednostih;²⁰ onega pa, ki ga

⁸ Mnogoženstvo je bilo tedaj še dovoljeno, čeprav je bilo v navadi že enoženstvo.

⁹ Bharata so bili star rod, čigar član je bil tudi Judhis-thira.

¹⁰ Lotosov cvet ima v indijski poeziji velik pomen. Navadno cvete rdeče, belo in modro.

¹¹ Zakonik stare Indije, Manova knjiga, je določal različne obrede ob rojstvu otroka. Dali so mu n. pr. medu in masla z zlato žlico itd.

¹² Rojstne obrede so opravili 10. ali 12. dan po rojstvu.

¹³ Šri je boginja lepote in soproga Višne. Rodila se je iz morske pene z lotosom v roki v onem času, ko so bogovi mešali morje, da bi pridobili iz njega nesmrtno pijačo (ambrozijo in nektar). Bila je vzor lepe ženske.

¹⁴ Lepih ženskih bokov se indijski pesniki radi spominjajo.

¹⁵ ...božanska deklica. Božanske deklice (ind. Apsara) so vile v Indrovih nebesih, ki zaidejo večkrat na zemljo, kjer vzljubijo lepe mladeniče in jim prinesejo srečo.

¹⁶ To je bil najbrže praznik, ki se je redno ponavljal vsake štiri mesece. Na tak praznik so žrtvovali Agni-ju sadove, pogačo, mleko ali maslo in so devali to na ogenj.

¹⁷ Cvetlice, ki jih je kdo rabil pri daritvi, so bile posvečene in so prinašale srečo. Zato jih je navadno odnesel domov znancem in sorodnikom.

¹⁸ Pri svečanem pozdravu so morali otroci poklekiniti pred starši.

¹⁹ Običajen pozdrav je bil ta, da je vzdignil prislec sklenjeni roki do čela.

²⁰ Ta način poroke je bil v junaški dobi Indije običajen. Plemenita deklica si je izbrala izmed snubcev sama onega, ki

boš zaželela, povej meni; po preudarku te bom potem omožil; ti pa voli po svoji volji! Tako sem namreč slišal dvakrat rojene brati v svetih zakonikih. Toda poslušaj me tudi ti, o krasotica; povedal bom svet izrek: 'Grajo zasluži oče, ki ne omoži svoje hčere, graje je vreden soprog, ki se ne približa soprog, in grajo zasluži sin, ki ne štiti matere, ki ji je umrl soprog.' Ker si slišala ta moj govor, se podvizaj in si poišči soproga; skrbi za to, da ne bom zaslužil graje pred bogovi!«

Markandeja je nadaljeval:

Ko je povedal to hčerki in sivim svetovalcem, ji je dal spremstvo in jih priganjal z besedo: »Idite!« Ona pa se je priklonila k očetovim nogam, pobožna deklica, in zardela od sramežljivosti; pazila je na očetovo besedo in odšla brez obotavljanja. Sedla je na zlat voz, obdana od sivih spremljevalcev, in tako prispela v gozdove kraljevskih modrecev. Tu se je globoko priklanjala častitljivim starcem in obiskala po vrsti vse gozdove. Na vseh božjih potih²¹ je delila darove najodličnejšim med dvakrat rojenimi in prišla zdaj v ta, zdaj v oni kraj.

Tako se končuje v Mahabharati prvi spev pesmi o Savitri.

Drugi spev.

Markandeja je pripovedoval:

Kralj Madrov je sedel sredi dvora skupaj z Narado²² v pogovoru, o Bharatovec! Ko pa je Savitri obhodila in obiskala vsa sveta kopališča, se je vrnila s svetovalci v očetovo hišo. Ko je krasotica videla oba: Narado, ki je sedel skupaj z očetom, je povabila glavo in se priklonila k nogam.

Narada je dejal:

»Kam je odšla tvoja hči? Odkod se vrača, o kralj? Zakaj, o brat, ta devica ni poročena?«

Ašvapati je odgovoril:

»Resnično, vprav v tej zadevi sem jo odposlal na potovanje. Zato čuj od nje, o svetec božji, koga si je izbrala za moža!«

Markandeja je pripovedoval:

»Pripoveduj izčrpno!« je dejal. Lepotica, katero je oče priganjal, pa je vzela to besedo kot dobro znamenje in dejala.

Savitri je pripovedovala:

»V Šalvi²³ je vladal pravičen kralj, Džumatsena po imenu, ki je pozneje oslepel. Njegov sovražni sosed

ga je želela za moža. Tu pa ni snubcev in Savitri odide sama iskat svojega moža. Ker pa je pobožna, odide k spokornikom. Manova knjiga pa te šege, ki je pričala o visoki socialni stopnji žene, več ne pozna.

²¹ Božja pota so bila predvsem sveta kopališča na takih krajih, kjer sta se stekali dve reki (n. pr. Benares).

²² Narada je bil posredovalec med bogovi in ljudmi.

²³ Šalva je ime pokrajine in rodu v Penčabu. Tam je vladal Džumatsena, čigar sina si je Savitri izbrala za moža.

mu je odvzel kraljestvo zaradi te napake; njemu, ki je oslepel, bil moder in imel sina. Odšel je s svojo soprogo, ki je imela še čisto mladega sina, v gozd;²⁴ odšla sta v največjo puščino in sta delala pokoro zato,²⁵ da bi izpolnila zaobljubo. Tega, ki je bil rojen kot kraljev sin in ki je zrastel v gozdu v pokori in je meni primeren, sem si v duhu izbrala za moža.«

Narada je dejal:

»O joj! Velik greh je storila Savitri, o kralj, ker je nevede izbrala tega izvrstnega Satjavanta²⁶ za moža. Njegov oče govori vedno resnico in govori jo njegova mati. Zato so ga imenovali brahmani s tem imenom: resnico govoreči. V otroških letih je ljubil konje; konje je delal iz ilovice in slikal jih je v pestrih barvah. In zato so ga imenovali tudi Citrašvo.«²⁷

Kralj je dejal:

»Ali je torej kraljev sin slaven in razumen, ali je potrpežljiv, hraber in resnicoljuben kot oče?«

Narada je rekel:

»Slaven je kot Vivasvan,²⁸ pameten kot Vrihaspati;²⁹ junak je enak Mahendri³⁰ in potrpežljiv kot zemlja.«

Kralj je dejal:

»Ali je kraljev sin pobožen in darežljiv? Ali je odkritosrčen, lep, plemenit in lepe zunanosti?«

Narada je dejal:

»S svojim premoženjem je darežljiv kot Rantideva, Sankritov sin,³¹ pobožen in resnicoljuben kot

²⁴ Indijci so poznali štiri stopnje pokore. Prva je bila stopnja dijaka in neoženjenca, druga stopnja rodbinskega očeta, tretja stopnja onih, ki so se pokorili v gozdovih, in četrta stopnja berača, ki je hodil okrog in živel od miloščine. V gozdovih so delali pokoro predvsem brahmani ali dvakrat rojeni; čestokrat pa so odšli v gozdove tudi knezi, ki so izgubili svoje kraljestvo.

²⁵ Indijska pokora je bila različna od naše. Spokornik je stremel predvsem za tem, da bi zamoril čutnost in se dvignil nad vsakdanjost. Preobilica pokore je namreč veljala za zaklad, ki je naložen v nebesih in se obrestuje. Razen tega pa je imela pokora tudi moč, katere so se bali celo bogovi.

²⁶ Satjavant (= resnico govoreči) je oni, ki si ga je Savitri izbrala za moža.

²⁷ Citrašva = pester konj.

²⁸ Vivasvan ali Surja je solčno božanstvo, in sicer bog vzhajajočega solnca. Upodabljali so ga, kako sedi na vozu, ki ga vleče sedem konj ali pa konj s sedmimi glavami.

²⁹ Vrihaspati ali Brihaspati je prvi duhovnik pri bogovih. Indijci si tudi nebeskega kraljestva niso mogli misliti drugače, kot pod vodstvom duhovnika. Vrihaspati pa je tudi bog planeta Jupitra in kot takega so ga upodabljali na vozu Nitigoša, ki ga vleče osem goved svetle barve.

³⁰ Mahendra (= veliki Indra) je priimek boga Indre, boga luči in oblakov.

³¹ Rantideva, sin kralja Sankriti, je šesti kralj v lunini dinastiji. Slovel je po svoji radodarnosti in pobožnosti. Na njegovem dvoru je bilo 20.000 kuharjev, ki so vsak dan pripravili 2000 goved in prav toliko druge klovne živine za njegove goste in za berače. Od krvi zaklanih živali je nastala cela reka.

Šivi,³² Ušinarov sin, plemenit kot Jajati³³ in veselje ga je pogledati kot mesec; krepkega sina Djumatsene ni mogoče primerjati z obema Ašvinoma.³⁴ Mehko in milo srce ima, odkritosrčen je in hladnokrven, prijazen in dobre volje; sramežljiv je in svetel, a vkljub temu vedno pravičen in vztrajen. Kratkotermalo: ljudje, ki se odlikujejo po pokori in čednosti, govore o njem.«

Ašvapati je dejal:

»Opisal si mi ga kot človeka, ki je obdan z vsemi dobrimi lastnostmi, o vzvišeni! Če pa je kakršnakoli napaka v njem, tudi to povej.«

Narada je odgovoril:

»Res, napako ima, ki se pridružuje čednosti, in nemožne jo je preiti. Ta je njegov edini nedostatek: On, Satjavant, bo čez leto in dan končal svoje življenje in umrl.«

Kralj je nato dejal:

»Pojdi, pojdi, Savitri! Izberi si drugega, o lepotica! Ta edina napaka, ki se pridružuje čednosti, je velika in trdna. Ta edina napaka zatemnuje njegovo veliko čednost. Kakor mi je povedal vzvišeni in po božje češčeni Narada, bo končal svoje življenje in umrl čez leto in dan.«

³² Šivi ali Šibi je zelo pobožen in človekoljuben kralj. Njegova pokorščina do bogov je bila toliko, da je na ukaz Višne, ki je prišel k njemu v obleki brahmana, žrtvoval lastnega sina.

³³ Jajati je peti kralj iz lunine dinastije.

³⁴ Ašvina sta nebeška jezdecata in poosebljenje prvih žarkov, ki posvetijo na jutranjem nebu.

Savitri pa je odgovorila:

»Enkrat pade žreb, enkrat se odda hčerka v zakon in enkrat reče: dati jo hočem! to so trije, 'enkrat'. Če bo dolgo živel ali ne, če je čednosten ali ne, enkrat sem izbrala svojega soproga in drugega ne bom volila. Ker sem sklenila v duhu in sem to razkrila tudi z besedo, bom tudi izvršila; kajti duh edini odločuje pri meni.«

Narada je nato dejal:

»Trdno voljo ima, o najboljši med možmi, tvoja hčerka Savitri. Nikakor je ne smeš ovirati pri njeni dolžnosti. Resnično, noben drug mož nima takih dobrih lastnosti, kot jih ima Satjavant. Zato mi je vseč možitev tvoje hčere.«

Kralj je dejal:

»Resnično, nepremakljiva bodi tvoja resno izgovorjena beseda. Storil bom na ta način, kajti ti si moj vzvišeni učitelj.«³⁵

Narada je dejal:

»Nihče naj ne moti možitve tvoje hčere in nihče naj ji ne stavi ovir na pot. Vsa sreča bodi vašim nameram.«

Markandeja je pripovedoval dalje:

Ko je Narada to izgovoril, se je hitro dvignil in odšel v nebo. Kralj pa je pripravljaval svečanosti za svatbo svoje hčere.

Tako se končuje v Mahabharati drugi spev pesmi o Savitri.

(Dalje prihodnjic.)

³⁵ Pokorščina je prva učenčeva dolžnost.

Tja na naša brda!

Pa smo poskočili
mimo rož rudečih,
nageljnov duhtečih
tja na naša brda.

Tam so nam stezice
pravile pravljice:
Strah je v našem gradu
na jekleni skali.

Kaj bi se ga bali,
ko smo vsi junaki,
čvrsti korenjaki;
kje so še enaki?

Pride vila zlata,
nam odklene vrata.
Brat objame brata
Srba in Hrvata.

Slavomirov.

Nebeški poeti.

Na drevje ptičke so sele,
stoteroglasen spev
kipeče so zažvrgolele.
Še v duši mi zveni odmev:

»Nebeški mi smo poeti,*
ves širni svet je naš,
potujemo v drznem poletu,
in veter je naš pajdaš.

Preganjamo toge oblasti
in radost budimo povsod.
Zbor trubadurjev smo v časti
za daljnim morjem in tod.

Zapeli bomo še tebi,
da z nami se razveseliš,
težeče se boli iznébi,
pa z nami še zagostoliš.«

In pele so sladko in pele,
priklanjale se mi z dreves.
A ko so z dreves odletele,
so vrele solzé iz oces ...

Ksaver Meško.

Iz zgodovine Krekove rojstne hiše.

Krek je bil sin planin. Zibelka mu je tekla na slemenu pogorja, ki loči Velike Lašče in njih okolico na jugu od ribniške doline, v šoli pri Sv. Gregorju nad Ortnekom, 756 m nad morjem. Tam je služboval njegov oče Valentin kot učitelj.

Ker je bila torej Krekova rojstna hiša javno poslopje, se da njena zgodovina precej natanko zasledovati. V arhivu knezoškofijskega ordinariata v Ljubljani imamo ohranjene podatke o njej prav od časa, ko so začeli snovati in pripravljati šolo pri Sv. Gregorju. (Od l. 1805 do l. 1868 je bil namreč knezoškofijski konsistorij v Ljubljani vrhovna šolska oblast na Kranjskem.)

Marsikje so bile z ustanovitvijo šole velike težave. Ljudje so se šole branili in so le neradi dovoljevali sredstva za zgradbo šolskega poslopja in za vzdrževanje šole. Pri Sv. Gregorju je bilo drugače. Ribniški dekan Ignacij Holzappel (1799—1868), znan kot sotrudnik Krajske Čbelice v Prešernovih časih, je poročal dne 10. novembra 1859 knezoškofijskemu konsistoriju, kako si ljudje želijo šole in s kako radovoljnostjo so pristali na vse datjave za šolo.

Dohodki učitelja pri Sv. Gregorju so bili večji nego dohodki učitelja v Sodražici. Ohranjeno imamo še poročilo c. kr. okrajnega urada v Velikih Laščah z dne 6. aprila 1857, ki določa učiteljeve dohodke. Ker je ta akt (fascikel 19¹/₀ v knezoškofijskem arhivu) zanimiv za razmere v našem šolstvu sredi preteklega stoletja, podajam tu določbe o dohodkih učitelja pri Sv. Gregorju v prevodu (akt je seveda nemški):

»Učiteljeve dohodke tvori:

- a) letni prispevek enega goldinarja od vsakega posestnika, torej pri 98 posestnikih . . . . . 107 fl. 48 kr.¹
- b) letni prispevek 20 kr. od vsakega izmed 27 kočarjev »Kaischler« . . . . . 9 » — »
- c) mesečna šolnina 10 kr. od vsakega za šolo sposobnega otroka v dobi desetih šolskih mesecev, torej pri številu 80 za šolo sposobnih otrok . . . . . 133 » 20 »

Odnos . . . . . 250 fl. 8 kr.

¹ V dobi od l. 1799 do 11. novembra 1858 moramo razlikovati »goldinar konvencijke veljave« (»stari goldinar«) od »goldinarja avstrijske veljave« (»novi goldinar«). Baš l. 1857, ko so se določali učiteljevi dohodki na gregorjski šoli, je uvedla Avstrija »novi denar«. Oficialno se je računal goldinar starega denarja za 105 kr. novega denarja. Stari goldinar je štel 60 (starih) krajcarjev ali 3 dvajsetice (»cvancgarce«) ali 10 šestice (»zeksarjev«) ali 20 grošev (po 3 kr.). Ako hočete v zgorajšnjih računih pravilno množiti in seštevati,

Prenos . . . . . 250 fl. 8 kr.

Ker bo s službo učitelja združena tudi služba organista in cerkovnika, je treba prišteti še letno dotacijo za službo cerkovnika, ki obstoji v beri:

16 mernikov pšenice po 1 fl. 40 kr.	26 » 40 »
20 mernikov mešanega žita po 1 fl.	20 » — »
v štolnini	6 » 30 »
v drugih manjših dohodkih	1 » 50 »
v beri pri treh posestnikih v Hudem koncu	— » 32 »

Torej skupaj . . . . . 305 fl. 40 kr.

Krekova rojstna hiša. (šola pri Sv. Gregorju.)

Od tega je treba odračunati:

- a) za čiščenje šole letno . . . . . 12 fl. — kr.
- b) za cerkovnikovega hlapca . . . . . 50 » — »
- c) 10% stroškov za pobiranje omenjene bere v vrednosti 47 fl. 12 kr. . . . . 4 » 43 »

Če se torej odštejejo od izkazanih dohodkov v znesku . . . . . 305 fl. 40 kr. izdatki v znesku . . . . . 66 » 43 »

ostane letni dohodek v znesku . . . . . 238 fl. 57 kr.

Za šolsko kurjavo se določa, ker bo samo ena šolska soba, 6 dunajskih sežnev nacepljenih drv, ki jih bo pripravila k šolskemu poslopju šolska občina pod odgovornostjo občinskega predstojnika.

Tako torej govori »ustanovno pismo« šole pri Sv. Gregorju. Učitelj je imel na leto v denarju in v blagu 238 fl. 57 kr. dohodkov. Kaki vsoti v naših dinarjih bi ti dohodki odgovarjali? Na to vprašanje

morate vedno imeti za podlago stari goldinar s 60 kr. Na ta način si lahko izračunate vse postavke v učiteljevih dohodkih, samo dohodek pod a je meni uganka. Kajti iz 98 goldinarjev ne dobite drugače 107 fl. 48 kr., kakor če prištejete vsakemu goldinarju še 6 (starih) krajcarjev, tako da bi vsak izmed 98 posestnikov plačeval na leto en goldinar in še eno šestico. Ali je pisar tega akta na šestico pozabil? Če zna kdo izmed bravcev to stvar razložiti, naj obvesti o tem uredništvo »Mladike«.

moremo odgovoriti seveda samo približno, ker poznamo kupno vrednost starega goldinarja iz l. 1857 samo glede nekaterih predmetov. Vzemimo n. pr. za merilo kupne vrednosti denarja pšenico! L. 1857 se je računal mernik pšenice (kakih 24 kg) po 1 fl. 40 kr. V juliju 1923 je stal pri nas v Sloveniji kilogram pšenice približno 4·5 dinarja, torej mernik 108 Din. Za stari goldinar se je torej l. 1857 dobilo toliko pšenice kakor v juliju 1923 za 64·8 Din. Potemtakem bi predstavljali učiteljevi dohodki vsoto 15.483·96 Din na leto ali 1290·33 Din na mesec. Vsekako je torej zaslužil učitelj leta 1857 razmeroma več nego danes.

Dne 7. decembra 1857 poroča deželna vlada knezoškofijskemu konsistoriju, da je državno knjigovodstvo odobrilo navedeno dotacijo šole pri Sv. Gregorju z dostavkom, da se že vrše pogajanja za zgraditev novega šolskega poslopja.

Kakor posnemamo iz poročila, ki ga je poslal dne 23. novembra 1859 lokalist pri Sv. Gregorju Matej Kerzhizh (če sem podpis pravilno bral) knezoškofijskemu konsistoriju, je bilo zidovje nove šole dograjeno in ostrejšje postavljeno že v maju 1859. Vse vroče poletje se je zgradba sušila na prepihu brez oken in vrat in v novembru 1859 se je 14 dni kurilo v šolskem prostoru in v učiteljskem stanovanju. (Šola je bila prvotno enorazredna. Na desni strani od vhoda je bila učilnica, na levi pa učiteljevo stanovanje.) To poročilo je poslal lokalist pri Sv. Gregorju očitvidno kot odgovor na vprašanje konsisto-

rija, ali je novo šolsko poslopje že dosti suho, da se ni bati neugodnih posledic za zdravje učiteljevo in učencev. Kajti ribniški dekan Holzapfel je bil kot šolski nadzornik za ribniški okraj sporočil konsistoriju že 10. novembra 1859, da je šolsko poslopje dograjeno in da želijo pri Sv. Gregorju, naj se šola čimprej začne. »Ker se ta krajevna občina posebno odlikuje po svoji vnemi in svoji pripravljenosti za vse šolske dajatve, more najpokorneje podpisano okrajno šolsko nadzorstvo gorečo željo te občine podpirati s spoštljivo prošnjo: prečastiti stolni konsistorij naj milostno blagovoli nastaviti na tej strokovni šoli učitelja, ki bo svetil občini z dobrim zgledom strahu božjega in najmarljiveje stremil za visokim smotrom župnijske šole.«

Na učitelja pri Sv. Gregorju ni bilo treba dolgo čakati. Že 30. novembra 1859 je dobil začasni učitelj v Sodražici Ignacij Boshizh (sam se je podpisoval Božič) na lastno prošnjo odlok, naj se takoj poda na novo službo kot začasni učitelj pri Sv. Gregorju.

Božič je odšel čez dve leti v Osilnico in 27. okt. 1861 je prišel k Sv. Gregorju za začasnega učitelja Janez Per (pri deželni vladi so ga pisali Peer).

Kot tretji začasni učitelj je prišel v novembru 1863 iz Gotenic na Kočevskem, kamor je bil prestavljen Per, Valentin Krek, ki je postal čez leto dni prvi stalni učitelj pri Sv. Gregorju in se je 20. februarja 1865 tam oženil z Marijo Štupico iz Sodražice. Iz tega zakona se je rodil 27. novembra 1865 kot prvorojenec naš Janez Evangelist.

Gorenjsko jutro.

Na nebu zvezde blesté in v somrak
megla se vije čez smreke,
vsepovsod je še mir sladák,
ne moti ni šum ga reke ...

Svež sem stopil na cesto in grem
in se pogovarjam z grmom in drevom,
ki mi na desni in levi, kako, kaj vem,
naproti rasteta z dnevom.

Nič ni skrivnosti med nami, nič
ni žalostnih misli in gneva,
vse je tako lepo — — — Droben ptič
prisluhnil nam je in že v grmu prepeva ...

Joža Lourenčič.

Pomlad.

Šel sem po cesti.
Bleščali pred mano so žarki jutranjega solnca
kot zlati trakovi. In polja brez konca
začela pod dihom pomladi so ravnokar cvesti,
in v vejah zelenih je videlo moje oko,
ko tisoč je brstov poganjalo v jasno nebo.

In roke so moje
se v tihí molitvi kar same povzdignile k Bogu,
in z radostjo v srcu pomislil na brate sem svoje,
ki solnca nebeškega čakajo v strnjenem krogu,
da vrne kot ptičkom spomladi jim zlato prostost
in vero v življenje smejoče in večno mladost ...

Janko Samec.

Gospa Amalija.

Narte Velikonja.

II.

Gospa Amalija je tisto noč slabo spala. Pri večerji bi bila rada kako napeljala pogovor na to, kar ji je razjedalo dušo. Toda sin je bil izredno vesel in bala se je pokvariti njegovo dobro voljo. Ko je navsezadnje prinesla še jabolčni povitek, je naredil iz servijete miš in jo vrغل v loku čez mizo.

»Ti si zmerom enako skrbna mama!« je dejal. »Povitka ne zna tako pripraviti nihče drugi. Pomisli, še nekaj; danes so mi mimogrede iz urada obljubili jabolko. Ugani kdo!«

In sin je odložil ščipalnik ter jo skrivnostno pogledal. »Poglej, tam v suknji je eno!« Toda preden se je zavedela, je že stal sam z jabolkom pri njej. »Na, to je zate!«

Gospa so se od veselja zaiskrile oči.

»In zdaj pomisli, kdo ga je dal!«

In ker je s smehljajem odkimala, je povedal sam.

»No, ali ne uganeš? Pomisli: Poldka!«

»Kakšna Poldka?« je vprašala in položila jabolko na mizo. V lice ji je udarila kri in zadnja beseda ji je skoraj zamrla na jeziku.

Benjamin pa je bil tako zaposlen s svojimi mislimi, da tega ni opazil. Zasmehal se je.

»Saj res, ti ne moreš vedeti, da je samo ena Poldka v trgu, ki ima jabolka. Malikova mlajša. Gospa Brigita me je ustavila — baš se je vračala od tebe — in moral sem ostati par hipov na vrtu pri dekletih. Poldka je sam živ ogenj, Dana je pa mirna in plaha; več večer ni izgovorila par besedi.«

»Malikova?« je dejala zateglo in presenečena spustila vilice na krožnik. »Ti si bil nocoj še tam — tako?« V glavi ji je zašumelo kakor roj čebel in v srcu se ji je nekaj trgalo.

»Da, in tudi gospa je zelo ljubezniva žena,« je navdušeno pripovedoval ter hitel s povitkom. »Ali ne?«

Mati je počasi odgovorila:

»Da, zelo prijazna...«

Nato je molče vstala ter začela pospravljati posodo. Toda ni ji hotelo od rok. Zmerom ji je prtiček uhajal med krožnike. Sin si je prižgal cigareto, in ker je slednjič materi padel nož na tla, je skočil pokonci ter ga pobral.

»Pokličí vendar dekle!«

»Bom že sama!« je kratko odvrnila. Njen obraz se je zazdel sinu čudno star in mračen, in kar je bilo še bolj čudno: par sivih las ji je še vedno viselo na čelo in dajalo potezam še resnejši izraz.

Jabolko je ostalo na mizi.

Preden se je vrnila, je bil sin že oblekel novi lovski suknjič ter se odpravljaj, da odide. To se je redkokdaj zgodilo in materi je vedno povedal, kam gre.

»Za dobro uro bom nazaj,« je menil. »Danes imamo tarok pri Bolki. Malikov Nande je izrečno vabil...«

»Mislila sem, da nocoj ostaneš doma...« je dejala očitajoče. »Povabi vendar družbo domov. In povrhu še Nande! Ali je to družba zate!«

»Zakaj ne?« se je začudil.

»Saj je samo — trgovec!« je važno in zaničljivo odvrnila.

»No, višjo trgovsko šolo ima. In vrhutega meni nič drugega ne preostane. Notar je ljubosumen na ženo, zdravnik je star, sodnik — saj veš, kako je zoprni s svojim bahaškim znanjem. Učiteljica Robnik pa itak lovi moža po trgu; kar nas je bolj takih, se zberemo pri Bolki,« je ponovil, kakor da se opravičuje. Voščil ji je lahko noč in šel. Uzrši ga na cesti pred hišo, je dvignila za njim roko. Mislil je, da ga pozdravlja.

»Lahko noč, mama, in ne bedi predolgo!«

Toda ona je dvignila roko ter stisnila sovražno in žalostno skozi zobe:

»Zdaj vem: ali si jo prišla ponujati ali pa tožit njega... Ti, ljubezniva gospa,« mu je oponesla. Vzela je v roko šivanje, a prenehala že po prvih vbodih, se zamislila in čez par hipov je padlo na veliko rožo pasijonko, ki jo je vezla, par grenkih solz.

»Da, da,« je vzdihnila. »Rodimo in vzgojimo jih samo za druge. Vse žrtve — samo za druge.«

Nato ji je oživel v spominu majhen prizor, ko je bil sin star komaj pet let. Igral se je na šolskem vrtu z učiteljevo štiriletno hčerko; vozila sta po vrtu veliko punčko na 'izprehod'. Nazadnje sta se sprla in pahnil je dekletce v lužo. Za kazen je moral v sobo, toda čez nekaj minut je prilíznjeno prilezel k materi ter poprosil:

»Mama, kupi tudi meni punčko!«

Nasmehnila se je pri spominu, obrisala si oči ter menila sama pri sebi:

»Da sem tako neumna. Ničesar še ne vem, pa sumim ter si delam sive lase. Čemu bi bila potem pokazala oglas. Zdaj bom že sumničila vsako mater, ki ima hčere.«

Spomnila se je, da sinu še ni odgrnila postelje. Posteljo mu je zmerom pripravljala in rahljala sama. Sama si ni vedela razložiti, zakaj ga je tako rada opazovala kot otroka, kot dečka in potem ko je zrastel in vzrastel v moža, zakaj je opazovala njegov obraz najrajši takrat, ko je mirno spal. In kadar je

popravljala njegove blazine, jo je obšlo neizrekljivo materino čuvstvo in želja, da bi ga obvarovala vsega slabega, odvrnila od njega vsako nesrečo in vsako zlo. In ko je spal, je vedela, da se ne muči, da so vse skrbi ostale zunaj, da je zunaj ves napor in vse trpljenje.

Toda med tem rahljanjem in pogrinjanjem jo je zbolelo srce. Kakor da jo je drobna šivanka zaskalela v njem; potegnila si je z roko preko oči in stisnila ustnice.

»In potem...«

Misel se je bala izreči do konca; v grlu ji je že tičala beseda, ki je hotela na dan.

»In potem?... In potem bi bilo vsega tega konec. Križani Bog, potem bi bilo vsega tega konec!«

Naslonila se je na stol ter podprla brado z roko, strmeč v daljo predse.

»In potem... nerabna metla, strašilo pri lastnem sinu...«

V dušo jo je zapeklo; čutila je, da jo žge v sencih, in roke so ji gorele v zapestju. Grizoč si ustnice, je primaknila preproge k postelji, pripravila copate, nalila vodo v umivalnik ter zapazila, da ni kozarca.

Ozrši se, je zagledala v njem na oknu živordeč nagelj.

»Ah!« je pridušeno vzkliknila, in kakor bi jo hotelo nekaj zadušiti, se je opotekla in obstala vsa trda sredi sobe. »Tako torej!« je s stisnjeno bridkostjo vzdihnila ter čutila, da se trese po vsem životu.

»Toda,« se je izkušala pomiriti čez hip, »ali je to tako nekaj posebnega? En cvet še nič ne pomeni.«

A kljub temu se ni mogla otresti slutnje, da ta nagelj nekaj pomeni. In v njenem spominu je ta nagelj čez par hipov postal zeleno oko, ki je sovražno strmelo vanjo iz teme.

»Ali se me bojiš, da si ga tako skrivaj prinesel?!«

Gospa Amalije se je pollaščal občutek samote in osamelosti; stala je sredi sobe in bilo ji je, kakor da se ta soba širi in viša. V srce se ji je selila strašna slutnja, da je zdaj nepotrebna in osirotela. Ko je dahnila skozi odprto okno nočna sapa, ji je bilo, kot da ni več sten okoli, temveč vse samo na stežaj odprta vrata v svet...

»Ali jaz sem ga rodila, jaz sem mu dala svojo mladost, jaz sem ga vzgojila... jaz sem njegova mati!«... je šlo preko njenega srca. »In on, on me — ljubi!«

Stopila je k oknu ter se zazrla v zvezdnato nebo nad trgom. Blaženo upanje se je začelo vračati v njeno dušo.

»In če mu razložim, da sem samo radi njega odklonila vse, če mu povem, da sem radi njega trpela, bo razumel in ne bo pustil, da bi prenašala trpljenje in žalitve...«

Pomislila je, kako je s posmehom odšel od nje zavrtnjeni snubec, ko je bila že vdova.

»Želim Vam, gospa, da Vam sin poplača Vašo ljubezen, če zaradi njega...«

V njej je takrat plalo in ječalo, a pritisnila je otroka na srce ter se zjokala.

»Mama, zakaj jokaš?«

Nocoj so oživel vti spomini iznova; okoli srca je legala mrzla, krčevita boleost, da bi se zgrčila v dve gubi, drhtela in trepetala, da bi nekaj varovala, kar je prirastlo k srcu kakor biser v školjko.

»Da, on bo poplašal!« je stisnila pesti, kot bi se hotela ubraniti porogljivemu nasmehu, ki ji je trkal na ušesa: »On ne bo, on ne bo!«

Na oknu pa je dehtel v kozarcu živordeč nagelj.

Kot okamenela je par hipov zastrmela vanj, nato jo je oblila vročina, stegnila je roko, zagrabila za cvetico ter jo zalučala na cesto.

»Tako — in rajši se dam povoziti, kakor bi šla po galeriji čez železnico,« je zaživelo v njenih mislih. In videla je zaporo čez cesto, videla vlak, ki se je bližal iz teme. Dvoje oči kakor dva rdeča nageljna... Od čudnega strahu jo je streslo do kosti; upihnila je luč in kakor otrok, ki ubije dragocenost, zapustila sobo. In ko je sedela trudna, brez prave misli v svoji sobi na postelji, jo je pograbil kes in sram.

»Kako morem biti tako neumna!« ji je tolklo v sencih. »Ali je en nagelj vreden toliko razburjenja?« A nejasno je čutila, da ni to glavno, v srcu je bila neka podzavestna slutnja, da se nekaj godi izven nje, da so dogodki planili preko nje in ne more sama ničesar proti. Kakor bi se potapljala: čutila je, da ima še prod pod nogami, da še zadeva ob kamenje, toda valovi jo počasi dvigujejo ter ji izpodmikajo tla, ji jemljejo moči in dušek. In potem še občutek bridkega sramu in čudnega kesanja, kakor da se je razgalila pred seboj in svetom.

»Nič!« je dejala po premolku. »In če me povozijo, naj me povozijo! Jaz... jaz...« zakrila si je obraz ter zaihtela, »jaz moram... jaz moram!...« In stisnivši pest, je čutila, da ji je odleglo, samo teme je še ni bilo nikoli tako strah in groza. Legla je, a vsak najmanjši šum, vsak korak kjerkoli iz teme je obrnil nase njene misli:

»Benjamin!«

In slišala je udariti enajst; do četrta na dvanajst je bila cela večnost. Na cesti je zaslišala glasno družbo, ki je prihajala od Bolke. Nič se ni ustavila pred njeno hišo. Skočila je iz postelje ter strmela za njimi. V družbi je razločila glas svojega sina.

»Kam gredo?«

Zavili so po stranski poti, ki je vodila do Malikovega mlina.

Gospa Amaliji se je stemnilo pred očmi; čutila je, kako se ji treso kolena, na ustnah ji je lepel vprašanje:

»Zakaj ni šel domov?«

In da si ni odgovarjala, je to vprašanje ponavljala s strašno bolestjo v srcu.

V sobi je vladala dušecha tišina; slišala je samo utrip lastnega srca in drobno budiljko na omarici. Sama ni vedela, zakaj je vstala ter odprla okno, toda nekaj je morala delati, da bi se vsaj slišala in čutila. Hladen zrak je zavel v sobo, da jo je skoraj zazebljo. Vas je že spala, samo skozi gozd je šumelo, nekje za trgom je pljuskal potok čez jez in onkraj potoka je lajal pes.

Čez par hipov je obstala in poslušnila.

»Zdaj vem! Zdaj vem, zakaj ni prišel...« je vzdihnila in čutila je, da ji ginejo moči. Strmela je v noč, v zvezde, ki so sijale preko temne gruče dreves, strmela in poslušala.

Od Malikovega mlina je prihajala skozi temo podoknica, razločila je močni glas svojega sina:

»V sladkih sanjah spiš, kraljica...«

Bogve kolikokrat je že slišala pesem, a s takimi občutki še nikoli. Zdelo se ji je, da se ji besede rogajo v obraz. Kakor ognjeno jeklo so ji padale v srce.

»Kraljica...« je ponavljala ter se v strašni vročici naslonila na mrzlo steno.

»Zato torej te ni bilo domov!«

Ustnice so ji drgetale od razburjenja in bolesti. Bilo ji je, da bi otresla z ram strašno svinčeno težo, in telo se ji zdelo kakor iz bron. Zavedela se je, ko je pesem prenehala; slonela je ob steni ter iskala besede, ki bi jo odrešila neznosne more ter čudno žgoče bolesti. Samo vzklik, samo zlog, četudi nejasen, brez pomena, toda tak, da bi vseboval vso stisnjeno muko, ves strah, vso grozo materine ljubosumnosti in samoljubja! Toda ustne so ji samo drgetale in v lice jo je tiščala mrzlična zona.

Zmučena je legla nazaj na posteljo in močila blazino s solzami, krčevito stiskala pesti ter vzklikala:

»Jaz sem tvoja mati, Benjamin, jaz sem tvoja mati! Ali zaslužim to od tebe, ali zaslužim to od tebe, Benjamin?«

V srcu jo je grizel smrtno ledeni občutek krivice, ponižanja in onemoglosti, po glavi so se podile misli brez reda in jasnosti; le nekaj je jasno živelo v njenih možganih: da je nepotrebna, da se med njo in sinom vzdiguje neproderna stena odtujenja in ledenega sovraštva, ki se menjuje s krčevito, blazno ljubeznijo, užigajočo vse telo, ki se menjuje z nezavedno željo, da bi sina še enkrat rodila v muki, trpljenju in bolečini, a ga nato imela samo zase, samo za svoje oči in srce.

V mrzlični napetosti je poslušala, kdaj je prišel domov. Ura je bila že čez polnoč in skozi okno je svetlo, v srce paleče, sijala zvezda nad hribom. Pridrževala je sapo, da bi slišala vsak njegov korak. Čula je v sobi samo rahlo drsanje in premikanje; zunaj je spala noč. Predstavljala si je vsako njegovo

kretnjo, vedela, kdaj je stal pri mizi ter napeto prisluhnila, ko je stopil k oknu...

Nato je močno zaropotal stol, koraki so postali močnejši in zdelo se ji je, da je čevlje z jezo sunil v stran in da je izrekel nekaj nerazumljivih besed.

Benjamin je nato ležal spat; v sobi je postalo tiho in mirno. Parkrat je čula, kako je udaril s komolci ob steno, in ko je ura udarila pol ene, je slišala iz sobe njegovo globoko in mirno dihanje.

»Ali je kaj na tem ali ni?« se je vpraševala, ko so se ji misli povrnila na nagelj in podoknico in ropot v sobi. Za hip se ji je zdelo, da mu dela krivico, in v srcu se ji je porodil občutek krivde, ponižanja in sramu. Da tako zalezuje vsako njegovo dejanje in veselje! Tako ljubosumno zasleduje! Čutila je dobro, ko je zapazil, da je kozarec na oknu prazen in da je šel nejevoljen spat.

Iz njegove sobe se je slišalo mirno in močno dihanje. Ni mogla več strpeti; vstala je, vrgla nase težki plašč ter prižgala svečo. Narahlo je odprla vrata ter stopila na vrt. Postala je pod odprtim sinovim oknom, nato šla po beli, s peskom posuti stezi, kjer so cveteli nageljni. Na stezi se je temnila črna stvar: priklonila se je in bilo ji je, kakor da jo je nekaj zbadlo: bil je nagelj, ki ga je bila vrgla skozi okno. Pobralla ga je, zmečkala v roki ter ga zavihtela čez zid; nato je ob zidu sama utrgala najlepši cvet ter se nato vrnila.

Po prstih, kakor bi kradla, je šla v sinovo sobo. Obleka je bila v neredu, zmetana na stol — včasih jo je zmerom lepo zravnal; sin je ležal z roko pod glavo ter z nekoliko odprtimi usti globoko spal. Zasenčila je svečo, da bi mu ne sijala v oči, rahlo popravila odejo, ki je ležala počez na njem, pobralla čevljev, ki se je kopitil sredi sobe, in ko se je prepričala, da trdno spi, je stopila k oknu. Ko je potegnila cvetlico iz širokega žepa, ji je roka strepetala.

Kozarca ni bilo na prejšnjem mestu.

Zapazivši ga za visokim vrčem, je zagledala v njem dehtečo vrtuico. Svečo je skoraj spustila na tla. Srce se ji je bolestno skrčilo, kot bi ga bila zagrabila koščena roka. Desnica je spustila od rose mokri cvet na tla in ustnice so ji šepetale, kakor bi se hotela prepričati:

»Saj... saj ni res!...«

Ker se je sin zganil, je obstala kakor kip. Sin je mirno spal; na blazinji se je črtal njegov resni obraz, lice je včasih rahlo strepetalo.

Mati je strmela nekaj časa v njegovo lice. In čim bolj je gledala izraz njegovih ustnic in potez, tem bolj se je v njenem srcu porajalo bridko prepričanje:

»Poldka!«

Upihnila je svečo, ne meneč se več za nagelj, ki je ostal na tleh. Z neznanim, topim občutkom je zastrmela v svoji sobi v temo in čez nekaj hipov se je slišalo samo pridušeno, zamolklo hlapanje.

»Zdaj... zdaj mojih nageljnov ne potrebuje več!« ji je šlo skozi možgane kakor strup za misli in čuvstva. »Ne potrebuje več... In če jih ne potrebuje,« je sklepala, »mu tudi jaz nisem več potrebna.«

V kozarcu na oknu je dehtela vrtnica.

Po prvi boleti, ki jo je utešila v solzah, je bolestno vzklikajoč grebla z glavo v blazine:

»In četudi me povozi — jaz sem njegova mati!«

III.

Drugo jutro je gospo Amalijo bolela glava; vse je kazalo, da se je prehladila.

»Samo da bi ne bilo kaj hudega!« ji je dejal sin s skrbjo in ljubeznijo na obrazu. In naročeval je dekli, naj pazi. Šel je v pisarno; tam je čakal z vozom Malikov Nande. Odpeljali so se prevzemati les: Benjamin, Nande in sivolasi gozdar Brence, ki so ga na stara leta ženili, da bi dobila njegova gospodinja vdovnino.

Mrzel veter je vlekel skozi smrečje in jutranja rosa se je še držala grmov. Gozd je bil dobro uro daleč in Nande je krepko priganjal. Veter je bril, da so jim rdela lica in ušesa.

»To greje pljuča!« je trdil gozdar Brence ter se zavijal v svoj debeli suknjič. »Zdi se ti, da piješ brinjevko!«

Benjamin se je na tihem smejal, vedoč, da stari lisjak voha pod sedežem slivovko.

»Da, to zelo utrdi človeka,« je dejal nedolžno tja v en dan.

Toda starec ni bil prav zadovoljen. Asistent je bil zanj sicer velik gospod, toda mislil si je: »Ah, kaj, ko nima vaje! In najbrž se danes prvič pelje na tako pot. Malik pa je itak name navezan.« — Odkašljal si je ter menil:

»Pa še rekel sem, da bi kapljica brinjevca ne škodila. Ponavadi sem ga imel zmerom s seboj, toda sinoči prijavka k meni pomočnik Benko, da ga nekaj ščiplje, in zadnji kanec mi je iztislil iz steklenice.«

Pa si je kar z roko otrl rdeči nos.

»Da je tak mrz!« je nato pripomnil Nande.

»V tej grapi je zmerom, kakor da piha iz vseh ledenic!« je menil gozdar nekam nejevoljno, prižigajoč si pipo. V duhu je že sklepal, da bo jemal natančno mero. »O, stari je ves drugačen,« je poudarjal sam pri sebi, »on nas že doma opije.«

Toda preden so začeli meriti, je bil mož vse židane volje: »Tako kreditnega požirka pa tudi stari ni prinesel; o, se vidi, kako je zdaj mladi svet razvajen,« je mrmral sam pri sebi ter udaril s kleščami po čoku:

»Prvil Pet in trideset, pet metrov, tri ničle, gospod asistent!« To je pomenilo, da je to prvi hlod, da je pet in trideset centimetrov debel, pet metrov dolg ter zelo nakazen in črviv.

Benjamin je prikimal in zapisal. Nande ni rekel nič ter udaril številko; starec si je pa mislil:

»Eno ničlo bi svétnik gotovo odtrgal, Malik vsaj en centimeter; stvar se vidi kakor svaštvo. Kdo bi tako za las gledal!«

»Drugi! Dvajset, štiri metre!«

»Nič ničle?« se je oglasil Nande.

»Nič, gospod Malik,« je resno dejal gozdar. »Drobno je in ne pride tako v poštev. — Ta bo še bolj stiskal kakor stari!« si je mislil.

Merili so, skakali čez veje, plazili se po skalah, skozi grmovje in preseke, trgali z obleke mačice in robidovje. Kar je stari gozdar dejal, je obveljalo, on sam pa je bil zadovoljen sam s seboj:

»To je predober gospod ali pa bo v svaštvu!«

In da bo v svaštvu, je bil prepričan pri kosilu, ki sta ga pripeljala hlapec in Poldka.

Sedli so okoli debelega panja in gozdar je v hipu presodil, da ni v gozdu še nikoli kaj takega pognalo iz tal.

»Po tem skakanju se človek utrese,« je dejal, ko je odrezal velik kos kruha. »Doma za mizo bi se kar sramoval.«

»Pa urežite še!« se je smejala Poldka in stregla. »Kako vse drugače je sredi gozda. Pravzaprav ste srečen človek!«

»Zdaj ta hip ni nobene sile,« se je brisal po čelu. »A včasi se zaveseliš, če najdeš polšino. Glejte, gospodična,« je dejal, »tamle v deblu luknjo, tam je še živa pečenka. Kolikokrat mi je že prav prišlo na poti.«

»To je zanimivo!« je dejala, ozrši se Benjaminu v oči. Bila je oblečena v rdečo bluzo, na glavi je imela rdečo kapo in izpod nje so ji silili temni lasje. Kakor oglje so ji žarele temne oči pod težkimi obrvmi.

»Meni se je že vse mogoče pripetilo,« je menil gozdar smehljaje se, kajti pogled je bil zapazil. »Sicer pa je vse zanimivo. Dolí na Strelovcu sem se bil zapletel v skopec za lisice, tam gori pod onimi črnimi skalami sem se bil vdrl; čevelj sem si bil razrezal z nože.«

»Mene bi bilo tako samo v gozdu strah!« je menila Poldka. »Toda izlete, ah, izlete! Začeli bomo z izletil!«

»Če ni grlo suho, že gre!« je dejal Brence ter zvrnil kozarec vina.

Po kosilu je postal starec zaspan; Poldka je šla stikat za malinami. Nande in Benjamin sta sedla v senco ter prižgala cigarete. Solnce se je baš uprlo v reber ter gredo v pobočje. Daleč pod seboj sta videla Vipavsko dolino in Kras; Čaven je imel obrvi, okoli vrha se ga je oprijemala razcefrana megla.

Nande je razgrnil časopis, ki ga je bila prinesla Poldka; Benjamin je skrivaj sledil njeni rdeči bluzi v skalovje. Kakor da se mak pomika v malinčevju.

Sredi čitanja se je Nande glasno zasmeljal:

»In že zopet! Ali veš, prijatelj, da te ljudje nekaj sumničijo?«

»Mene?« se je začudil Benjamin.

»Brez zamere! Da se ženiš!«

Benjamin je zardel, kakor bi ga bili zalotili pri tatvini.

»Ne šel!« je odvrnil.

»Saj se ne moreš niti ubraniti, če začno ljudje goniti svojo. Kar naenkrat sem slišal, da inseriraš. Mene je hotel smeh razgnati. In danes je spet tul!«

Pomolil mu je časopis.

»Na, beri!«

Benjamin je segel po listu in nato dejal:

»Vrag! — Toda jaz nič ne vem!«

»Saj to vem tudi jaz, drugače bi ti ne bil pokazal; a še danes zjutraj je nekdo omenil to stvar v naši trgovini. Taka reč se raznese kakor smodnik. In ljudje verjamejo.«

Benjamin je bral vdruživ in prebledel.

»Ali si je kdo dovolil šalo, ali kaj! — Kadar se bom ženil, bom vprašal osebno in ne po inseratih!«

»Saj sem tudi jaz tega mnenja!« je zatrdil Nande.

»In če bi se zdaj nameraval ženiti, se ne bom!«

»Jaz pa pravim . . . ne, pravzaprav imaš ti prav!« mu je potrdil. A po premolku je menil: »Ne, jaz bi se pač nalašč! Toda z druge strani — za enkrat se bi tudi jaz ne!« je nazadnje dejal in vrgel cigareto stran.

»Neumnost!« je vzkliknil Benjamin ter odložil časopis.

»Neumnost, kajpak!« je potrdil za njim Nande.

Benjamin pa je takrat stisnil pest in si dejal sam pri sebi:

»Zdaj se pa nalašč še to jesen oženim, da bo mir!«

Tisti hip se je iz skalovja razlegel prestrašen krik. Benjamin je obstal in se ozrl, Nande je planil pokonci.

»Poldka!«

»Zdi se, kakor da se ji je udrlo med špranje, ali kaj!«

»Ali je pa videla slepčev rep, če ne cele miši,« je menil Nande.

»Ne, kakor bi visela med skalami!« je trdil Benjamin.

»Nande!« se je oglasilo z rebri.

»Kaj?« je vprašal počasi brat.

»Na pomoč!«

»Saj sem dejal,« se je nasmehnil Nande. »Žaba je, boš videl, da je žaba.«

Benamina pa je njegova hladnokrvnost pogrela.

»Na pomoč!«

»O, mili Bog, saj že grem,« je odvrnil Nande, kakor bi se pogovarjal.

Benjamin ni čakal počasneža. Njen glas mu je tako proseče zvenel v ušesih, da se je obrnil ter z

naglimi koraki in ves zasopljen lomil dračje s težkimi čevlji.

»Kaj je?« je lovil sapo, ko je dospel do nje.

Poldka je visela na komolcih nad ozko špranjo in bila že vsa zaripla v obraz. Preperelo dračje in listje se ji je vdrlo, ko je hotela do velike maline med skalovje.

»Gospod Benjamin,« je zaprosila, »jaz, jaz ne morem vzeti noge iz špranje . . . o, moj Bog, in če se spustim, se sploh ne rešim . . .«

»Dajte roko, gospodična.«

»Ne morem — in noga, noga . . .«

»Nande!« je poklical.

»Kajne, da imam prav!« se je zadovoljno oglasil par sto korakov niže v grmovju.

»Podvizaj se!«

»Če pa sam ne morem skozi to vražje robidovje. Jaz zmerom pravim: ženske naj ostanejo doma.« Prišedši bliže, je dejal: »O, ali telovadiš?«

Poldka pa je izpreminjala barvo in ječala:

»Noga, noga . . .«

Nande se je zresnil, ogledal je naglo ves položaj, nato pa nejevoljno menil, kakor bi se sramoval prejšnje brezbržnosti:

»O, ti nerodna ženska, ti. Primi, prijatelj, za roko!«

»Pravi, da ne more.«

Poldka pa je tiščala ustne in samo trdila:

»Ne, Nande, najprej noga, noga — najbrž je zlomljena, ker tako boli. O, daj, Nande, daj!«

»Kaj bo zlomljeno!« je menil osorno, da bi jo tolažil, dasi je že sam prišel na to misel. Pripognil se je ter je izpodnesel oster kamen, ki ji je tesnil nogo, in nato dejal:

»Benjamin, primi jo za roko!«

»Nande, padem!«

Benjamin je stal ves neroden in v zadregi poleg nje ter si ni znal pomagati.

»Dajte mi roko, prosim!«

»Padem, padem . . .« je jecljala med smehom in solzami prestrašeno.

Ni pomagalo nič; moral se je skloniti; prijel jo je pod pazduho in jo dvignil. Vsa kri mu je šinila v glavo, roke so mu strepetale.

»Že dobro; zdaj je dobro!« je dejal Nande.

Benjamin jo je hotel izpustiti, a Poldka se je opotekla, ker jo je zbolelo.

»Ne spustite!« je zaprosila in na obrazu se ji je začrtala bolečina.

Benjaminu pa so zatrepetale roke, kakor bi imel mrzlico. Položil jo je na dračje ter si nato obrisal pot z obraza.

»Vendar,« je dejal, kakor bi bila to najvažnejša in najprikladnejša beseda v tem hipu. »Ali boli, gospodična?«

Poldka je uprla trpeči pogled vanj in dejala:

»Noga je zlomljena, tu v gležnju!«

»Bomo videli!« je dejal brat in pokleknil, da ji odveže čevlji. Ko ga je hotel sezuti, je zaječala in ga prijala za roko:

»Ne, ne, ne, Nande, ko me tako boli!«

»Pa ga razrežimo; čemu nosiš tako ozke čevlje,« je godrnjal brat. »Ozke čevlje in pa v robidovje!«

»Kdo je vedel,« je obupno dejala in s strahom ogledovala nogo. »Pa razreži!«

Toda ko je izvlekel nož, se ji je čevlji zasmilil.

»Ne, ne — če me zbodeš.«

»Pa poizkusimo sezuti,« je dejal Benjamin.

»Da, da, sezuti!«

»Če ne morem!« je nejevoljno odvrnil brat.

»Pa razreži torej!«

A Nande jo je še enkrat poizkusil sezuti; ker je zaječala, je prerezal čevlji in ji rešil nogo iz njega. Benjamin je nemo zrl nogo, ki je bila tako lepa in majhna. Nande jo je obtipal za gležnjem, deklica je vprašala počasi in polglasno:

»Ali je zlomljena? Tako boli!«

»Sodim, da je zvinjena...«

»Samo da bi do nedelje bila dobra...« je dahnila...

»Bo žel!« je odvrnil kratko. Nato se je oprijela obeh okoli vratu in sta jo nesla na voz. Hlapec si je ves preplašen in začuden mel oči, Benjamin si ni upal dihati; srce mu je glasno bilo, po žilah mu je gorela in plala kri. Kadar je skočil čez majhen obronek, je Poldka zamolklo zaječala in Benjamin je ponavljaval venomer: »Saj bomo kmalu pri vozu, saj bomo kmalu pri vozu.«

Dela sta jo na voz, podložila ji nogo, da bi je ne treslo. Nande je še naročil:

»Obkladke s svinčeno vodo, reci mami, in potem kar po zdravniku.«

Deklica je segla Benjaminu v roko in mu pogledala v oči: za hip sta roki obstali.

Hlapec je pognal.

Ko je voz zavil med smreke, si je Benjamin potegnili z roko preko čela, kakor bi si nekaj klical v spomin.

Šli so zopet merit.

»E, špranje, špranje...« je modroval stari gozdar. »Skozi listje se vdere in človek naenkrat obtiči... Tri tisoč sedemnajst, dva tisoč štirideset, pet metrov; kakšen lep kos: pol voza kubikov, gospod Malik!« je pohvalil hlod in stisnil klešče.

Benjaminu so pa vsak hip zlezle vse številke v eno samo ničlo; večkrat je moral povprašati za debelost in dolžino; misli so mu uhajale na cesto in na ovinek, kjer se je skrtil voz, in roke so mu trepetale od neznane mrzlice. —

Gospa Amalija pa je proti večeru šla od notarjeve gospe ter premišljala, kje bi naročila sladkorja. Dosedaj je jemala pri Maliku, a od zadnje noči je občutila pred temi ljudmi zoprni strah in nezaupnost. Zavedaje se, da bi vzbudilo kupovanje kje drugje pozornost v trgu, je nazadnje stopila v trgovino. Gospa Brigita je stala za mizo in uslužno zažgoleda:

»O, Amalija, kako prav, kakor bi te klicali. Oh, ti ne veš, z otroki je križ. Poldka si je skoraj zlomila nogo, malo je manjkalo...«

Gospa Amalija se je neprijetno stresla ob tem imenu in vprašala:

»Kje pa?«

»Saj pravim: otroci so otroci. Po vsej sili je hotela, da pelje kosilo. Jaz pravim: Ne, naj gre Dana! Ona pravi: Ne, jaz pojdem! In jaz: Ne! ona: Da! In ona: Ne? in jaz: Ne! pa se ti vrže v solze, in ker je Dana tudi malo slaba, sem jo pustila. Da sem vedela! Nazaj jo je zdajle pripeljal hlapec; jaz sem vsa iz sebe. Pojdi, pojdi malo pogledat!« je hitela.

Gospa Amalija je šla za njo.

Poldka je ležala na platnenem naslonjaču in že vsa zadovoljna čitala.

»Kako je?« je vprašala gospa Amalija.

»Zdaj je dobro, a da me niso rešili tako hitro, bi bilo slabše.«

»Kaj ste pa delali?«

»Brala sem maline, pa se je izpodmaknil kamen in listje; jaz sem zdrknila v špiljo. Da ni bilo gospoda Benjaminu, bi sploh ne bila prišla več iz precepa,« je nedolžno in navdušeno pripovedovala deklica.

»Benjaminu? Kako pa to?« je obstala gospa Amalija, kakor bi jo bil kdo treščil po glavi. »Kje pa?«

»Z Nandetom merita in peljala sem jima kosilo!«

»A tam? Seveda tam!« je potrdila gospa Amalija.

»Ali je?... Kaj je dejal zdravnik?«

»Smejal se je, pravi, da ni zlomljena niti izpahnjena; mišičevje je malo pretegnjeno, ker sem udarila ob kamen. Toda iz začetka je bolelo — saj sta me morala gospod Benjamin in Nande nesti na voz.«

Gospo Amalijo je pretreslo, kakor da bi jo oblival z mrzlo vodo; vsaka beseda ji je bila kakor šivanka v srce, in ona se ni smela ne odmakniti, morala je sedeti in trpeti in poslušati dolgo hvalo gospe Brigitte na njenega sina. Prišedši domov, je osorno zavpila dekli:

»Pojdi po sladkor k Maliku!«

Nato se je zaprla v sobo, obstala pred zrcalom in stisnila pesti in obrvi:

»Tako! Zdaj jo že mečeš za njim, toda zaman, dokler sem jaz tu!« V istem hipu se je zazdela sama sebi stara: pramen sivih las ji je silil na čelo.

(Dalje prihodnjič.)

[8]

Roparji na slovenski zemlji.

Zgodovinske drobtine. — Zbral Leopold Podlogar.

Hajduška družba je imela svojega poglavarja; nazivali so ga »harambaša« ali »vojvoda«. Imel je neomejeno oblast, brezpogojno so se mu pokoravali. Kazen za vsak upor je bila smrtna, za vsak prestopok pa telesna kazen (batine) ali izključitev od deleža pri plenu. Harambaša je sprejemal v družbo nove ude, določeval čas in kraj sestanka ali roparskega napada. Njegovi zaupniki so v ponočnih urah trkali na okna razkropljenih hajdukov in jih klicali: »Ajdmo!« ali »Ajdmo na hajduštvo!« Pogosto celo domači niso vedeli, kaj to pomeni. Izginil je iz te ali one hiše ali družine gospodar, izostal nekaj dni, ne da bi kdo vedel ali slutil, kam je odšel. Ko so menili, da hodi po sejmih in kupčijah, je hajdukoval.

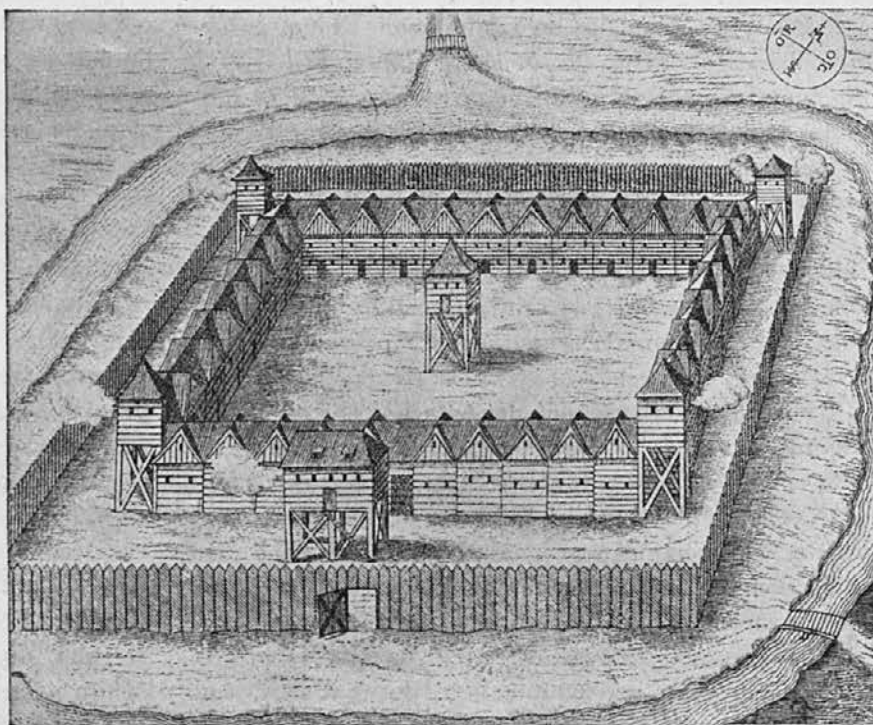
Po vaseh in trgih so imeli hajduki podkupljene vohune: berače, nezveste posle, denarja pohlepne kmete, celo krčmarje. Njihova naloga je bila, poizvedovati, kod bi se izplačalo ropati, kje preti nevarnost. Ni čudno, da sosed sosedu ni zaupal, boječ se, da ni morda zaveznik hajdukov. In če je tudi kdo pri vlamu in ropanju spoznal domačina, če je bil prepričan, da je hajduški tovariš, se ni upal ovaditi ga, boječ se, da ga ne umori ali mu spusti na streho rdečega petelina.

Po končanem ropanju je harambaša delil plen. Brez pritožbe se je moral vsak zadovoljiti z določenim deležem. V ta namen so se shajali najrajiši v podružnih cerkvah na samotnih krajih. Zunaj je stala na daleč razpostavljena straža, znotraj so pa kurili, pekli, jedli, popivali in prepevali kakor junaki po dobljeni zmagi. Poljanska banda hajdukov je zahajala v cerkev sv. Duha na hribčku Parga. To cerkev so večkrat oropali, onečastili, oskrunili in slednjič tako razdejali, da se je božja služba za več kot sto let opustila. Šele l. 1861 so Dolenjeložani cerkev popravili in priredili za božjo službo.

Šumberški hajduki so zahajali v cerkev sv. Miklavža v šentjernejski župniji. Valvazor pripoveduje, da so sosesčani iz strahu pred hajduki sneli zvonove, pobrali mašno obleko in odpeljali vse v Šent Jernej. Kadar je bilo gori sv. opravilo, so vse potrebno, tudi zvonove, peljali k cerkvi; po končanem opraviu pa zopet vse odpeljali. Tudi to cerkev so oskrunili hajduki; božja služba se je opustila do novejših časov. Še huje se je godilo sv. Jederti na Gorjancih. Sem so pa zaganjali konje, ugrabljeno govedo in ovce — torej

v hajduški hlev, ki so ga skoraj popolnoma porušili. Če smemo verjeti ustnemu izročilu, je zadela enaka usoda tudi cerkvico na Plešivici v adlešički župniji. Hrvaški hajduki so imeli svojo cerkev na Lipovici.

Po večkratnem hajdukovanju so se podajali posamezni hajduki v oddaljene kraje. Tam so naropano blago prodajali sami ali pa so ga oddajali zaupnim in zanesljivim odjemalcem po vaseh, trgih in celo v mestih. Zoper tako kupčijo je strogo nastopala vlada. Prijela je vsakega Uskoka pa tudi druge, ki so prinašali ali tovorili blago od hrvaške strani. Prepričana je bila, da je bilo blago uropano. Tako odredbo je bil izdal v Gradcu že cesar Ferdinand II. 6. julija 1608 in naročil kranjskemu vicedomu, Jožefu Panizolu,

Vlaška vas ob turški meji.

naj se razglasi po vsej deželi in ostro kaznuje vse, ki bi se ne mogli verodostojno opravičiti.

V 17. in 18. stoletju je bilo hajduštvo v cvetju. Napadi so veljali graščakom, župniščem, cerkvam, vasem, trgom, celo mestom. Tudi v 19. stoletju hajduštvo ni ponehalo. Še sredi 19. stoletja so se klatili hajduki po Beli Krajini. Ko se je okoli leta 1850 nastavilo orožništvo, se je začela neumorna gonja za temi roparji. Hajduške družbe so se pač razšle, posamezni pa so kradli naprej na svojo pest. V Beli Krajini so posebno trpele zidanice po oddaljenih vinogradih, kjer so napajali ti možje hajduške ljubice in z njimi uganjali nedopovedljive orgije.

Še pred tridesetimi leti, tako pripovedujejo Belokranjci, so lazili okrog berači in trkali z beraško pa-

lico ponižno na vrata onih hiš, katera so v zdravih letih kot hajduki oblastno odpirali in nasilno gospodarili. Za par soldov so ti umirovljeni hajduki pripovedovali mnoge zanimivosti iz hajduškega življenja. Škoda, da se je večinoma vse pozabilo in da med mlajšim rodom izumira spomin na to nemirno in žalostno dobo.

Leta 1894, 20. februarja, je umrl v Dobljčah pri Črnomlju upokojeni graščinski lovec Janez Majerle, star 94 let. V mladih letih je bil hajduški vojvoda z imenom »Bravse«. Kot vojaški begun je bil ta hajduk ujet. Odslužil je vojake in dobil službo lovca pri turjaškem knezu. Na smrtni postelji se je poslovil od tedanjega črnomaljskega župnika z besedami: »Jaz sem zadnji poljanskih hajdukov, preživel sem vse tovariše.«

B. Gorenjska nadloga.

Ob istem času, ko so nadlegovali Dolenjce hajduki, so rogovlili po Gorenjskem rokovnjači. Bili so po večini domačini. Starim očancem so še v spominu. Jurčič je njim v spomin spisal povest »Rokovnjači«. Josip Benkovič nam je podal v Domu in svetu (1890) dovršeno karakteristiko rokovnjačev.

Kdor se hoče natančneje seznaniti s to zloglasno zalego, naj seže po obeh spisih in poišče še oni letnik Domoljuba, kjer našteva rajni pisatelj Peter Bohinjec celo vrsto rokovnjačev imenoma in opisuje njih rokovnjaško delovanje.

Hajduk je bil vse kaj drugega kakor rokovnjač. Hajduk je vzel in odnesel, kolikor, kar in kjer se je dalo. Pustil ni ničesar, kar je bilo sploh kake vrednosti. Na hajduštvo ni hodil sam, ampak v močni družbi. Ta je najprvo pregnala domače, če se ji niso sami prej umaknili. Srečni oni, ki jim niso prišli na oko, postrelili so vse. Posebno so pazili, da so dobili v roke gospodarja. Tega so mučili na žive in mrtve, da jim je pokazal vse svoje zaloge, posebno še denar. Godilo se mu je, kakor svoj čas čarovnici na tezi ali na čarovniškem stolu. Malokaterega so izpustili živega iz svojih pesti. Če je ostal pri življenju, so ga navadno vzeli seboj za varstvo lastne kože. Domači ali vaščani si niso upali hajdukov napasti ali za njimi streljati, ker je bil v smrtni nevarnosti gospodar. Vedeli so, da bo gotovo ustreljen, če se hajduku le en las skrivi.

Rokovnjač ni rad prelival krvi; le v skrajni sili, ko je šlo njemu samemu za življenje, se je skušal rešiti, kakor je vedel in znal.

S težko gorjačo oborožen je navadno stopil v hišo. Zaloputnil je za seboj vrata, se naslonil nanje, potrkal trdo z gorjačo ob tla in molčal. Gospodar ali kdor je bil doma, je razumel, kaj to pomeni. Tako je rokovnjač prosil ali bolje — zahteval. Urno so ga vprašali, česa želi; zahtevano je prejel brez prerekanja in obotavljanja, sicer bi bila zapela gorjača po

plečih. Da bi kdo domačih rokovnjaču delal silo, ni prišlo nobenemu na misel. Vsak je dobro vedel, da rokovnjač ni sam, ampak ima blizu za seboj tovarišijo. Ko je prejel po volji, je spravil v svojo malho in odšel.

V hiše siromakov ali revnih kmetov ni pohajal, razen, če je slučajno potreboval prenočišča. Večkrat pa se je oglasil v imovitejših hišah. Rokovnjač je bil praktične vrste komunist. Ni mogel trpeti, da bi se kdo mastil ob obilnem premoženju, siromak pa naj bi stradal. Gledal torej ni na to, da bi obogatel, ampak da bi le udobno in lahko živel.

Rokovnjaška družba je imela svoje skrivališče v skritih dolinah, v temnih gozdovih in samotnih gorah. Tam so imeli svoja zborovanja in rokovnjaške veselice. Ljudskega napada se niso bali. Da jim ni prišla svetna oblast do živega, za to so skrbele straže. Da ne bi prišli v roko pravice na svojih rokovnjaških obiskih, za to so pa skrbele njih ženske, rokovnjaške ljubice. Te so kot beračice prehodile vsa pota, oblezle vse vasi, poizvedele vse novice, potem pa dajale domnjena znamenja za dobre in hude ure. Pisana ruta na smreki — nevarnost! Bela cunjna na plotu — varno! ali kaj podobnega.

Kadar so čutili, da se bliža nevarnost zbirališču, niso bili preveč zbegani. Njih brlogi in skrivališča so se nahajala navadno na meji dveh sodišč. Par streljajev so se pomaknili dalje, pa so bili varni. Sodišča namreč niso trpela, da bi smeli varnostni organi stikati preko meje svojega okrožja.

Roparji rokovnjači pravzaprav niso bili; smemo jih pa imenovati sodrgo potepuhov, delomržnežev, ki so se živili od rokovnjaškega beračenja in tatvine. Tudi tedanja vojaška uprava je rodila nebroj rokovnjačev. Čuda ni, saj je moral v preteklih dobah vsakdo, ki je oblekel vojaško suknjo, biti vojak, dokler je bil za rabo, do onemoglosti. Zato so se odtegovali vojaškim naborom (skrivači), tudi od vojaštva jih je veliko pobegnilo (dezertjerji), posebno ob času mobilizacije. Doma držati se ni kazalo; šli so med rokovnjače, kjer so prejeli »list svobode«. Med to družbo je bilo večkrat mnogo izprijenih študentov. Prav zaradi teh tičev niso mogli dobiti potujoči duhovniki v dobi rokovnjačev po župniščih v poznih urah prenočišča. Poprosili so zanj po tedanji navadi v latinskem jeziku — pri zaprtih vratih, pa navadno dobili odgovor: »Apud nos etiam latrones latine loquuntur« (Pri nas govori latinsko vsak ropar). Tudi domači fantje so potegnili med rokovnjače, kadar so si po gorenjski navadi pretrdo segli v lase. Da so ušli zaporu, rajši med rokovnjače! Pobeg iz kaznilnic in zaporov so delali isto.

Ljudstvo je nadelo rokovnjačem značilna imena. Loški glavar Ivan Nepomuk grof Edling je dal objaviti 2. aprila 1776 razglas, da ne smejo dajati podložniki loškega gospostva prenočišča sumljivim beračem,

malharjem, plajšarjem, rokovnjačem in štekljačarjem (Mauchern, Plaischuren, Rokounatschen und Steklatschern). Tudi prepoveduje razglas, shranjevati takim ljudem blago, ga kupovati ali prodajati.

Ta razglas imenuje rokovnjače:

1. sumljive berače = nasilni berači.

2. malharje = torbar, mavhar. Iz torbe je gledal vrat steklenice, v kateri je bila pijača, navadno žgana.

3. plajšarje = plaščarji, klateži, potepuhi v razciganjeni obleki, odeti v cape in raztrgane plašče. Namesto plašča jim je bila dobra razcefrana solna vreča.

4. rokovnjače = rokovnik. O njih so pripovedovali, da režejo dojenčkom roke, ki jim svetijo v temi kakor luč. Konec prstov so neki nakapali voska in prižgali. Svetlobo luči so baje videli v temi samo rokovnjači.

5. štekljačarje = štekljač. Štekljača je močno okovana palica s kovanim žrebljem na koncu, kakor jo nosijo krošnjari. S tako palico so rokovnjači prosili. Nekaj glasovitih rokovnjačev bomo srečali v zadnjem poglavju in se prepričali, da nekatere rokovnjaške družbe ali zadruga niso zaostajale v nasilnosti in grozodejstvih za hajduškimi. Vodili so jih možje, ki so bili prišli tako daleč navzkriž s postavami, da jim ni bilo pričakovati nobene milosti, zato je tudi sami niso poznali. Dimež, Veliki Groga, Črni Jurij, Nande, Hudi Kljukec i. dr. so imena, ki so omadeževana z nečloveškimi grozodejstvi. To že niso bili več rokovnjaški tatovi in nasilneži, ampak poživljeni izvržki človeške družbe, strašna šiba za vsak kraj, kamor so se priklatali s svojimi enakovrednimi tovariši. Kdor od teh je prišel pravici v pest, je kmalu visel. Zato pa so ti rokovnjaški hajduki smrtno sovražili ljudi, ki bi se drznili prijeti jih, naznaniti oblastem ali jih pomagati loviti. Kjer so kaj takega pričakovali, tam so znali spraviti s poti vse in se niso zdržali nobene, še tako nečloveške grozovitosti. Zato pa so postopali enako pri svojih ulomih, ropih in pobojih.

C. Notranjska nadloga.

Na Notranjsko in iz Notranjske dalje v deželo so pohajali istrski, čiški in vsakovrstni drugi roparji.

Po Čičariji in deloma po Istri je bilo veliko ljudstva uskoške krvi, ki so se po končani turški sili vdali roparskemu življenju.

Srednjeveško tako cvetoče trgovsko občevanje Kranjske s Trstom, Reko in istrskimi mesti je bila popolnoma zadušila turška sila. V 17. stoletju pa se je trgovina zopet naglo razvila, posebno v Trst in Reko potem, ko sta bili obe mesti proglašeni za svobodni luki (1718). Domači in tuji trgovci so smeli neovirano trgovati in izmenjavati blago. Tudi trgovina iz drugih avstrijskih dežel se je obrnila v to smer, zlasti preko Koroške.

Čiči in Istrani so začeli napadati trgovce s tako silo, da si ni upal nihče na trgovsko potovanje razen

z oboroženim spremstvom. V ta namen so vzdrževali notranjski gradovi (n. pr. Šteberk) in istrski oboroženo moštvo, ki je bilo trgovcem kot varno spremstvo vedno na razpolago. — Čiče imenujejo tržaški letopisci najhujšobnejše ljudi (gens pessima); nič lepše ne označujejo Istrane.

Po votlinah tolminskih hribov in gora so se skrivali vojaški begunci in pobegli kaznjenci. Spravili so se od časa do časa v tolpe, ki so udarile na našo stran. Ropali so, plenili, odvajali seboj ljudi, seveda le bogate, katere so izpustili proti visoki odkupnini.

V naši deželi se je začelo že ob koncu 17. stoletja priseljevanje Italijanov. Po mestih so zavzeli vsemogoča mesta in službe kot uradniki, zdravniki, trgovci, obrtniki, po deželi pa kot poštarji, zidarji, kamnarji; po gradovih so dobili službo iz Italije pobegli banditje (roparji, tatovi) ali pa so jih graščaki nalašč za ta posel od tam naročevali, kar je bilo že omenjeno.

Po Goriškem in Furlanskem se je bila razpasla strast ponarejanja denarja. Ob razviti trgovini v obmorskih mestih so imeli menjevalci ponarejenega denarja velikanske dohodke. Če so prišli ti škodljivci oblasti v roke, so bili brez izjeme vsi smrtno kaznovani. Pregarjani so ubežali čez mejo in se preživljali z ropanjem. Nasilstva in umori so postali tako pogosti, da mirni ljudje niso imeli varnega zavetja niti v lastni hiši, da celo v cerkvi ne.

Grajska sodišča so ujete hudodelce-roparje obsojala na smrt. Če so pa tam slutili ali čutili, da bi dobili od sorodnikov ali tovarišev visoko odkupnino, so stvar kaj spretno pomečkali in hudodelca skrivaj izpustili, kakor hitro so imeli odkupnino v rokah.

Neredko je grajska gospoda prisilila, seveda tajno, sorodnike ubitega ali oropanega, da so se s hudodelci pogodili za odškodnino. Zastonj sodišče tega ni storilo. Ko je dobilo plačilo in oškodovani odškodnino, pa so spustili tička iz železne kletke na svobodo, kjer je znova začel, kar je pred kratkim moral opustiti.

Kadar se gospoda po gradovih ni mogla na ta način okoristiti s hudodelci, so jim prizanesli z vislicami in jih odpeljali v Benetke, kjer so prejeli od vsake osebe 30 beneških cekinov in vse stroške potovanja povrnjene. Pa še od teh večina ni prišla na beneške galeje. Kje na odgonskem potu so roparja prav z lahkoto odkupili njegovi tovariši, da so le pokazali polne možnje denarja.

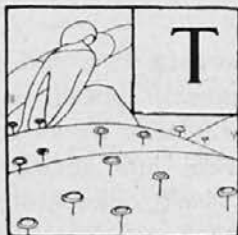
Prav prekanjene tičke te vrste so pa kar po gradovih obdržali in jih uslužili kot tajne grajske roparje. Take roparske bande so bile še posebno predrzne. Iz l. 1735 imamo poročilo, da se je ena te vrste priklatala celo do cesarskega letovišča v Laksenburgu. (Glej Dimitz, G. Kr. III. 477, IV. 161, 451.)

(Dalje prihodnjič.)

Pregled naše umetnosti.

Viktor Steska.

(Nadaljevanje.)

rst. V škofovi kapeli: sv. Frančišek As. prejema dovoljenje za porcijunkulski odpustek.

Tunice. Pod korom: sv. Izidor se priporoča Mariji.

Velesovo. Na pevske koru so štiri slike, ki so bile svoj čas oltarne: 1. Brezmadežna; 2. Marijino darovanje; 3. Marijino vnebovzetje (slabo ohranjena); 4. Marijino obiskovanje, 1747; slika je prav nežna, poživlja jo ozadje s pogledom v prosto naravo in na visoko drevo tik Joahimove hiše.

Velika Dolina. V župnišču se hranijo iz stare cerkve tri slike: 1. sv. Marjeta, 2. Marijino vnebovzetje, 3. sv. Frančišek Ksaverijan.

Vipava: 1. Smrt sv. Jožefa, 2. sv. Janez Nepomučan, 1754.

Vodice. V župni cerkvi je bilo več Mencingerjevih slik: 1. sv. Janez Evangelist ima prikazen: ženo obdano s solncem; 2. sv. Martin deli z mečem plašč in daruje polovico siromaku; 3. sv. Trije kralji; 4. sv. Trojica krona Marijo; 5. Bog Oče. Te slike se hranijo nad zakristijo. V župnišču so shranjene štiri majhne slike: 1. Žalostna M. B., 2. sv. Janez Evang., 3. Noetova daritev in bronasta kača, 4. Greh prvih staršev in Izakova daritev.

Vrhnika. V podružnici na Lesnem Brdu: 1. sv. Gregor Veliki sedi na stolu v polnem ornatu, s pluvialom in tiaro; v levi drži knjigo, z desnico pa kaže proti desni strani, kjer je na mizi razprostrta druga knjiga; pogled je obrnjen proti višavi, odkoder prihaja žarek razsvetljenja; spodaj drži angel košaro grozdja; pluvialov rob je okrašen s podobami svetnikov (200×120 cm); 2. sv. Avguštin sedi v škofovski opravi z mitro na glavi; z desnico piše, levico pa drži na prsih; obraz mu je obrnjen nazaj, ker prisluškuje sv. Duha v podobi goloba, ki mu navdaja nove misli; tudi tu je okrašen pluvialov rob z medaljoni svetnikov, 1748.

Železniki, pri kapelici sv. Frančiška: 1. sv. Marija, zdravje bolnikov; 2. sv. Janez Nepomučan.¹

Tudi nekateri zasebniki imajo Mencingerjeve slike, n. pr. monsieur Tomo Zupan: Brezmadežno, 1752; finančni svetnik Jordan: Jezus na Oljski gori; bivši župan v Beli peči Maly: portret kamniškega

župnika Raspa; pisec teh vrstic: 1. sv. Ano, 2. sv. Ano z Marijo in Jezuškom.

Kukuljević pripoveduje, da je naslikal Mencinger med 1752 in 1756 za baronico Raigersfeld osem podob, ki so se nahajale v Erbergovi zbirki v Dolu.

Nekaj Mencingerjevih slik so vrezali tudi v baker, n. pr. portret župnika Raspa Gustav Andrej Wolfgang v Augsburgu, Brezmadežno Marijine bratovščine pri jezuitih v Ljubljani (Jeremias Gottlieb Rugendas sculpsit Aug. Vind. 1749) in Marijino vnebovzetje, 1750. Obe bakreni plošči hrani Strahlova zbirka v Stari Loki. Sv. Jožefa iz frančišk. cerkve je urezal F. Schmutzer na Dunaju. Portretiral je tudi jezuita P. Antona Erberga (1695—1746). Herrlein je po tej sliki napravil risbo s tušem, ki se nahaja v dvorni knjižnici na Dunaju. Napis: Metzinger pinxit, Herrlein delineavit.²

H koncu omenjam še to. Mencinger se je navadno podpisaval na svojih delih, vendar pa je včasih podpis opustil, n. pr. na slikah, ki so bolj posnetki kakor samostalna dela, ali pa če je za en prostor napravil več slik, kjer se je večinoma podpisal le na eni sliki.

Po množini in načinu njegovih del bi smeli sklepati, da je Mencinger hitro delal. Mogočno in krepko je zastavil svoj čopič. Nikjer ne išče malenkostnih učinkov. Njegove slike navadno ne obsegajo mnogo oseb, ampak se omejujejo na najnujnejše število. Le nekaj mladostnih slik in tiste, kjer predmet zahteva mnogo oseb, n. pr. nasičenje množice v puščavi ali Tretji red, delajo izjemo. Če pa je slikal posamezne osebe, n. pr. Brezmadežno, sv. Frančiška Asiškega, sv. Frančiška Saleskega, tedaj se je potrudil, da jim je vdihnil prave značilne poteze.

Svoje slike je Mencinger poživljal s primerno okolico, z zelenimi griči, z drevjem in včasih tudi s poslopji. Kako lepo se vidi n. pr. na sliki sv. Uršule mesto Kolin z modrozelenimi renskimi valovi! Kako prijazen je pogled na sliki sv. Frančiška Sal. skozi okno na gorsko pokrajino! Kako prijetno je na sliki sv. Tomaža Ap. podnožje, kjer gledaš pod svetlimi oblaki zelene gore in sive skale!

Obrazi na Mencingerjevih slikah niso vselej izbrani in lepi; zato je bil Mencinger preveč realist. Mnogo obrazov je tako naravnih, da se opazovavcu zdi, da jih je že kje videl v življenju. Obleka je naravna, gube so neprisiljene. (Dalje prihodnjč.)

¹ Drobt., 1898, 143.

² Dr. Gruden, Zg. slov. naroda, 861.

Po okrogli zemlji.

Politični pregled.

Boleča rana na evropskem telesu postaja **Nemčija**. Vprašanje odplačevanja vojne odškodnine postaja dan za dnem bolj zapleteno. Francozi in Belgijci prav nič ne odnehajo od svojih zahtev, Poruhrje drže trdno zasedeno, odporne Nemce brezobzirno obsojajo in izganjajo. Nemčija pa povsod dela na čim večji odpor prebivalstva proti Francozom. Posledica je, da gospodarstvo v Poruhrju vedno bolj zastaja, Francozi ne dobe niti toliko, da bi plačevali ogromne stroške, ki jih imajo zasedbo, na drugi strani pa je Nemčija začela gospodarsko tako hitro propadati, da lahko potegne vso Evropo v veliko nesrečo. V zadnjem času je marka izgubila vso vrednost in je avstrijska krona, ki je že v pregovoru po svoji malovrednosti, naravnost zdrava in sijajna valuta proti nemški marki. Cela množica nemških tiskarn noč in dan tiska bankovce z velikanskimi številkami in čim hitreje se vrte stroji, tem manjšo vrednost predstavljajo te številke. Zaradi hitrega padanja marke so začeli trgovci zadrževati blago in trgovine zapirati. Nastalo je pomanjkanje in draginja živil, delavstvo je začelo demonstrirati in stavkati. Da je splošna zmeda večja, hočejo položaj izkoristiti na eni strani komunisti, ki jim je vzor boljševiška Rusija, na drugi strani pa monarhisti, ki hočejo upostaviti cesarstvo. Vršijo se krvavi medsebojni boji. Skratka: meščanska vojska je na pohodu in nihče ne ve, kakšen bo konec in kje bo Evropa ob koncu te žaloi gre.

Ni čuda, da evropske državnike resno skrbi, kaj lahko nastane iz tega. Zlasti Angliji postaja ta zmeda v Nemčiji vedno bolj neprijetna. Anglija ne pridela doma dovolj kruha, temveč ga mora uvažati in ga plačevati s svojo industrijo. Toda kdo bo pa kupoval njene industrijske izdelke, če Evropa propade? Kako pa more trgovec živeti med samimi berači? Zato je Anglija poslala zaveznikom spomenico, v kateri nasvetuje, kako naj se vprašanje glede Nemčije reši tako, da bo na vse strani prav. Predlaga, naj Nemčija plača škodo, ki jo je povzročila s porušenjem francoskih krajev, z zneskom 26—30 milijard zlatih mark, Belgiji pa 4—5 milijard. Način odplačevanja pa naj določi reparacijska komisija, kateri naj pomaga mednarodna komisija finančnih strokovnjakov. Toda Francija in Belgija vztrajata na svojem stališču: preden se glede Nemčije kaj odneha, naj Anglija in Amerika odpustita dolgove, ki jih ima Francija napram njima.

O tem pa niti Anglija niti Amerika ne marata ničesar slišati.

Zato je danes položaj brezupen in državniki morajo gledati, kako gre Evropa svojo pot v brezno naprej. Zelo verjetno je, da bo Francija s svojo neodjenljivostjo povzročila tisto, kar najmanj želi: Nemčija bo zašla v boljševizem, ki bo potem samo čakal na trenutek, kdaj prestopi francosko mejo, v Angliji pa si bo tačas priborila vlado delavska stranka, ki vedno zahteva odpravo verzajskega miru in priznanje ruske sovjetske države. To pa se pravi toliko, kot evropsko politiko postaviti na drugo podlago kot si jo zamišljajo Poincaréji in Mussoliniji.

Lozanski mir se je 24. julija podpisal. Turčija je bila prva, ki se je otresla bremen poraza v svetovni vojski, in še to čisto slučajno. Grčija je namreč mislila, da se da iz Turčije po velikem porazu v svetovni vojski še vedno kaj iztisniti. Zato je začela z vojsko proti njej. Toda Turki se niso dali oplašiti. Nadarjeni in odločni general Kemal paša je Grke tako porazil, da jih bo še skozi več rodov skelelo. V Lozani v Švici se je dolgo, dolgo časa sklepal mir. Grki so mislili vsaj z diplomacijo pridobiti, kar so izgubili z vojsko. Toda tudi tu so Turki popolnoma zmagali. Dobili so nazaj vse maloazijsko ozemlje, ki so ga po svetovni vojski morali odstopiti Grčiji, ter vzhodno Trakijo. Poleg tega so si priborili ugodnosti, ki jih niti pred letom 1914 niso imeli. Kapitulacije, t. j. izjemne pravice inozemcev pri sodiščih itd., so odpravljene, gospodarske pravice inozemcev se lahko ukinejo, Francozi so izgubili svoje varuštvo nad kristjani v Palestini. Morske ožine (Bospor, Marmarsko morje in Dardanele) so proste za prehod vojnih in trgovskih ladij vseh držav, le utrditi se ne smejo, glede petrolejskih ozemelj pa niso Turki nič odnehali in se lahko naprej svobodno pogajajo o njih izrabiti. Amerika in Jugoslavija lozanske pogodbe nista podpisali. Amerika zato ne, ker je hotela doseči od Turčije posebnih gospodarskih ugodnosti in jih je s poznejšimi pogodbami tudi dosegla, Jugoslavija pa zato ne, ker kot nasledstvena država predvojne Turčije noče prevzeti deleža predvojnih dolgov. Vršila se bodo zato še posebna pogajanja.

Mala antanta: Jugoslavija, Češkoslovaška in Rumunija, je imela v Sinaji, rumunskem letovišču, konferenco, pri kateri se je največ bavila z mednarodnim posojilom

Mažarski. Gospodarski položaj na Mažarskem ni rožnat. Zato hoče mažarska vlada uvesti zdravljenje po avstrijskem vzorcu, ki se je izvrstno obnesel. V ta namen je odpotoval grof Bethlen v prvi vrsti v London, kjer je svojim angleškim prijateljem razložil svoj načrt in prosil za potrebno pomoč. Anglija, ki je že od predvojnih časov precej navdušena za mažarsko aristokracijo, je takoj namignila Mali antanti, naj ne nasprotuje mažarskim načrtom glede mednarodnega posojila. Konferenca v Sinaji je zato sklenila, da ne nasprotuje mednarodnemu posojilu Mažarski, če le-ta jamči, da se bo posojilo res porabilo samo za izboljšanje gospodarskega položaja. Češkoslovaški zunanji minister dr. Beneš je dobil nalog, da se v tem oziru pogaja z Mažarsko.

V Jugoslaviji ni nobenih političnih novic. Narodna skupščina in ministri so na počitnicah. Edino pozornost vzbuja Radić, o katerem se ne vé, kje je. Ker se je namreč razmerje med vlado in federalističnim blokom (Radićevci, Slovensko ljudsko stranko in muslimani) znatno poslabšalo, je le-ta objavil takozvani Markov protokol, t. j. zapisnik o predsporazumu med radikalno stranko in federalističnim blokom. Ta protokol obsega nekakšno obojestransko obvezo, ki naj ima namen pripraviti pot sporazumu med vsemi tremi narodi v Jugoslaviji. Dočim je federalistični blok svojo obvezo izpolnil, je radikalna stranka ni, kar je povzročilo napeto razmerje in objavo Markovega protokola. Vlada je nato v narodni skupščini predlagala izročitev nekaterih poslancev federalističnega bloka sodišču (med njimi tudi Radića). Radić je nato izginil in danes, ko to pišemo, se ne vé, kje je. Mnogi mislijo, da je šel na Angleško, kjer hoče pridobiti angleško vlado za hrvaško vprašanje, njegovi pristaši trdijo, da je na agitaciji na Hrvaškem.

V Italiji je bil sprejet volilni zakon, kakor ga je predlagala fašistovska stranka. V ljudski stranki so se pokazale ob tej priliki nevarne razpoke, ker mnogi njeni pristaši ljubkujejo s fašisti. Stranka je radi tega izključila nekatere poslance iz svojih vrst, druge pa je pozvala, da odlože poslanska mesta. Veliko zmedo povzroča tudi Katoliška narodna zveza, stranka konservativnih katoličanov, ki se očitno nagibajo k fašizmu.

V Rusiji se vedno bolj z železno disciplino uvaja red v javno življenje. Glad zelo ponehuje in letos bo že Rusija v Nemčijo izvozila 20 milijonov pudov žita. Zelo si prizadeva pridobiti priznanje evropskih velesil, kar se ji še vedno ni posrečilo. Glavna ovira so predvojni dolгови, katerih Rusija neče priznati, francoski in angleški kapitalisti pa nečejo popustiti. Zdi se, da se bodo prej ali slej morali Rusi vdati ali pa se vsaj pogoditi.

V Bolgariji nova meščanska vlada nič kaj trdno ne stoji. Prijatelj pokojnega Stambolijskega, bivši poslanik v Pragi Daskalov, je začel zopet organizirati zemljoradnike in pripravljati odpor. Ker so tudi komunisti odločno nastopili proti sedanji vladi — to pa na poziv izvršilnega odbora tretje internacionale v Moskvi — postaja položaj nevaren. Zakaj številčne večine nova vlada nima. Da bi si vsaj nekoliko utrdila stališče, je osnovala blok vseh meščanskih strank. Vsekakor tudi dnevi v Bolgariji še niso končani.

V Združenih državah severne Amerike je umrl predsednik Harding, ki je bil izvoljen meseca novembra 1920. Predsedniške posle bo do novih volitev upravljal podpredsednik Calvin Coolidge, ki je po poklicu odvetnik in je star 51 let.

Carizem in revolucija.

F. Tërseglav.

(Nadaljevanje.)

Po izumrenju Rjurikov je po daljši dobi popolnega brezpravja in brezredja ter opustoševanja ruske zemlje po Poljaki po prizadevanju patriarha Hermogena ter osvoboditeljev Minima in Požarskega ruski narod izvolil leta 1613 za svoje carje Romanove. Nekaj časa je živela pod njimi še misel ljudske samouprave po »zemskih soborih«, pa je kaj hitro izdihnila pod samodržavnimi težnjami te rodbine. Ze najpobožnejši izmed ruskih vladarjev, Alekszej, ki je sam prednjačil božjim službam, je javno tepel duhovnika, ki ni pravilno molil; njegov sin, Peter Veliki (1689—1725), najgenialnejši, pa tudi najstrašnejši ruski car, je patriarhat popolnoma odpravil, cerkev tudi pravno podvržal posvetni oblasti, iz višje duhovščine napravil uradništvo, nižjo spravil popolnoma ob veljavo in jo pohlapčil ter njeno moralno nalogo v družbi končno veljavno uničil. Bil je sam brezveren, strašen pijanec, razuzdan in nečloveško krut ter ima na vesti lastno mater, sestro in sina, ki so se kajpada tudi nasproti njemu skrajno sovražno vedli, in odslej iz carskega doma naredili gnezdišče ostudnih intrig, dočim so ga očetje spremenili v kotišče blodništva. Peter je pravi tip ruskega človeka: velik v dobrem, velik v slabostih, satansko velik v grehu. Njegov vrhovni smoter je bil Rusiji pridobiti morje, kar je dosegel po vojskah s Švedii in Turki, jo povzdigniti do velesile in odpreti zapadni civilizaciji pot v Rusijo. V to svrhu se je posluževal takih nasilnih sredstev, da je ogorčil takozvano staroverstvo, se med ljudstvom kot »Antikrist« zasovražil in tako carski dom kakor ono inteligenco, ki se je njegovih zapadnjaških idej na zunaj oprijela, narodu popolnoma odtujil. Staroverce je dal mučiti, s smrtjo kaznovati in izganjati (naselili so zlasti Ural in tam začeli rudokopstvo in zlato industrijo); svobode vesti sploh ni priznaval; cerkvi predpostavljeni sinod oziroma sinodu absolutno ukazujoči »oberprokuror« je postal glavno orodje reakcije in preganjanja svobodnega verskega mišljenja; obenem se je s tem nehote pospeševalo sektantstvo (razna krivoverstva) na eni in brezboštvo na drugi strani pod skorjo uradnega pravoslavja. Notranjo uredbo države si je zamislil Peter po vzorcu prosvetljenega absolutizma Prusije, ki jo Romanovi suženjsko posnemajo in se po ženskih članih družine sami dokaj ponemčujejo, tako da se zlasti pod Petrovimi naslednicami Katarino, Ano in Elizabeto ruska država spremeni naravnost v nemško vladje, predvsem po birokraciji (uradnikih) in generaliteti, vzporedno pa

Ivan Grozni ob truplu sina, ki ga je sam ubil.

gre francoski volterijanski vpliv in sinovi ruskih dvorjanov sprejemajo domačo izobrazbo od pravno pokvarjenih francoskih lakajev ter podobnih klativitezov, nakar jih oddajo v državne uradniške in vojaške šole, ki njihovega duha popolnoma vklenejo v uniformo. Peter je vladal s pomočjo takozvanih kolegijev in nad njimi stoječega senata, v resnici pa vendarle sam in je skušal z brezobzirno krutostjo zatreti vnebovpijočo uradniško podkupljivost, kar pa se ni posrečilo ne njemu ne nobenemu naslednjemu carju; v narodu pa je nastala prislovica, da je »Bog visoko, car pa daljoko«. Dvorjane je obvezal k uradniški službi, ustvaril čudovito stopnjevani uradniški aparat, nekaj kitajski mehanizem, ki pa je in ostane naznotraj gnil. Uvedejo se revizije, toda revizorji so še hujski od revidiranih, in čim više greš po birokratični lestvici, tem večja je korumpiranost. Gospodar države je birokracija, ki so carji sami njeno orodje, birokracijo pa vodi par oseb, ki so na dvoru priljubljene, čestokrat najbolj propale izmed vseh drugih. Talentu, pridnosti in vestnosti se je težko dokopati do vplivnega mesta, ker je šolska vzgoja izključni privileg ene same kaste; in to do 19. stoletja. Najhuje se godi narodu. Pod prvimi Romanovi se kmetsko ljudstvo popolnoma zaslužni in podvrže takozvanemu »krjepostnemu« (tlačanskemu) podložniškemu pravu, katero je odslej izvor vseh reformnih teženj na eni in revolucij na drugi strani.

Kmet ni svoj gospod. V kolikor je še popolnoma ali deloma svoboden, obdeluje svojo zemljo na nekaki združni podlagi napol komunistično, v takozvanem »miru«, na kojega shodih se razdeljujejo članom občine pod vodstvom starešine vsako spomlad deli zemlje, se zbirajo in po vzajemni poroščini na posameznike razdeljujejo davščine, ki jih državna davkarija, katera plemstva sploh ne obdavi, pobira od vsake kmetske glave in ne od dohoda. Vendar pa tudi mirski seljak ni svoboden. Katarina podarjuje zmagovitim generalom in zaslužnim državnikom kar na tisoče takozvanih »revizijskih« duš, nad katerimi ima dvorjan administrativno in sodno pravico, odločuje, kdaj in s kom in ali se sploh sme kdo ženiti, jih uporablja svojevoljno za raboto ter otroke jemlje za slugo na svoj dvor — takozvani »dvorovi ljudje«, ki so najbednejši med bednimi, ako imajo hudega gospodarja, ki jih telesno in npravno po mili volji izrablja ter se časih poslužuje celo »pravice prve noči« in iz kmetskih deklet ustroji domačo gledališko družbo, fante pa erarju prodaja v vojake, dočim mora mir plačevati zanje davek. Seveda je ponekod to razmerje bilo idilično, koder je še vladala stara krščanska »častitost«; toda v splošnem je podložništvo ruskega kmeta socialno ugonobilo in moralno do temelja izpačilo (glej n. pr. prekrasno žalostno novelo Čehova »Mužiki«). Ogromna večina zemlje je dvorjanska, ti pa zapravljajo mužikov trud v inozemstvu, ostalo je erarska zemlja, kjer se mužikom godi primeroma bolje. Dasi se je ves trud ruske inteligence celi dve stoletji osredotočeval okoli osvobojenja kmetov, je mužik nehote veljal za bitje nižje vrste do naših dni; seveda je bil duševno skrajno zanemarjen. Dasi so se pod umazano žlindro skrivala tudi vprav zlata zrna. (»Lovčevi zapiski« Turgenjeva.)

Zato je kaj razumljivo, da ruski preprosti narod ni sledil carski politiki z dušo in srcem, najsi je bila v zunanjepolitičnem oziru še tako sijajna. Vojne so se vodile z ljudmi, nasilno odtrganimi od zemlje in svojcev, denar se je iztiskal iz mužika, ne da bi se mu dalo kakršnokoli pravo, intendanti pa so velik del teh vsot sami požirali, dočim je vojak stradal in prezebal. Tako se ni razvijal pravi zavestni svobodni patriotizem, le v vojske proti Napoleonu in deloma proti Turkom je mužik položil tudi

Car Peter Veliki posluša jetnika, ki mu govori o večni pravdi.

svojo dušo. Ruska država se je na zunaj nenaravno hitro in v neprimernem obsegu povečavala na stroške notranje politične, socialne in moralne moči, ki so se čezdalje bolj izčrpavale in izmaličevale. Da sta zunanji in notranji razvoj Rusije šla ubrano in vzporedno, bi bila danes Rusija gospodar sveta, tako pa se je ponosna stavba po 300 letih malodane do temeljev podrla. Razumljivo pa je tudi, da se je zaradi teh razmer celokupna ruska družba nahajala v stanju nepretrgane, stalne, tihe revolucije, ki je leta 1917 samo dobila svoj zunanji silni izraz. Kar se tiče ljudstva, so svobodoljubni kazaki že pred Romanovi in ob njihovem nastopu ter dalje uprizarjali kruto-divje vstaje, pod Stenko Rasinom, Mazeppo, strašnim Puščinom — za Katarine Velike (glej Puškinov roman »Kapitanova hčerka«) — in drugimi. Tudi pozneje so se kmetje na posameznih krajih, zlasti ob velikih gladovnih dobah, upirali, dvore požigali in se dvorjanske zemlje polaščali, kajti lakota po zemlji je bila tista glavna sila, ki je mužike gnala do obupnih izbruhov. Revolucija je bila na carskem dvoru; skoro vsak car je prišel na prestol po dvorskih uporih, izvedenih od gardnih polkov in zapečatenih ali s krvjo vladarja-predhodnika ali z drugimi nasilstvi, ki so naslednika spravljali v zavisnost od puntarske klike; malokateri vladar je umrl naravne smrti, a trdilo se je tudi o njem, da je bil zastrupljen. Revolucija je razjedala dvorjanstvo, ki je zlasti po odpravi kmetskega podložništva in procvitanjem zasebne industrije izgubilo svoje premoženje in zaslužek, izvirajoč iz industrijskih podjetij, ki so jih dvorjani prej obratovali z brezplačno močjo

Umirajoča. — (Bedna notranjščina ruske kočje.)

podložnikov. Velik del dvorjanstva je prešel v revolucionarni tabor in postal glasnik svobodoljubnih reform. Revolucionarno razpoloženje se je kotilo v armadi in v meščanstvu, ki se je tudi z razsvitom kapitalizma začelo zavedati svoje moči in zahtevati buržuazno-liberalnega preustrojstva države, dočim se je maloštevilno delavstvo orientiralo socialistično in seveda vplivalo v tem smislu na mužika, odkoder se je delavstvo nabiralo, ostavši v pravni zajednici mira. V drugi polovici 19. stoletja se je temu pridružilo vseučiliško dijaštvo, nekako središče najbolj terorističnega tajnega revolucijskega gibanja. K temu so se pridružile podjarmljene narodnosti, v prvi vrsti Poljaki, ki imajo svoj veliki delež na vsakem ruskem prevratnem pokretu, Finci, pozneje tudi Ukrajinci in v veliki meri tudi Judi, ki so bili nečloveško preganjani, zato pa kot visoko inteligenten, vztrajen ter moralno-družinsko soliden element samodržavju tem nevarnejši, zlasti ker so si zaradi prepovedi pridobivanja zemlje izbirali druge poklice: bili so advokati, profesorji, zdravniki, agronomi in v podobnih poklicih, s pomočjo katerih so mogli zlasti v zemskih (deželnih) samoupravah priti v stik z mužikom. Steber reakcije je bila samo birokracija, visoko duhovenstvo in vsemogočna policija, ki pa vprav radi svoje koruptnosti ni mogla samodržavja trajno držati in ga je nehote sama razdirala. (Dalje prihodnjič.)

Etna.

V. Šarabon.

(Nadaljevanje.)

Ko sem prvič zagledal Etno, iz vlaka ven, sem slišal edinole vzklike: *Il Monte* ali pa *Mongibello* = gora. S tem kratkim izrazom nazivajo Etno domačini in to nam pové vse. Samo Etna je gora, ki ji zadostuje to ime, vsem drugim morajo pridejati še drugo označbo. Beseda Etna sama je pa feniška in pomeni »žareči dimnik«.

Ni je bolj čudovite in bolj nepopisne pokrajine, kakor je okolica Etna: med morečimi in mučočimi objemi lave, med otrplim kamenjem, ki je včasih mehko kot moka in se pri vsakem koraku zapraší in se čudno sveti, tukaj vmes se je uleglo blagoslovljeno in neizmerno bogato izobilje cvetenja in uspevanja. Sadeži, težki od soka in veliki, sadeži v vseh vrtovih, žitna polja, podobna težkemu jezeru zlata, polja in kras vrtov vsepovsod. Vse to klije iz davečega in morečega toka lave! Smrt in življenje, uspevanje in poguba, drugo poleg drugega, drugo med drugim. Gaji oljke se raztezajo na milje daleč, rajske žetve vidiš, ognjene oranže in bleščeče citrone, sadno drevje, murve in fige. Nepopisen zvok in dežela sanj je ta pokrajina, pa najsi prideš tja odkoderkoli. Nad vsemi temi čudesi pa drhti in se trese orjak.

Etna ni taka kot Vezuv, ki ima eno samo žrelo. Na pobočju Etna se odpira zemlja sedaj tukaj, sedaj tam; lava pritiska na skorjo zemlje, in kjer je skorja slabša, tam jo prodre in se vali navzdol, noseč v sebi grozoto in pogin. Tam pa, kjer je privrela na dan, nastane navadno kakšen pepelnat in s kamenjem pomešan stožec, stransko žrelo, včasih samo par metrov visok, včasih pa 200 do 400 metrov. Takih stožcev štejejo nad 900; letos, ko je bil nov izbruh, jih je nastalo zopet pet. V skorji nastanejo včasih cele razpoke slabšega odpora in na njih so stožci nanizani. Tako je tudi pri drugih večjih vulkanih. Nad vsemi stožci Etna pa kraljuje srednji stožec, 3300 m visok. In če kdo pravi, da gre na Etno ali da je bil na Etni, misli zmeraj na ta veličastni srednji stožec.

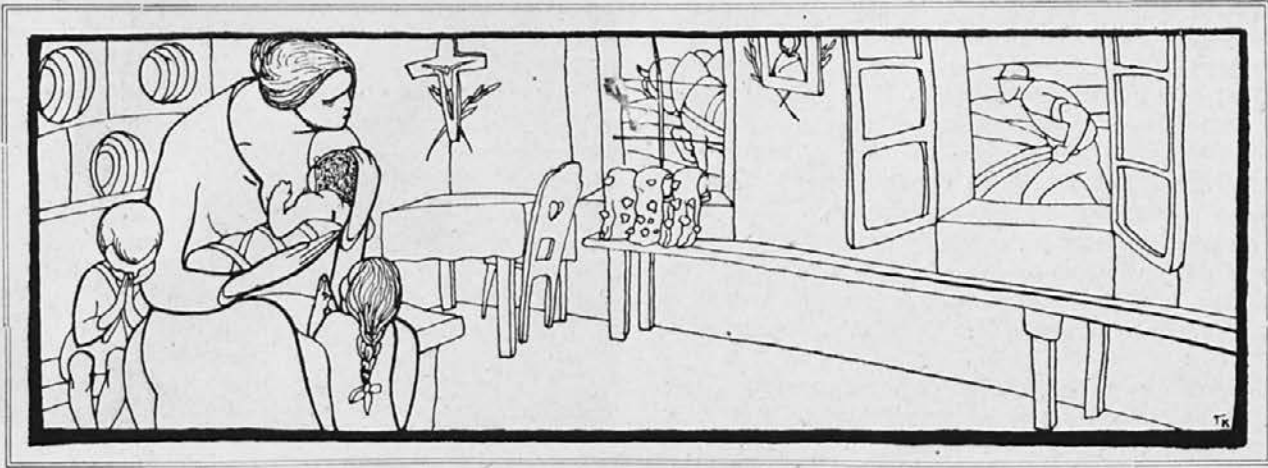
O vzrokih izbruhov je več razlag. Najbolj navadna je ta, da sili stopljena snov iz notranjosti zemlje ven; ko pride na dan, jo imenujemo lava. Hitrost je večja ali manjša, kakor je pač gora bolj ali manj strma; tudi oblika pomikanja se ravna po tem, včasih teče lava v podobi hitrih tokov, včasih se pa pomika naprej kot na široko se razprostirajoča poljana. V bližini glavnega stožca Etna so opazovali lavo s hitrostjo 4 do 7 kilometrov na uro; tam je strmina zelo velika. Pozneje je hitrost seveda zmeraj manjša, navadno 10 do 60 metrov na uro, pa tudi do 500 in še več. Letošnja lava se je valila kot 10 metrov visok potok v skupni fronti dveh kilometrov po gori navzdol, s hitrostjo 250 metrov na uro, semintja pa tudi do 670. Večinoma se vali lava po gori dol kakor vlačno testo, zavijajoč se neprestano v omote in povzročujoč velik hrušč. Dolžina tokov je navadno 10 do 15 kilometrov, tudi letos je znašala 15 kilometrov. Včasih je tudi večja; tako je pri silovitem izbruhu leta 1669 dosegel tok dolžino 30 kilometrov, je prišel notri do Catanie, razrušil na potu dvanajst krajev in del Catanie ter se še na več sto metrov daleč valil v morje, kjer je nastal silovit boj med ognjem in vodo. Vsega skupaj je pokrila lava takrat 50 kvadratnih kilometrov. Seveda je pa trajal tisti izbruh tri mesece in pol. Na koncu je tok širok navadno en do dveh kilometrov.

Grozljiv je pogled, zlasti ponoči, če se bližamo tekoči lavi. Njena temperatura je nad 1000 stopinj Celzija in žarenje je seveda tako močno, da se ji ne moremo popolnoma približati, kvečjemu na 10 metrov. Tekoča lava se pa kmalu ustrdi in pokrije s temno skorjo, skoz koje razpoke vidimo žarečo notranjost. Ker se utrjene grude kmalu ohladijo, lahko korakamo celo po tekočem toku, seveda moramo biti previdni; če pa vtaknemo v takšno razpoko palico, se takoj vname.

Izbruhi se naznanjajo z *znamenji*, ki jih domačini dobro poznajo. Votlo grmenje in bobnenje, ropotanje in žvenketanje te pouči, da se nekaj bliža; zemlja se trese in s strahom gledajo ljudje, kje bo bruhnilo in odkod bo prišlo. Nato pa počí, zemlja se odpre, ulije se lava, včasih pa letijo lavine klade tudi po zraku okoli, do 400 metrov visoko. Lavi sledi prhka tvarina, ki jo treščijo podzemne sile v trdi ali mehki obliki v zrak, cele klade, potem manjše »bombe«, kakor jim pravijo, nato še manjši »lappilli«, potem pa pesek in pepel. Tok zraka zanese najmanjše delce do 30 kilometrov visoko. Oblaki pare, ki se dviga iz žrela, postanejo črni in večkrat vidimo, kako se oblikujejo v lepo velikansko pinijo. Iz te pinije dežuje včasih po več dni pepel; zmešan z vodo tvori one blatne tokove, ki se valijo v dolino. Vsi ti prhki deli so navadno mnogo obsežnejši kakor lava sama, z njimi je Vezuv zasul ona znana tri mesta Pompei, Herculaneum in Stabiae. Etna jih ne proizvaja toliko kot Vezuv, glavna njena moč je lava. Gredo pa ti drobni delci jako daleč; ob izbruhu Krakatoa — med Javo in Sumatro — leta 1883 so napravili najtanjši droščki potovanje po vsej zemlji naokoli. Včasih vidimo ob izbruhu ogenj na nebu; to pride od žareče lave v žrelu, ki se zrcali v oblakih. Da so občutki tem prijetnejši, se ob vsakem izbruhu bliska in grmi. O letošnjem izbruhu pripovedujejo, da se je začel ponoči, oznanjen po podzemskem bobnenju in silnih razpokih. Zjutraj je bila vsa grmada Etna nizko doli v dimu, prepreženem z rdečimi žarki in neprestanimi bliski. Ko se je oblak razdelil, so videli pet že omenjenih žrel, ki so z največjo silo bljuvala silne žareče mase lave.

(Konec sledi.)

Gospodar in gospodinja.

Povrtno delo v septembru.

V sadovnjaku. Jesen je tu. Marljiv sadjar ima žetev in prejme plačilo za svoj trud. Toda čaka ga še težko in včasih tudi nevarno delo. Jesensko in zimsko sadje dobi šele tedaj svojo pravo vrednost, ako ga spravimo z drevja nepokvarjeno, ako ga pravilno razberemo in pametno uporabimo.

Vse tisto sadje, ki je namenjeno za zimo in za uživanje v presnem stanju, bodisi da ga nameravamo prodati ali uporabiti doma, mora biti skrbno obrano. Jesensko in zimsko sadje obiramo šele tedaj, ko je popolnoma zrelo. Zlasti pozna zimska jabolka in hruške pustimo na drevju čim dalje mogoče. Prerano potrčano zimsko sadje v shrambi vene in nekatero sploh ne pozori, ampak gnije ali pa ostane drveno in neužitno. Sadje spravljamo v lepem suhem vremenu, nikdar pa ne v dežju, ker mokro spravljeno še rajši gnije. Da se sadje pri obiratvi ne obtolče in ne obtišči, ga polagamo v neprevelike posode, ki so znotraj obšite in podložene s kako mehko tvarino. Pod drevjem ga pa prekladamo (ne pretresamo) v večje, takisto obšite posode.

Najbolj primerno je, da razberemo zlahnejše in dragocenejše sadje takoj pod drevesom. Najmanj, kar zahteva trgovec in tudi zdrava pamet, je, da sadje ločimo po sortah. Mešanica raznih sort nima za kupčijo skoro nobene veljave. Kdor pa hoče sadje še bolje izkoristiti, se ne zadovolji samo s tem, ampak razbere tudi posamezne sorte po debelosti tako, da, vestno izloči vse pokvarjeno (slabo razvito, črvido, nagnito in obtolčeno) in predobno sadje. Odbrano, vestno obtrčano in razbrano sadje enakomerne debelosti je namreč vsaj dvakrat toliko vredno kakor običajna mešanica, ki jo vidimo po naših sadnih trgih. Zato se obiranje in sortiranje vedno izplača, ker nikdar toliko ne stane, za kolikor je sadje več vredno. To velja zlasti še takrat, ko je sadna letina bolj pičla.

Skrben sadjar, ki si je svest, koliko truda stane, preden se drevo vzgoji, pazi pri spravljanju, da se drevo ne poškoduje. Zlasti pa gleda, da se ne rani deblo in veje in da se ne trgajo s sadom vred tudi češulje, na katerih se nahaja cvetno brstje za prihodnje leto.

Tresti smemo samo tako sadje, ki ga bomo takoj porabili, in pa le tedaj, ko je popolnoma zrelo, da gre rado razdrevje. Kdor pri spravljanju sadja s preklo v rokah lomasti po drevju in lomi veje, je divjak, ki ni vreden božjega daru, ki mu ga daje sadno drevo. Obrano

in sortirano sadje navadnih namiznih vrst nakupičimo previdno na primerne nasipe na podu ali v praznih sobah ter ga nekoliko pokrijemo s slamo ali kako drugo odejo. Tu lahko ostane par tednov, da se nekoliko uleži in pozori. Potem je čas, da ga prodamo ali pa spravimo v zimsko shrambo.

Na vrtu. Tudi na vrtu se pozna, da se poslavlja poletje in bliža jesen. Večina zelenjadi dorašča, zori, nekatera tudi že mineva. V najlepšem razvoju je pozno zelje, ohrovt, rožni kapus, endivija. Vedno več gredic je praznih. Treba jih je iznova pognojiti, preštihati in nekatere tudi obsejati.

Orumenele liste po zelenih gredicah previdno potrgajmo, ocvetele cvetice odstranimo, zrelo zelenjadno in cvetlično seme pobirajmo in shranjujmo! Rastline, ki bodo čez zimo ostale na gredicah (por, rožni kapus, črne korenine, potrošnik i. dr.) še enkrat temeljito oplevimo in okopljimo! Trate moramo zadnjič v živo pokositi, ker dolga trava čez zimo pognije in po tratih nastanejo grde pleše. Tudi pota je treba še enkrat pred zimo obsekati, opleti in gladko poravnati. Ograjo popraviti!

Začetkom septembra sejemo lahko še zimsko solato, špinačo in motovilec. Za prvi spomladni nasad pa sejemo v ugodnem podnebnju v primerne sejalnice, ki se dajo čez zimo zavarovati, zelje, ohrovt in karfijole, na plano pa tudi korenje, petersilj in črne korenine. Po nekod sejemo v jeseni tudi grah, ki daje spomladi jako rani pridelek, ako srečno preživi zimo. Sadimo pa česen, šolotke in presajamo zimsko salato. Kdor hoče imeti čez zimo vedno zelen drobnjak in petersilj, naj posadi nekaj rastlin v lončke ali primeren zabojček, ki ga postavi pozneje v kak svetel prostor, kjer ne zmrzuje.

Spomladi tako težko pričakujemo na vrtu prvega cvetja. Septembra meseca je čas, da poskrbimo zanj. V to svrhu obsadimo rabate z mačehami, potočnicami in marjeticami. Prav rano cvete tudi zlati šeboj, razne zvončnice in naprstek, pozneje pa nas razveseljuje s svojim cvetjem vrtni nagelj.

V čebelnjaku. Septembra meseca je konec čebelarškega leta. Paša poneha in čebela se pripravlja za skoro polletni zimski počitek. Kdor čebelari v panjih s premakljivim delom, je že julija in avgusta meseca vse uredil, kar je potrebno za dobro prezimovanje. Sedaj nima drugega posla, nego da preišče plemenjake glede na medeno zalogo in da dopolni, kar bi utegnulo manjkati. Močan plemenjak v Znidaršičevem panju potrebuje za

zimo 10—12 kilogramov medu. Množino medu najbolj zanesljivo doženemo, ako tehtamo vsak panj. Od kosmate teže odštejmo težo praznega panja s satniki in približno težo satja, čebel in cvetnega prahu. Prav tako določimo medeno zalogo pri navadnem kmečkem panju, ki mora imeti za zimo 5—10 kilogramov, kakršna je pač v njem čebelna družina. Ponekod je še dandanes navada, da čebele moré z žveplom, ko jim jemljejo med. Tudi to je kruto divjaško početje, nevredno izobraženega človeka. Čebele se z lahkoto žive preženejo iz panja, ki ga hočemo podreti, ter se porazdele panjem, ki smo jih pustili za pleme. Kdor podira večje število panjev, čebele lahko proda.

September je najnevarnejša doba za ropanje. Tisoče panjev se uniči vsako leto po krivdi nevednih in brezbriznih čebelarjev. Ko preneha paša, je treba nemudoma pripraviti vsa žrela, da more iz panja le posamezna čebela. Najmanj 10 dni potem, ko je paša prenehala, naj se podnevi ne odpira noben panj. Pita naj se z vso previdnostjo in samo ponoči. »Trganje« naj se vrši šele proti koncu septembra in če le mogoče ob oblačnem, deževnem vremenu. Med in medeno satje, orodje in posodje skrivajmo pred čebelami bolj nego pred tatom. *M. H.*

Dr. Krekova gospodinjska šola.

Dr. Krekova kuharska-gospodinjska šola pri uršulinkah v Ljubljani. Razvoj socialnega življenja je razburkal tudi gladino družinskega življenja. Dolgo že ne najde več mnogo domačih hčera pri svoji materi tiste gospodinjske

Gojenke v kuhinji.

izobrazbe, ki so jo dobivale prej, deloma ker mnogo mater ni več le varuhinj družinskega svetišča, ampak so tudi soboriteljice za kruh, deloma so pa nastale glede gospodinjstva vse druge zahteve, katerim domača vzgoja ni več kos, ali pa se mati iz kateregakoli vzroka noče s poučevanjem ukvarjati.

Vse to in še drugi vzroki so bili povod, da so nastale kuharske-gospodinjske šole. Prvačila je s tem Nemčija, ki je zmajala v tem oziru nekdanjo Avstrijo, odkoder se je pričelo širiti to šolstvo k nam v Slovenijo.

Medtem ko so na Danskem gospodinjske šole uvaževale predvsem kmetiški stan in se razvijale v kmetijsko-gospodinjski smeri, se je drugod gospodinjsko šolstvo bolj oziralo na delavke, trgovske uslužbenke, uradnice in meščanske hčere in na strokovno izobrazbo onega ženstva, ki je zaposleno v gostilniški kuhinji, v kuhinjah raznih sanatorijev itd. Vse to gibanje se je naposled

Gojenke strežejo pri obedu.

strnilo v posebno šolstvo, v kuharske-gospodinjske šole, t. j. v meščanske gospodinjske šole. Pri teh šolah so glavni praktični predmeti: kuha, šivanje, pranje, likanje; sploh gospodinjska opravila, ki se vrše bolj v notranjosti hiše.

Pri nas v Sloveniji so imele prve gospodinjske šole zgolj le kmetijsko-gospodinjski značaj, t. j. imele so šole med svojimi glavnimi predmeti teoretiški in praktični gospodinjski pouk, živinorejo, mlekarstvo itd. Šele pozneje so se pričele pri nas gospodinjske šole meščanskega značaja. Prvo tako šolo je ustanovilo rudniško ministrstvo nekdanje Avstrije 1910/11 leta v Idriji ter jo izročilo uršulinkam.

Tukajšnjo dr. Krekovo kuharsko-gospodinjsko šolo so pa uršulinke ustanovile v novembru 1913. Ta šola, ki je tudi meščansko gospodinjskega značaja, obsega celodnevno desetmesečno gospodinjsko šolo in razne kuharske tečaje. Tako so bili v tej šoli naslednji tečaji: kuharski tečaj za učiteljice, večerni tečaj za delavke, potem 7 večernih tečajev za boljšo kuho za uradnice, trgovske uslužbenke itd.; v počitnicah so pa 4—6 tedenski kuharski tečaji za učiteljice in druge, ki ne utegnejo med letom prisostvovati pouku kuhe. Pravkar se vrši tak tečaj z 22 udeleženkami. Tudi četrtoletnice uršulinskega učiteljskega so se v svrhu spoznavanja gospodinjskega šolstva praktično udeležile kuhe, gospodinjskih opravil in vrtarstva.

Vseh obiskovalk tukajšnje gospodinjske šole je bilo do danes, t. j. v prvih 10 letih, 521. Izmed teh se je pet izobrazilo za učiteljice meščanskih gospodinjskih šol. Štiri so napravile zrelostni izpit na Dunaju, ena pa v Ljubljani.

Gojenke pero.

Med vojsko je delovala šola tudi karitativno. Vkuhala je zlasti od ljudi darovano sadje in oddala raznim bolnicam 10.000 porcij kompota, mezge itd.

Na zavodu poučuje 11 strokovnih moči. Pouk obsega naslednje predmete: predavanje o religiji, vzgojeslovje, slovenščino, računstvo s kalkulacijo, zdravjeslovje, prva pomoč v nezgodah, negovanje otrok, državoznanstvo, živiloslovje, nauk o gospodinjstvu, nauk o serviranju, kuhanje, šivanje ter gospodinjska opravila, kakor pospravljanje, snaženje, pranje, likanje itd.; potem vrtnarstvo in sadjarstvo (pri sadjarstvu zlasti uporaba in konserviranje sadja).

Gojenke pri vrtnem delu.

Kar se tiče specielno glavnih predmetov: kuhe, šivanja in gospodinjstva, so učenke razdeljene v dve skupini: v kuharsko in šivalno; od vsake teh skupin jih je pa nekaj oddeljenih h gospodinjski skupini, k pranju, likanju itd.

Vse učenke, ki zahtevajo izpričevalo ali pa vsaj potrdilo, da so se šolale, se morajo koncem leta podvreči kuharski preizkušnji ter pri tej priliki samostojno skuhati obed za pet oseb; napraviti morajo potem tudi izpit iz gospodinjstva, likanja itd.

Naše slike nudijo nekoliko vpogleda v obratovanje te šole. Vse napreduje; napredujmo tudi z žensko izobrazbo; naj ne bo slovenske mladenke, ki ne bi posetila te ali one gospodinjske šole!

S. V.

Kuharica.

Karfijolna polivka. Osnaži in razreži cvetke majhne karfijole, tudi liste bolj iz srede, vse operi in skuhaj v slani vodi; napravi bledorumeno prežganje iz ene žlice masti, pol žlice moke in pol žlice krušnih drobtin, prilij četrta litra juhe, v kateri se je kuhala karfijola; ko vse par minut vre, stresi v polivko kuhano karfijolo; ko prevre, je gotova.

Krompir v janeževi polivki. Napravi bledorumeno prežganje iz ene žlice masti in žlice moke; prideni eno polno žlico drobno zrezanih listov od janeža in nekoliko zelenega peteršilja; ko se nekoliko duši, prilij $\frac{3}{8}$ litra juhe ali vode, osoli, in ko vre 10 minut, prideni eno žlico kisle smetane, nekoliko kisa, ščep popra in kuhan, olupljen in na listke narezan krompir.

Jajca s krompirjem in gobami. Skuhaj 3—4 cele, olupljene krompirje in dve jajci v trdo; kuhani krompir olupi in prav tako jajci in zreži na listke; namaži plitvo skledo s sirovim maslom, obloži jo najprej s krompirjevimi zrezki; nekoliko posoli, nato položi jajci in na jajci par žlic dušenih gob (mavrahov ali jurčkov), zopet krompir, sol, jajci, čez vse pa polij 4—6 žlic kisle smetane, med katero jed zmešaj eno jajce. Postavi jed za četrta ure v pečico, da nekoliko zarumeni.

Gobovi zrezki. Globok krožnik osnaženih in na listke narezanih gob polij z vrelo vodo, ožmi jih in dobro sesekljaj, potem razgrej v kozi žlico masti, prideni drobno zrezane čebule, zelenega peteršilja in sesekljane gobe. Ko se nekoliko dušijo, jih osoli, prideni par žlic kisle

smetane (če hočeš, eno sesekljano sardelo, pa tudi brez nje opraviš), 2 pesti krušnih drobtin, ščep popra in muškatovega oreška in eno jajce. Vse to zmešaj in pokrij za pol ure. Potem napravi iz teh gob tri prste široke okrogle hlebčke, potresi jih z drobtinami ter opeci na masti.

Gobe v kisu. Majhne, trde in ne črvice jurčke osnaži, operi, debelejšje zreži na štiri dele, ter jih stresi v dobro osoljen krop, da 10 minut vro; potem jih stresi na rešeto, da se odteko, nato jih pa zloži v kozarce in nanje nalij močnega kisa, povrh pa za prst dobrega olja. Med gobe deni par strokov česna, povrh celega popra in eno lorberjevo pero. Nato kozarce zaveži s pergamentnim papirjem in jih hrani na hladnem, suhem prostoru.

Mali jurčki (gobe) v olju. Jurčke osnaži, operi, jih deni v skledo ter polij z vrelo vodo, potem jih deni na rešeto, da se odtečejo. Nalij v kozo do polovice dobrega olja; ko se je nekoliko segrelo, prideni jurčke, osoli jih in kuhaj v olju toliko časa, da popijejo vodo, ki so jo dali iz sebe. Potem prideni vejico rožmarina, nekaj zrn celega popra, par strokov česna, muškata, nageljnovih žbic in par žlic kisa. Ko so se tako v teh dišavah kuhali 10 minut, jih postavi v stran, da se nekoliko shlade, potem vse skupaj stresi v kozarce, jih zaveži s pergamentnim papirjem in hrani na suhem.

Češplje s salicilom po češkem načinu. Kuhaj v kotliču $1\frac{1}{8}$ litra vode s $\frac{3}{8}$ litra dobrega spirita, 1 kg sladkorja in $\frac{1}{2}$ dkg salicila (ki ga dobiš v lekarni z opombo: za sadje). Kuhaj četrta ure, da nekoliko povre. Potem v tej sladkorni vodi prevri zaporedoma 5 dkg svežih češpljev (ki naj bodo nepoškodovane) vsakikrat toliko, kolikor jih gre na lahko v kotlič, in jih, ko dobro prevro, poberi s penovko iz kotliča ter jih naloži v lončeno posodo, ki še nikdar ni bila mastna. Ko si prevrela vse češplje, povri še 10 minut sladkorno vodo ter jo zlij na češplje, da se je le-te do drugega dne napoje. Prihodnji dan sladkorno vodo odlij, poberi češplje in jih naloži v kozarec ter zalij s toplo sladkorno vodo, ki si jo še enkrat prevrela (10 minut), potem pa nekoliko ohladila. Končno kozarec zaveži s pergamentnim papirjem ter postavi na hladno. (Te češplje so izvrstne in se lahko naložijo v velike kozarce ali v kamenite (lončene) lonce, porabiš jih lahko za kompot, cmoke in druga močnata jedila).

Češpljev zvitek. Napravi vlečeno testo iz pol litra moke, drobnega jajca ali enega beljaka, za oreh masla, nekoliko soli in osminko litra mlačne vode. Dobro ugnetenno testo pokrij in pusti počivati vsaj pol ure. Potem ga razvaljaj, poljij z oljem in z nožem pomaži ter razvleci; polovico tega testa pomaži s smetano, polovico ga pa potresi s zarumenelimi drobtinami in po drobtinah položi češplje, ki si jih že prej takole pripravi: opranim češpljam odstrani koščice ter jih zreži na koleščke, potresi s sladkorjem (po okusu) in cimatom. Testo zvij od potresene strani, položi na pleh in peči v srednje vroči pečici.

Češpljeva torta s koruzno moko. Vmešaj 4 rumenjake, 14 *dkg* sladkorja, sok in lupine pol limone, 1 žlico ruma; ko si četrto ure mešala, prideni sneg 4 beljakov in 12 *dkg* koruzne moke. Vse narahlo zmešaj in stresi v dobro pomazani tortni model dva prsta na visoko, po vrhu obloži z neolupljenimi, čez pol preklanimi češpljami, potresi s sladkorjem ter speci. Pečeno torto razreži in postavi gorko ali mrzlo na mizo.

Brusnice, mokrice. Brusnice izberi in operi, deni jih na rešeto, da se odtečejo, stresi jih v skledo za prst na debelo, povrh potresi sladkorja (sipe) in zopet brusnice itd. Na 2 *kg* brusnic 1 *kg* sladkorja in četrto litra rdečega vina, skorjico cimeta in dve nageljnovi žbici, kuhaj jih le 5–10 minut, da se malo razpočijo, ko se nekoliko ohladi, napolni z njimi široke kozarce in zaveži s pergamentnim papirjem. Ako hočeš sladkejše, deni več sladkorja. M. R.

Kosmetika.

Obleka — bogastvo. (Nadaljevanje.) Bogastvo obleke je poviševala v starih časih tudi barva. Takrat niso imeli kemikov, ki bi izdelovali — kakor danes — najlepše barve umetnim putem; misliti si moramo, da je jemal prvotni človek barvilo jagodam, koreninam, lubju dreves. Mogoče je barval tudi z živalsko krvjo. Barva krvi, tiste snovi, ki daje življenje, je bila znak moči in zdravja. Praznoverje je imelo pri tem veliko besedo. Se danes verujejo nekateri divji rodovi, da prehaja moč leva ali tudi človeka na onega, ki nosi v kri zverine ali človeka namočeno oblačilo. Slučaj, ki je pomagal pri večini odkritij in iznajdb, je pomagal staremu veku do tako zaželenega rdečega barvila: ovčar je zapazil, da ima njegov pes krasno rdeče dlake okoli gobca; zasledoval je psa in videl, da se naslaja ob obrežnih poljih. Razvila se je hitro nova obrt, nova barva je zaslovela po vsem starem svetu, dala je kruha na tisoče ljudem. V Tiru, Tarentu, v Ogleju, na Peloponesu so nastale tovarne; največja je bila v Tarentu, kjer je nastal Monte testaceo (gore črepinj) iz samih zdrobljenih lupin polžev, iz katerih so dobivali rdečo barvo (*Murex brandaris* in *M. trunculus*), ki so jih imenovali tudi purpurnike. Ta vrsta polžev je živela ob Sredozemskem morju v zelo velikih množinah; drobcu lupin kažejo še danes, kje je stala nekdanja tovarna za barvilo, ki je dalo trgovini tak razmah, da so Feničani, iskaje novih trgovskih zvez, ustanavljali v novo odkritih krajih tovarne in tkalnice.

Novo barvilo so imenovali purpur. Nahaja se v neki polževi žlezi, ki je zelenkasta moča in pordí šele na solncu. Sv. pismo, talmud, klinopisi in mnogi rokopisi starega veka omenjajo purpur. Ker so nosili vladarji v njem barvane plašče, je pomenila sčasoma ta beseda toliko kakor kraljevska čast. V purpurni plašč so ogrinjali rimski vojaki onega, ki so si ga izbrali za vladarja, v purpurni plašč so ogrnili Kristusa in ga pozdravljali zasmehovaje kot kralja; v opisu Titovega slavnostnega spreveda beremo, da sta bila Tit in Vespazijan oblečena v purpurne plašče.

Samo visoki rimski državni uradniki, plemiči in njih otroci so smeli obrobati svoje toge s purpuro. V poznejših časih se je zavijal rimski senat v purpurne plašče in taka navada je prešla na senate drugih velikih mest v Evropi; tudi senat stare Ljubljane je prihajal v rdečih plaščih k zborovanjem in slavnostnim sprevedom; v purpuru je hodil tudi cerkveni senat; kardinali imajo še rdeč klobuk, rdeč plašč, rdeč talar. Celo rabelj, izvrševalec obsodbe vladarjev, je nosil rdeč plašč. Največ purpura se je baje porabilo na dvoru bizantinskih carjev, ki so pisali svoje edikte s purpuro in katerih otroci so se nazivali »v purpuru rojeni«. Tudi indijske, ruske in tatarske kneze vidimo naslikane v purpuru, hrvatski, poljski, češki in srbski vladarji so se ogrinjali vanj. Ni bilo slave, ni bilo časti brez purpura, opevali so ga pesniki, častili so ga državniki, obogatil je mesta in dežele.

Obrt barvanja s purpuro, ki je zaposlovala toliko rok v starem veku, je zakril prah pozabe. Barva sama je postala predmet ugibanja, učeni možje so se pregovarjali, ali je bila purpurna barva sploh rdeča ali je bila višnjeva. Dr. Mantuani je kazal v kurzu za razumevanje umetnosti košček blaga iz nekega groba, ki je bil zamolklordeče barve, in je pojasnil, da je to prava purpurna barva.

Aleksander Dedekind, ki je nabral podatke starih pisateljev, največ Plinijevih, piše (*Neues und Altes über den Purpur*, Berlin, 1898):

Purpurne barve je bilo več vrst; najslavnejša in najdražja je bila tirska. Funt volne, ki je bila barvana v njej, je stal 1000 denarjev. Plinij je poznal jantinov, hiacintov in ametistov purpur. Poznal je tudi sivozelenkastega, ki je bil kakor »razburkano morje«. Prava purpurna barva pa je, pravi Plinij, »zamolklordeča kakor strjena kri«.

Stari pisatelji in pesniki pa so opevali in opisovali purpur kot živo, prelivajočo se barvo. Dedekind navaja: Vse, kar je bilo imenitnega in lepega, je žarelo pri starih pesnikih v purpurni barvi: dekletovo lice, nebeški svod, duše rajnih, mavrica, morje, jablanov cvet, hiteči oblak, vrtnica, levkoja, hiacinta.

Dedekind dostavlja: Res se spreminja polžev izloček na solncu in se preliva iz enega odtenka v drugega. Zaprt v temnem prostoru ostane barva leta in leta neizpremenjena. Zato pomeni najbrž beseda purpur nemirno valujočo, prelivajočo se barvo.

Stare kozaške pesmi opisujejo bajno krasno blago, ki daje šibkim deklicam moč in lepoto, blago, ki je tako dragoceno, da ga nosijo samo vladarji. Kozaki so hodili ponj h krimskemu kanu, ki je oblačil svoje žene vanj. Slavljeno blago imenujejo termolama in ga opisujejo takole: Rdeča je in zelena, modra je kakor nebo, preliva se kakor mavrica; zlata je in srebrna, sveti in leskeče se kakor samo zlato. Poleg termolame obledi zlatotkana hastja, biseri in dragulji izgube svoj lesk.

Živordeča barva, ki jo imenujejo danes pomotoma purpur, je škrlat, ki se dobiva iz škrlatnega črva (*Coccus*). Ne vemo, zakaj in kdaj je škrlat izpodrinil purpur. Pod papežem Pavlom II. so imeli kardinali že škrlatne plašče. L. 1684 je poskušal Viljem Cola s polžem *C. lapilis* ugotoviti, kako so izločevali in ustalili nekdanje različne purpurjeve odtenke — a zaman. L. 1769 je videl profesor Ström norveške kmete, da so opisavali svoje platno z izločkom polža *C. lapilis*, naravoslovec Duthiers pa je videl v Port Mabou ribiča, ki je namakal klinček v polžev izloček in pisal po svoji srjaci. »Zdaj se ne vidi,« je pojasnil, »ko se posuši na solncu, pordé pise.« Tudi na Minorki in na vzhodnem bregu osrednje Amerike barvajo domačini še volno, trakove in platno na tak način.

(Dalje prihodnjič.)

Dolžnost in pravica. Narava je položila ženski v dušo, da čuti svojo dolžnost. Za dolžnosti žene matere ve vsak otrok, a nikdo ne vpraša za njene pravice. Otroci so vajeni, da skrbi mati zanje, dokler je živa; mož pravi: »Za to sem te vzell« in redek je mož, redki so otroci, ki štejejo materi njeno požrtvovalno delo v zaslugo. Slovenske žene pač ni treba učiti njenih dolžnosti; bolj je požrtvovalna, kakor so žene drugih narodov, zaslužila je častno mesto v tekmi ženskega trpljenja. Ničesar ne zahteva zase. Trudi se od zore do polnoči za svojce. Sebi ne privoščiči, sebi pritrğa, da dobe mož, otroci.

Mnogo se piše in govori danes o razkošju v obleki, ki je čuden pojav ob taki draginji: nočavice, čevljiči, svila, pletene angleške jope, krzno in drugo na kmetih pri veliki maši in veselicah, v mestu na sprehodih, po kavarnah. Nihče pa ne vidi gospodinj v ponošeni in zakrpani obleki, pokrevljanih čevljev brez pet, s čudnimi gnezdi na glavi, s premrlimi rokami in obrazi — na kmetih in v mestu. Seveda. Tisti, ki gledajo večerno razkošje oblek in zlatnin po kavarnah, še spe, ko hite take gospodinje na trg, preden jih srečujejo in vidijo znanci. Na kmetih k prvi maši. Tudi stare kmetiške gospodinje si ne morejo več nabaviti potrebnega — vse gre za mladino. Otroci morajo imeti za šolo, za službo. Mati potrpi. Se prehladi. Se sramuje in opravičuje.

Kje so pravice teh ženâ? Nimajo pravice do obleke, obutve, da ne rečemo do počitka, do razvedrila, izobrazbe. Ali je žena res dekla brez plačila? Neki mož vdovec se je poročil s svojo deklo. Njegov sin, petletni deček, pravi očetu: »Kajne, ata, zdaj, ko je dekla za mamô, ji ne bo treba dajati plače?«

Na Nemškem zahtevajo nekatere ženske prvakinj, da mora dobiti žena gospodinja določen del moževe plače za svoje potrebe. In pisalo se je veliko za in proti.

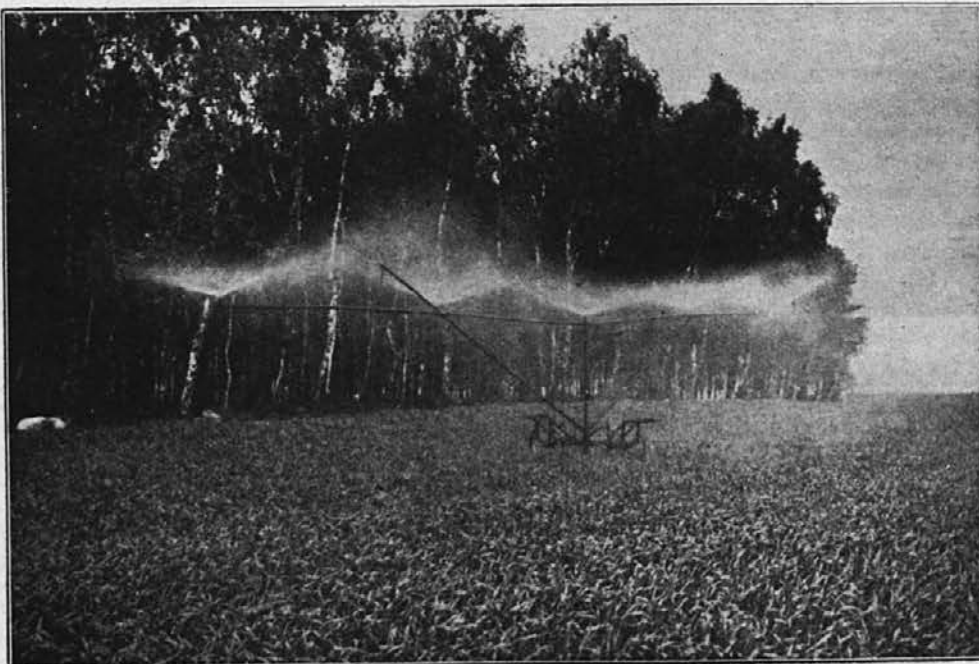
Žena, ki žrtvuje sama sebe, ne more zahtevati plače. Krščanska zakonska žena ni plačana dekla (kakor je umel prav gori omenjeni deček), ona je moževa pomoč-

nica, njemu enakopravna, ženina pravica je moževa ljubezen. Kjer je dovolj, ima tudi žena, kjer ni, trpita oba. Krute povojne razmere so gluhe za človeške pravice.

Lea Fatur.

Umetni dež.

Da pri nas škropimo in prilivamo po vrtovih zelenjadi, da gospodar, če mu je dana taka prilika, napelje od studenca ali potočka jarke po travniku, ni nič novega. Da bi pa namakali njive, o tem pri nas ni ne duha ne sluha. Starodavni narodi (Perzi, Egipčani) so že imeli stalne namakalne naprave za svoja polja. O velikanski taki napravi v Ameriki je že poročala Mladika (št. 6, str. 226). Ker je suša čestokrat usodna za cele dežele (Rusija!), ni človeški um nehal, dokler ni iznašel odpomoči zoper sušo. Prvi so bili Amerikanci, ki so začeli z umetnim dežjem že l. 1870. Danes priliva ta dež v Ameriki njivam (pšenici, ovsu, rži) v obsegu 5 milijonov hektarjev. Seveda so te naprave za namakanje velikanske in jih zmorejo samo veleposestva in kapital, kakor ga imajo Američani. Za manjša posestva pa so iznašli ročni voz. Teğa uporabljajo na sledeči način. K njivam napeljejo vodovod. (Večkrat s hribov z naravnim pritiskom, še pogosteje iz rek, jezerov, tolmunov, od koder dviga vodo sesaljka in jo žene po ceveh. Za namakanje je ta voda tudi boljša kot studenčnica.) Ta vodovod ima ob njivah na več mestih hidrante, kamor priklopi poljedelec cev voza za škropljenje. Z enega mesta poškopri 100 kvadratnih metrov ploskve, nato pahne voz zopet za 10 do 20 metrov dalje. Ta način škropljenja je silno koristen, ker se voda pri tem razprši najprej v zrak, iz njega nabere kislica in nato sorazmerno kot resnični dež pada na njivo. Uspehi so baje velikanski in troški za napeljavo so tekom nekaj let pokriti. To je plodonosna varnostna naprava zlasti za one pokrajine, kjer je svet plitev in peščen; setve ne uniči suša in je ne pritisne toliko, da bi se pridelek ne izplačal.

Umetni dež.

Pisano polje.

Naše Prekmurje.

Dr. M. Slavič.

(Nadaljevanje.)

Prekmurci govoré slovenski jezik v svojem krajevnem narečju. Ker slovenskih šol niso skoro nikdar imeli, zato se v šolah niso učili pismene slovenščine. Ljudje so se naučili pismene slovenščine skoro edinole s čitanjem knjig Družbe sv. Mohorja in slovenskih molitvenikov. Pred svetovno vojno je bilo okoli 200 Mohorjevih družbenikov. Ti so torej čitali pismeno slovenščino. Drugi pa so čitali prekmurske knjige, pisane v prekmurskem narečju, ki je jako podobno panonsko-slovenskemu narečju štajerskih Slovenskih goric in Murskega polja. Kakor so pisali nekateri štajerski panonski Slovenci v svojem narečju, ko še pismena slovenščina ni splošno prodrila, tako so tudi prekmurski pisatelji pisali v svojem domačem narečju, ki so se ga naučili pri domačem ognjišču.

Začetek za to samostojno prekmursko slovstvo so naredili prekmurski protestantski pridigarji, ki so začeli predstavljati protestantske katekizme in druge verske knjige iz madžarščine ali nemščine v prekmursko narečje. Prva prekmurska knjiga, »Gjörski katekizmus«, je izšla l. 1715. Zato je prekmursko slovstvo še komaj 200 let staro in obsega okoli 100 knjig in knjižic, ponajveč verske vsebine. Največje slovstvene vrednosti je prestava Nove zaveze protestantskega župnika Štefana Küzmiča († 1779) in prevod nedeljskih evangelijev katoliškega župnika Mikloša Küzmiča († 1804).

Za zgled, kak je ta prekmurski jezik, vzemimo »Oče naš« iz 9. poglavja evangelista Luka, kakor ga je prestaval Štefan Küzmič. Pri tekstu je spremenjen samo pravopis. Prekmurci so bili namreč pod vplivom madžarskih šol; zato so vzeli tudi madžarski pravopis, ki nima pri našem č itd. strešice, ampak po dve črki, č = cs (zato pa se naš »s« izgovarja kot »š«).

»I prigodilo se je, gda bi bio on vu njkom mesti moléči, kak je henjao, erčé niki z vučenikov njegovi njemi: Gospodne, vči nás Bogá moliti, liki je i Ivan navčo vu-

čenike svoje. Erče pa njim: Gda molite, ercite: Oča naš, ki si vu nebésaj, svéti se imé tvoje, pridi králestvo tvoje, bojdi vola tvoja, kako v nébi, tak i na zemli. Krúha našega vsakdenešnjega dáj nám ga vsáki dén. I odpústi nám gréhe naše, ar i mi odpústimo vsákomi, ki je nám dužen. I ne pelaj nás vu skúšávanje, nego oslóbodi nas od húdoga.«

Iz tega primera se vidi, da ima prekmurski jezik sicer nekaj posebnosti (n. pr. v nebesaj, namesto nebesah ali nebesih, njegovi namesto njegovih itd.), vendar pa spozna

Prekmurska hiša.

vsak človek, če količkaj pozna slovenščino, tudi brez vse jezikovne izobrazbe, da je to slovenski jezik.

Ne tako Melič in Mikola. Da bi zagovarjala na mirovni konferenci pripadnost Prekmurja k Madžarski, sta se postavila na stališče, da je prekmursko ljudstvo poseben narod z imenom »vendski« narod, ki ima svoj poseben »vendski« jezik. Pri tem sta povzdigovala vendski jezik in vendsko slovstvo nad »slovenskega«. O slovenskem jeziku pravita, da je ponemčen in pod vplivom češkega jezika, »vendski« pa da je ohranil svojo staro

čistost; zato trdita celo, da je dati »vendskemu« slovstvu prednost pred »slovenskim«. Doslovno pravita v omenjenih »Opazkah«:

»Nikakor se ne more istovetiti vendski jezik s slovenskim jezikom, prav tako kakor ne nemški s holandskim.« V istotako omenjeni »Spomenici« pa stoje trditve: »Vendski jezik spada brez dvoma k družini slovanskih jezikov, toda on ni istoveten ne s slovenskim ne s hrvatskim ali srbskim. Brez dvoma se približuje najbolj slovenskemu jeziku... Med obema jezikoma je razlika skoro tako velika kakor med francoščino in italijanščino.« Na podlagi takih opomb pride »Spomenica« celo do trditve, »da se v etnografskem (narodnostnem) oziru vendski narod ne more smatrati za slovanskega«.

Katoliška cerkev v Beltincih.

S takimi zmotami je skušal Mikola v svojem iridentičnem mesečniku »Domovina« v Budimpešti vplivati tudi na razmejitveno delo. Ko je prišla razmejitvena komisija na mejo vprašati, kake narodnosti so, je zastopnik ene vasi v jugoslovanskem ozemlju res rekel, da je Vend. Iz tega sicer nič ne sledi. Pri Madžarih in pri Nemcih se je za Slovence, kakor tudi za nekatere druge Slovane, rabil izraz »Vend«. Vendar pa se prekmurški Slovenci sami niso imenovali Vende v slovenskem jeziku; če so govorili madžarski, so seveda v madžarskem jeziku sebe zaznamovali »vend«, ker Madžari izraza »Sloven« niso rabili do najnovejšega časa. Zanimivo je bilo tudi to, da so zastopniki slovenskih obmejnih vasi, ki so ostale v madžarskem ozemlju, odgovarjali brez izjeme, da so »Slovinci«, in niso nikoli rekli »Vendi«. Sploh so ti rabski Slovenci odločno izjavili, da so Slovenci. To se je Angležu celo čudno zdelo in je vprašal: »Ali ni nič rojenih Madžarov?« Odgovorili so mu, da čistih rojenih Madžarov ni. Na vprašanje, ali so torej v vasi vsi enaki, so rekli: »Da.« Na ta način je bilo več Slovencev dognanih, kakor jih je bilo v statističnih podatkih. Naj še bo na čast slovenski župniji Gornji Sinik, ki je ostala pri Madžarski, povedano, da so njeni zastopniki izjavili pred razmejitveno komisijo dne 19. septembra 1921, da želijo imeti slovensko pridigo in slovenski katekizem, na kar je rekel njihov župnik Geza Tüll, da sta pridiga in katekizem slovenska. Upajmo, da bo to tudi vedno tako ostalo!

Na jezikoslovne razprave Meliča in Mikola se seveda pri mirovni konferenci v Parizu in pri razmejitveni komisiji v Varaždinu nihče ni oziral. Te zmote »vendske« teorije pa naj bodo omenjene v izpodbudo mladim prekmurkim jezikoslovcem, da študirajo svoj »stari slovenski jezik«, kakor ga imenujejo prekmurški pisatelji. Prekmurci imajo dobrega jezikoslovca in poznavatelja prekmurščine.

To je dr. Avgust Pavel, sedaj gimnazijski profesor v Sobotišču (Szombathely, Steinamanger) na Ogrskem, ki je spisal v madžarskem jeziku lepo razpravo o prekmurškem jeziku. Nabiratelj prekmurškega narodnega blaga, narodnih pesmi, pravljic itd., Stefan Kühar, je žal prezgodaj umrl. Naloga sedanje prekmurske gimnazijske mladine, ki dobi letos že peti gimnazijski razred v Murski Soboti, bo, da to delo nadaljuje in pokaže prekmurški jezik v njegovi »stari slovenski« lepoti.

Da naša prekmurska dijaška mladina razumeva svoj poklic, se vidi iz oklica, ki ga je izdala za praznovanje štiriletnice osvobojenja Prekmurja dne 12. avgusta t. l. v Beltincih. Tu pravi med drugim:

»Polni grozote so bili dnevi madžarskega komunizma in »prekmurske republike«... Naenkrat pa se je raznesla novica, da pridejo bratje, ki so nam enaki po jeziku in krvi in nas rešijo težkega jarma. »Konec bo trpljenja, muk,« se je razlegalo po vsem Prekmurju. Čakali smo rešitelje, a ti se niso prikazali. Ko smo že obupavali in se vdajali težki usodi, je napočil dan osvobojenja. Zasijal je 12. avgust 1919. Ta dan nam je prinesel rešitelje. Veselja, ki je takrat napolnilo naša srca, nočem popisovati, ker sem zato nezmožen. Neki odsev neizmerne radosti je bil sprejem, ki je čakal brate v Beltincih. Ob pogledu na okrašena okna in plapolajoče zastave so se širila naša srca od ponosa... Zopet hočemo poklicati v spomin, da je 12. avgust za Prekmurje velik, eden največjih praznikov. Posebno prekmurški dijaki, ki smo po osvobojenju zapustili madžarske šole in šli med svoje brate, da nabiramo zaklade znanosti, ga hočemo praznovati.«

(Dalje prihodnjič.)

Zlata poroka.

Stritarjeva zlata poroka. Dne 15. septembra slavi naš slovenski literarni starosta, pesnik, pisatelj, urednik in oče našega književnega jezika zlato poroko s svojo vdano in ljubljeno družico gospo soprogo Terezijo, rodoin Hochreiter. Ob tej priliki mu izrekamo iskrene čestitke. Oktobrska številka »Mladike« pa prinese pesnikovo sliko in sliko njegove soproge.

Nove knjige.

Aljaževa Slovenska Pesmarica, I. in II. del. Tisk in založba Družbe sv. Mohorja na Prevaljah. III. izdaja. Stane vsak del za ude broširan Din 20.—, za neude Din 26.70, vezan 7 Din več. Nobena zbirka napevov ni zanesla tako na globoko in tako na široko slovenske in narodne pesmi kot Aljaževa Pesmarica. Že II. izdaja je popolnoma pošla, neprestano pa dohajajo nova naročila za Pesmarico. Zato je Mohorjeva družba priredila novo, III. izdajo. Iz te pa je izločila nekaj pesmi, ki jih je povojna doba sama črtala ali pa so jih izločili glasbeniki kot manj prikladne. Namesto njih pa so se privzele v zbirko nove pesmi raznih skladateljev. Za sedaj to izdanje samo objavljamo in opozarjamo nanje za pesem vneto občinstvo. Strokovno oceno priobčimo prihodnjič.

Križana usmiljenost ali življenje sv. Elizabete. Spisal dr. Alban Stolc. Z dovoljenjem pisateljevim poslovenil p. Hrizogon Majar. III. izdaja. Izdala in založila Družba sv. Mohorja na Prevaljah. Cena broš. za ude Din 18.—, za neude Din 24.—, vez. 7 Din več. Ni bilo brez povoda, da je Mohorjeva družba priredila še III. izdajo življenjepisa te velike svetnice, ki je umela do dna Zveličarjevo zapoved o ljubezni do bližnjega. Zdi se nam, da je za našo materialistično dobo nujna potreba vprav tako čtivo. Slovenci

nimamo skoro nič življenjepisov (monografij) svetnikov, ki jih človek bere kot povest in se neslutno v njegovo dušo naseljuje dobrota, ki jo sedanja doba peha v kot. Vse premalo se pečamo s svetniškim, junaškim življenjem in zato tako malo junaških značajev, tako malo poglobljenega, iskrenega krščanstva. Če si s tega stališča ogledamo Elizabeto, se nam bo zazdela velika, heroična in bomo kako preprostost, ki se nam zdi za našo dobo nemumljiva, lahko umeleli in si jo razlagali. — Alban Stolcevic jezik je kremenit in zelo težak za dober prevod. V sedanjih izdajah je sicer mnogo popravljenega, toda vse še ni. Dolgo in trdo delo bi bilo, da bi se knjiga po izvirniku čisto prilagodila slovenski govorici. — Knjigo toplo priporočamo.

C. R.

Izobraževalno društvo na Brezovici po predstavi »Užitkarji«. — Avtor na sredi.

Alojzij Remec: **Užitkarji**. Kmečka založnja v treh dejanjih. 1923. Založila Družba sv. Mohorja. Natisnila tiskarna Družbe sv. Mohorja na Prevaljah. Str. 34.

Prvi zvezek Mohorjeve knjižnice prinaša Remčeve »Užitkarje«, ki so naročnikom Mladike znani in so v mariborskem gledališču in že na raznih podeželskih odrih lepo uspeli. Remec, ki se je izkazal s »Pavlo« in »Kirko« spretnega dramatika, je posegel s to igro v življenje našega kmečkega ljudstva, med katerim se še vedno odigravajo žalostni prizori, ki jih povzročajo »izgovorjeni kot ob odprtem kruhu«.

V Užitkarjih je stari Podbregar ob bolehnih ženi v boju z ovdovalo snaho, ki je na tem, da se poroči s sinom obsovanega in sovražnega soseda Smrekarja, in hoče rešiti dom sebi in vnuku Tončku. Ko zaman roti snaho pred prodajo hiše sovražniku Smrekarju, ko zaman išče pomoči in pravice pri sodišču, razsodi v prodanem domu na dan snahine poroke in ženine smrti pravico po svoje: novega lastnika ustreliti in pojasni vnuku: »Fant, volka sem te rešil...«

Remec je to dejanje zanimivo in res dramatsko zapletel in razpletel in osebe tako izklesal, da živijo v vsej pristnosti od prvega do zadnjega. Tudi jezik je pretehtan in naraven. Igra bo dobrodošla vsem odrom, ki so pri izbiro dobrih del tolikokrat v zadregi ob naši skromni dramatski književnosti.

Dr. Joža Lovrenčič.

Družba sv. Mohorja na Prevaljah je izdala v drugi, predelani izdaji »**Lisico Zvitorepko**«, živalske pravljice za mladino, zbral ravnatelj Josip Brinar.

Mladina kakor tudi vsi ljubitelji narode posegajo s posebnim veseljem po knjigah, ki prinašajo mične dogodbe iz živalskega življenja. Zato se je tudi Brinarjeva zbirka živalskih pravljic tako udomačila med nami, da je ime lisice »Zvitorepke« že postalo v Slovincih obče navadno, kakor n. pr. pri Francozih ime Renard in v Nemcih Reinecke ali pri Srbohrvatih naziv Lija.

»Lisica Zvitorepka« ni spisana nalašč za »pridkane« otroke, ampak knjiga je namenjena mladim in starim bralcem (po načelu: Ako pišeš za mladino, ne piši samo za mladino!). Mladim čitateljem prinaša knjiga zabavnih uric, starim pa podaja verno zrcalo življenja. Poleg razvedrila in zabave najdemo namreč v knjigi tudi obilo zlatih nauk za življenje. Kako požrešnost in častihlepnost vodi v pogubo; kako pretkanost zmaguje nad glupostjo; kako dosega lizun čast in slavo, a nerodapoštenjak »nosi le vodo v Savo«: vse tako in še marsikako nam pove — Zvitorepka.

»Lisica Zvitorepka« je že nekaj let sem izginila s knjižnega trga in tudi tiste »Slovenske Večernice«, ki so prve prinesle te živalske pravljice v slovenske domove, so že izvečine raztepane in porazgubljene. Zato bo pač sedanja doraščajoča mladež zopet veselo posegla po novi izdaji »Lisice Zvitorepke« ter se novič smejala in divila spletkam naše pretkane lisičkesestričke. Cena: broširana za ude Din 14—, za neude Din 18-70, vezana 7 Din več.

Slovenska kuharica. Priredila M. S. Kalinšek, učiteljica na gospodinjski šoli. Založila Jugoslovanska knjižgarna v Ljubljani, 1923. Cena v platnu eleg. vezani knjigi Din 220.—

Tihi samostanski prag je že sedmič prestopila knjiga, ki je plod dolgoletnih izkušenj, truda, skrbi. Kaj hoče ta tako temeljito in z ljubeznijo pisana knjiga? Biti hoče prijateljica mladih in starih gospodinj, pomoč dekletom v službi, da si pridobe boljšega kruha, svetovalka samostojnih uradnic, učiteljic v samotnih gorskih vaseh.

Mlada gospodinja na kmetih pride v novi dom, ne pozna mu navad. Rada bi se prikupila možu, starim družini s kako dobro jedjo, rada bi vpeljala s svojo mladostjo kaj novega, kaj boljšega. Zmeraj ena in ista jed, isti spored otopi okus in utruji želodec. Človek postane tožljiv. V hiši je vsega zadosti, lahko bi napravila z majhnimi stroški imenitno kosilo, pa kako? Res je že kaj videla, nemara tudi poskušala že marsikaj, toda ona je gospodinja in svet je opravljen. Ako bo izpraševala, bo izvedela družina in se posmehovala: »Kuhati ne zna.«

Živo čuti mlada gospodinja, da ji je treba prijateljice, ki svetuje in pove, koliko naj vzame tega in onega, kako naj zmeša, skuha in speče, da ne bo namesto žganca močnik, namesto okusne pečenke kamen in namesto posladka oglje; take prijateljice ji je treba, ki pomaga in — molči!

Molči!? Najboljša prijateljica jo raznese, da pohvali sebe. Edina dobra in molčeča prijateljica, draga mlada gospodinja, je knjiga, ona deli modrost in znanje, a ne izklepeče ničesar. Sezi po knjigi sestre Felicite. Nate je mislila, tebi razlaga: »Vzemi, zamesi, skuhaj, speci itd.«

Knjiga te preskrbi z vsem poukom kuhinjske vede. Izveš, kaj pomeni panirati in marinirati in druge skrivnosti, izveš, kako se zakolje in pripravi perutnina, divjačina, kako se razdeli prašiček, kako pripraviš svinjsko meso za sušenje, kako imenujemo posamezne dele volovskega in telečjega mesa, spoznaš razne ribe, polže, gobe. Po krasnih slikah boš lahko nabirala gobe, jih kuhala sveže ali sušila; tako boš obogatila svojo mizo s tečno jedjo, ki je skoraj zastoj, pomagala boš pa tudi hiši s prodajo svežih in posušenih ali v kisu shranjenih gob.

Izveš, kako pripraviš vseh vrst juhe in prikuhe, od najbolj preproste postne krompirjeve do najokusnejše mesne. Naučiš se zamesti kvasno in presno, krhko in vlečno testo. Vse vrste pečenk, salat, sadnih jedi, sadnih odcedkov, sladolegov, čajev, likerjev, čokolad, zelenjadnih, močnatih in mesnih jedi — vse so navedene, o vseh povedano, kako in kaj. In potice, kuhi, kipniki, štruklji, bob, torte! Kar skomina človeka, ko bereš. Koliko vrst je drobnega sladkega peciva, ki je tako priljubljeno v vsaki hiši in tako pripravno, če pride obisk, če greš obiskat bolnega ali zdravega. Kaj pa sadni siri, marmelade (mezge, trjak), sadje v kisu, v sladkorju, v medu? Ali ni vkuhanu sadje prava blagodat pozimi, pri boleznih? Preskrbljena si za krst, sedmino, žegnanje. In čarobna skrinja samokuhalnik, ki kuha sama? Kako prav bo prišla v vsaki hiši: Pristaviš, pa greš po svojem poslu, skrinja kuha, in ko je čas kosila, večerje, pristaviš obed na mizo.

Tudi stari gospodnji bo povedala knjiga marsikaj. Okus in navade v kuhanju se menjavajo; kar je dišalo dedu, ne gre več v slast vnuku. In popotnik, ki pride iz drugih držav, pohvali sicer tudi naše domače jedi, ljubše mu je pa, če mu postreže gospodinja na način, ki je po Evropi navaden. Zato je zelo važno, da je v knjigi naslikano in popisano, kako se pogrinja miza, kako se podava jed gostu na mizo. Zelo umestni so jedilni listi, iz katerih izveš, kako zvrstiš jedi in kaj skuhaš za postne in mesne dni.

Sezite, Slovenke, po dobri in molčeči prijateljici, da bo prihajal gospodar rad domov, da bodo otroci zdravi in družina zadovoljna, da bo šel sloves dobre gospodinje daleč po svetu.

Pripomnimo, da ima ta sedma izdaja 309 zapiskov več kot prejšnje izdaje. Vseh zapiskov je sedaj v tej knjigi 2512. Kras in korist knjige so barvne slike gob, 76 po številu, ki jih v prejšnjih izdajah ni bilo. L. F.

Slika Krekove rojstne hiše je vzeta iz I. zvezka Krekovih izbranih spisov, ki je izšel te dni. S to knjigo je pričelo društvo Dr. J. E. Krek v Ljubljani izdajati spise velikega organizatorja našega naroda. I. zvezek obsega mladostno dobo Krekovo: njegov življenjepiš od zibelke do doktorata in izbrane spise od njegovega 14. do 26. leta. Kaže nam vzore in boje mladeniča, ki je pozneje kot mož tako rekoč preobrazil obličje slovenske zemlje. Priporočamo jo ne samo našim društvom in izobražencem, ampak tudi našim kmečkim in delavskim družinam; saj je Krek

Selca.

Na levi strani k »Štoku« (dom Krekovih dedov in matere) spadajoča drvarnica in kos svinjaka.

baš med delavci in kmeti tako rad bival. Knjiga se prodaja v komisiji pri Novi založbi v Ljubljani, Kongresni trg 19, in v drugih knjigarnah in stane nevezana 45 Din, po pošti 47 Din, vezana 56 Din, po pošti 58 Din. Da knjiga že ne bo strgana, ko bodo izšli ostali zvezki Krekovih izbranih spisov, se priporoča nakup vezanih izdaj, zlasti ker je vezava prav lična in razlika v ceni razmeroma majhna.

Slovenska ljudska prosveta in kulturna organizacija. (Konec.) Kako silno je razvito med Slovenci društveno življenje, nam najbolje dokazuje dejstvo, da je bilo 31. dec. 1922 vpisanih v društvenem katastru ljubljanske »Pokrajinske uprave za Slovenijo« naslednje število pravnih obstoječih društev (izmed katerih je pa seveda nekaj neaktivnih):

Političnih	78 ¹
Izobraževalnih	726
Pevskih in glasbenih	131 ²
Delavskih	268 ³
Strokovnih	486
Šolskih in narodnoobrambnih	343
Sportnih	136
Podpornih in dobrodelnih	264
Nabožnih	104 ⁴
Gospodarskih	124 ⁵
Gasilnih in požarnih	461
Znanstvenih	36
Dijaških	64
Raznih	96

Skupno število vseh društev 3317

¹ Tu niso všteti politični klubi in politični odbori, ki jih vzdržujejo razne politične stranke po vseh občinah.

² Število pevskih zborov je vsaj še enkrat toliko, ker delujejo mnogi pevski zbori kot odseki izobraževalnih in drugih društev.

³ Tu so vštete tudi razne socialistične politične organizacije.

⁴ Tu ni všteti gotovo par tisoč družb, kongregacij in sličnih verskih ustanov.

⁵ Tu seveda ni všteto na stotine gospodarskih zadrug.

Omeniti bi bilo končno še, da so vkljub neugodnim okoliščinam, v katerih so Slovenci živeli, razmeroma dobro preskrbljeni tudi z drugimi kulturnimi ustanovami, ki so običajni zunanji znak vsakega kulturnega naroda. Tako imajo v Ljubljani bogat etnografski, prirodopisni in zgodovinski muzej z velikim arhivom, dalje veliko licealno knjižnico (ustanovljena l. 1793) z okroglo 100.000 zvezki ter z mnogimi redkimi knjigami in rokopisi ter celo vrsto strokovnih in znanstvenih društev, ki izdajajo deloma tudi svoja znanstvena glasila. Ker do zadnjega časa nismo imeli svoje univerze in so bili slovenski znanstveniki razkropljeni po tujini, si svoje znanstvene akademije niso še mogli ustvariti. To jim je deloma nadomestovala »Slov. Matica«, zadnje čase se pa delajo živahne priprave tudi za ustanovitev take najvišje znanstvene organizacije vsakega naroda.

Primorski Slovenci so imeli že pred vojno obsežno kulturno organizacijo, ki pa je med vojno seveda hudo trpela, toda zadnja leta jo zopet pridno obnavljajo in razširjajo. Vse te organizacije se pravkar zbirajo v »Prosvetno zvezo« v Gorici, ki obeta postati mogočen kulturni faktor slovenskega primorskega ljudstva.

Na Koroškem obstaja še vedno »Slovenska krščanska socialna zveza za Koroško«, ki ima včlanjenih kakih 15 lokalnih kulturnih društev, pri katerih delujejo dramatični, pevski in godbeni odseki, prirejajo predavanja in vzdržujejo ljudske knjižnice. Slovenska telovadna društva ali odseki so bili prepovedani na Koroškem že pred vojno. Tedaj so bile osnovane tudi skoro po vseh slov. koroških župnijah vzorno poslušajoče slovenske mladinske knjižnice, ki so bile pa po plebiscitu večidel uničene. Izdajanje kakršnihkoli slovenskih knjig je danes na Koroškem popolnoma onemogočeno, le »Družba sv. Mohorja«, ki obstaja pravno še v Celovcu (vsa uprava s tiskarno vred se je po plebiscitu preselila na Prevalje), pošilja na Koroško redno slovenske publikacije.

Prav lepo kulturno organizacijo imajo tudi ameriški Slovenci, ki izdajajo okoli 15 slovenskih listov ter ustvarjajo zadnja leta lastno slovensko literaturo.

Tako so torej dosegli Slovenci, kakor kaže ta kratki in površni pregled, v času dveh, treh generacij z intenzivnim in požrtvovalnim delom, z vztrajno energijo, velikim organizatoričnim talentom in krepko voljo do nacionalne ohranitve prav visoko kulturno stopnjo. Glede ljudske prosvete pri širokih narodnih plasteh se ne more danes kosati z malim slovenskim narodom prav noben drug narod v vsej iztočni in južni Evropi. In baš ta visoka prosveta slovenskega ljudstva je tudi danes njegova najtrdnjša opora v hudem boju za nacionalno ohranitev, ki mu jo raztrganemu na tri dele ogražajo neprimerno močnejši sosedje od vseh strani. Vse pa kaže, da se mali slovenski narod noče zadovoljiti z že doseženimi uspehi, temveč sistematično in vztrajno gradi dalje, ustvarjajoč pri tem vedno nove in nove kulturne dobrine na podlagi svoje lastne individualnosti, svoje duševne tradicije in svojega slovenskega jezika.

Mladikarjevi odgovori.

I. M. Ljubljana. Vaših rokopisov — pesmi in proze — se je nabralo na uredniški mizi cel kup in gotovo nestrpnost čakate, kdaj jih bo »Mladika« prinesla. Za enkrat ne bo nič. Čudite se? Poslušajte: prvo in glavno je, kakor se bo Vam, učencu Labodov in Pilotov, reakcionarno zdelo, da človek, ki hoče pisati, pozna Breznika. Vi ga nekako perhorescirate. Popoljšajte se in pogledjte pravo-

pisna pravila, ločila in skladnjo in ravnajte se po njih! S tem bi, verujte, na modernosti čisto nič ne izgubili.

Pesmi — Svetovna vojna, Večerni zvonovi, Prošlim dnem, Plesalka, Godba src, Življenje, Odaliska, Iskajoča nimfa — kažejo, kako so Podbevšek in njegovi vplivali na Vas. Saj nimam nič proti temu, a vendar bi Vas rad opozoril, da bi bilo bolje, če bi šli prej v šolo k našim klasikom. Škoda je za posamezne motive in lepe invencije, ki so tako mahedravo podani. Stara poetika še vedno drži, brez nje ne boste prišli do umevanja svobodnega ritma in verza. Če mislite, da pod firmo najmlajših lahko po svoji ljubi volji mečete besede »kakor pride«, se hudo motite. In končno vedite, da futuristična ekstremnost ne more obveljati. Zongliranje je in nič drugega. Sklicevali se boste mogoče na ekspresionizem, dinamizem ali kaj podobnega, a Vaše sklicevanje bo le pokazalo, da teh in podobnih -izmov niste še prebavili.

Za prozo — studije Neronov biser, Krvavo leto 1916, Univerzalni človek — velja isto. Slovnico nezadostna, motivno, psihološko in tehnično naivnodomišljavo zgrajena, kaže pač voljo svojega očeta, biti na vsak način moderen. To lahko še boste, za enkrat se pa le še držite tradicije tudi v prozi!

A. G. Tondo, Leše, Koroško. »Blagovolite pregledati moje skromne pesmi,« pravite, »in če ugajajo, Vam pošljem še večkrat kaj.« Povedati Vam moram, da mi Vaše pesmi ugajajo. Res, niso še take, da bi jih mogli priobčiti v Mladiki, a vendar sem jih z veseljem prebral. Narodne pesmi me spominjajo prve tri iz »Brtja svetovne vojne«. Pristrčno in preprosto požete. V času, ko ni bilo tiska pri nas, bi ob primernem napevu gotovo ponarodele in tekmovala z raznimi pesmimi vaših koroških rojakov, ljudskih pevcev. Tudi v »Mladostnih sanjah« in v »Pomladni« je še dosti narodnega, a pozna se jim vpliv tiska, kar moti. »Idol« v »Mladostnih sanjah« je n. pr. tako učen, da kar zaboli. Učeno navlako, pa naj bo besedna ali miselna, kar pustite pri miru! In apostrofov — opuščajev. čeprav jih narodna pesem pozna, se tudi ogiblajte.

Da pridno berete in se učite, priča četrta pesem iz »Brtja«, »Vrnitev v domovino«, ki ste jo uklenili kar v sonetno obliko. Berite natisnjeno!

Pozdravljena, slovenska domovina,
ki vedno mila si mi, draga bila!
v tujino gnala me usoda je nemila,
po tebi zdaj kopnim (!): Rožna dolina.

Iz dalje gledam tvoje že vrhove,
prijazno dvigajo snežene glave,
pošiljajo od svojcev mi pozdrave
in v prsih vzbujajo mi upe nove.

Močnejše vedno meni srce bije
in prepočasi vedno vlak hiti:
objeti vas, rojaki, duša hrepeni,
se odpočiti v krilu domačije,
kjer še domača pesem se glasi,
kjer čvrsto še slovenski duh živi!

Držite se čvrsto tudi Vi v lepi Rožni dolini, delajte po svojih močeh za to našo zemljo in oglasite se še kaj!

Nasta. »Da je...« drobčkana želja, ki pa priča, da se boste večkrat oglasili z boljšimi stvarmi!

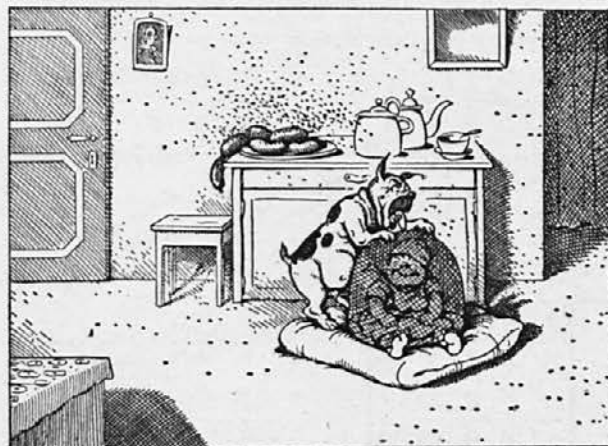
Ivanka Š. Pesmici »Večerni mrak« in »Materi« sta lep liričen izliv, a ju ne moremo še natisniti. Oblikovno sta šibki. Oglasite se še kaj, a pišite samo na eno stran!

Drugim: Prihodnjic!

Prebrisana pestunja.

»Glej, da pazil dobro boš na dete,«
je zapoved tete Mete,
»da mu ne letijo muhe v usta
in da Pepček ktere ne pohrusta.«

Kaj bi mreža ta klobase krila!
Pepčku bolje bo služila.
Hitro kužek nanjga jo povezne,
sitne muhe odletijo jezne.

Ali, oj, presnete take muhe —
so za jok in lajež gluhe.
Cel roj Pepčka divje obletava,
záčne zanje se gostija prava.

Pepček varen radosten se smeje,
psička nova misel greje:
»Muhe, kaj bi ve klobase jele?
Ali ne bi bolje meni dele?«

Psičku vžge se brihtna misel v glavi:
Lej, iznašel lek je pravi.
Ročno na omaro — hop! — poskoči
in rešetko dol s klobas potočí.

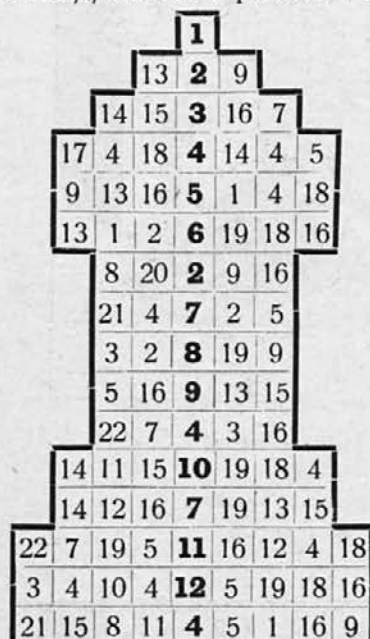
Toda, joj, ko pride teta Meta,
psička, Pepčka zre zavzeta.
Čudna teta ima misli svoje:
za plačilo psičku šiba poje.

Uganke.

1. Spomenik.

Priobčil E—a.

Zamenjaj številke s primernimi črkami. — Besede pomenijo:

1. soglasnik,
2. sočivje,
3. rokodelca,
4. drevo,
5. strmino,
6. žensko krstno ime,
7. ribo,
8. boga,
9. plin,
10. vas,
11. del vrta,
12. vas,
13. opomin,
14. goro,
15. črva,
16. pravičnika.

Navpična srednja vrsta imenuje posledico zgodovinskega dogodka.

2. Ura.

(Domen.)

Številke pomenijo zloge; iz njih sestavi besede teh pomenov: 1 2 3 zvezda, 3 4 5 vrsta davka, 5 6 7 učenčeva dolžnost, 7 8 9 bojna ladja srednjega veka, 9 10 11 sadno drevo, 11 12 1 je podobna železni srajci.

3. Zamenjalna uganika.

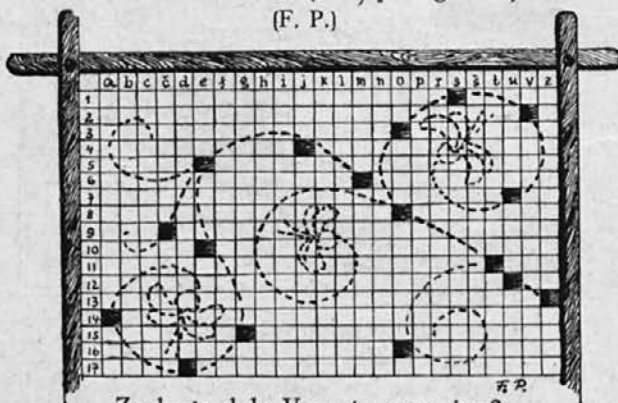
(Miklavič Oskar.)

Ladja	nečak	sirup
sloka	Devin	lopa
oblak	petak	kalij
Miren	Abel	vedro
Kreta	tajnik	Verne
breza	Majer	ulnjak
vihar	sonet	Mirna

Iz teh prvotnih besed tvori druge besede, katerih začetne črke povedo pregovor.

4. Vezena (kriptogram).

(F. P.)

Za koga dela Vera to vezeno?

5. Vizitka.

(Mija Petrič.)

Mira Krop

Kakšna deželanka je ta slovenska deklica?

6. Kaj je to?

(Domen.)

Amerika, Evropa jo
z Avstralijo in Afriko
poznata dolga leta že —
le Azija ne mara je.

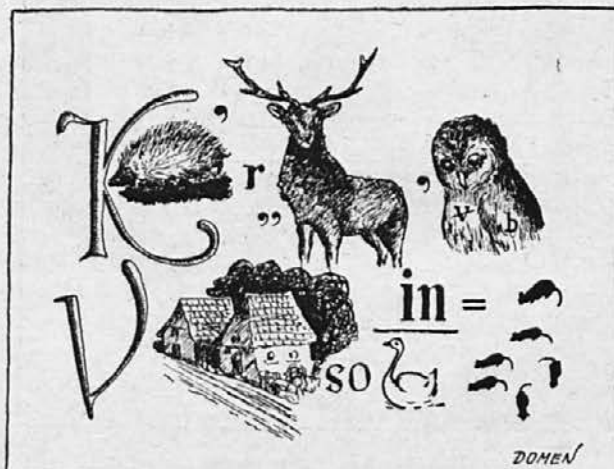
Ima jo Zagreb, Beograd,
Berlin, Pariz in Petrograd,
celo še vrata Rima —
Ljubljana pa je nima.

Francoz, Avstrijec zvezan ž njo, Prešeren, Stritar, Aškerc, Vraz
Bolgar z deželo Ogrsko;
z Romunom Rus se klanja ji — sta Finžgar, Merhar ž njo vsekar,
le v Jugoslaviji je ni. Zupančič, Meško pa nikdar.

Kdo jo ima in kje je ni,
uganil nisi, se mi zdi.
Ne išči v pesmi je nikjer —
povem ti: to je — —

7. Rebus.

(Domen.)

Rešitev uganek

v 8. številki:

1. Konjiček:

Pozdravljam, solčna te ravan, In vendar, rajska ti ravan,
ki pred menoj si razprostrta, ki nate potnik se oziram,
ti lepa si kot sen krasan, moj duh teman je in mračan
podoba rajskega si vrta. in solze iz oči otiram.

Simon Gregorčič.

2. Homonym: Cerkev. — 3. Križ: Lastovica, Novo mesto, Slovenija. — 4. Steber: Doktor, dimnik, kovač, Gorica, Solun, rožnik, Anton, stegno, pasma, marmor, Verdi, sinica, prašič = Domača luža ne smrdi n. pr. — 5. Vizitka: Zobozdravnik. — 6. Star napis: Ni les tako suh, da bi gorel brez dima.

Uganke je prav rešil: Milavec Radivoj, gimnazijec v Ljubljani.

Nagrado je dobil: Milavec Radivoj, Ljubljana.

Imena onih, ki bodo vse uganke prav rešili, priobčimo. Rešitev v zaprtem pismu mora biti do 15. vsakega meseca poslana: »Mladika«, Prevalje (za Jugoslavijo). Do 25. pa: »Mladika«, Gorica, via Carducci 4 (za Julijsko krajino). Izrebrani rešilec dobi za nagrado knjigo: Aljaževa »Slovenska Pesmarica«, I. in II. zvezek, nova izdaja, skupaj vezano.